

TÜRK İDARE DERGİSİ

YIL: 56

ARALIK 1984

SAYI: 365

İÇİNDEKİLER

YORUMLAR

Fazlı DEMİREL	:Merkezi İdarenin Taşra Kuruluş ve Yönetimi Üzerinde Bir İnceleme ve Düşünceler	1
Yusuf Ziya İNCE	:Türk Hava Kurumu ve Kurban Derileri İle İlgili Yeni Bir Yaklaşım.....	23

İNCELEME VE ARAŞTIRMA

Ahmet ÖZER	1609 Sayılı Kanunun Uygulanması Hakkında Bir İnceleme ...	31
Berrin UYANIK	Uluslararası Gençlik Yılı ve Gençliğimiz	61
Ahmet Sezai AYDIN	Ülkemizde Kurulan Derneklerin Yabancı Dernek veya Kuruluşlarla İlişkileri	107
Celalettin ONGUR	Neden Sivil Savunma Birlikleri	121
DERLEMELE ÇEVİRİLER		
İsmet TAYŞİ	Çevre Sorunlarını Kapsayan Yasal Düzenlemeler	127
Mehmet BAYTİMUR	Bir Yabancı Gözü İle 1930 Yılında Türk Kadını	145

MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR

Lütfi F. TUNCEL - Ali BİRİNCİ	Halil Rifat Paşa'yı Anarken	151
-------------------------------	-----------------------------	-----

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

- İDARECİLER

BANA İÇTEN SEVGİLERİNİ HAYKIRANLAR;
YARIM ASIRDAN BERİ BÜYÜK TÜRK ULUSUNUN
TAM ANLAMıyla MİLLET OLMASINA ÇALIŞAN,
ONUNLA EN MODERN BİR TÜRK DEVLETİ
KURMAK İÇİN İNSANLIK FEDAKÂRLIKLARININ
HİÇBİRİNİ ESİRGEMEYEN KÜLTÜR, İDARE,
İNTİZAM VE DEVLET ANLAMLARINI EN SON
İLMÎ TELÂKKİLERE GÖRE TEBELLÜR
ETTİRMEYE ÇALIŞMIŞ VE ÇALIŞAN YÜKSEK
DEĞERDE ARKADAŞLARIMDIR.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

SAYIN İÇİŞLERİ BAKANININ DERGİMİZ ARACILIĞI İLE TEŞKİLÂTA MESAJI

İçişleri Bakanlığı görevimi yeni deruhte etmiş bulunmam dolayısıyla Mülki İdare Amiri arkadaşlarıma ve Bakanlığımızın diğer mensuplarına Türk İdare Dergisi aracılığı ile hitap etmekten derin bir mutluluk duymaktayım.

Bilindiği gibi, idari ve siyasi sorumluluğunu devraldığım İçişleri Bakanlığı bağlı kuruluşları ile birlikte Devlet ve toplum hayatımız bakımından büyük önem taşıyan hizmetleri yerine getirmekle görevli bir bakanlıktır. Bu hizmetleri burada teker teker belirtmeyi gereksiz görmekteyim. Ancak belirtmeliyim ki, bunlardan sadece emniyet ve asayişin sağlanması ve böylece huzur ve güven ortamının tesis ve idame ettirilmesi hizmeti, üzerinde önemle durduğumuz sağlıklı bir demokratik sistemin kurulup geliştirilmesi ve yine üzerinde önemle durduğumuz kalkınma çabalarımızın başarıya ulaşması için gerekli huzur ortamının Uğratılması bakımından başlı başına önemi olan ve mutlaka yerine getirmeye mecbur olduğumuz bir hizmettir. Bunlara mahalli idarelerle, nüfus ve vatandaşlık işleriyle, sivil savunma işleriyle ve Bakanlığımızı ilgilendiren diğer işlerle ilgili ve bunların dışında da Vali ve Kaymakamlarımızın Devlet ve Hükümet temsilcisi olarak üstlendikleri diğer vazgeçilmez hizmetleri de katarsak, İçişleri Bakanlığı teşkilâtının ne kadar ciddi ve ciddi olduğu kadar şerefli bir hizmet yükü altında olduğu görülür. Bundan dolayı yurdumuzda 12 Eylül 1980 tarihinden sonra büyük çabalar sonucu sağlanmış bulunan huzur ve güven ortamının sürdürülmesi, Devlet otoritesi ve kanun hâkimiyetinin yapı ve tutum içinde bulunmasını gerektirmektedir. Bu tutum içinde, mülki idare çevresinde yalatacağı huzur ve güven ortamı ile birlikte, halkımızın sorunlarına hızla çözüm getirecek, ekonomik ve sosyal kalkınmamızın itici gücü olabilecek ve bu amaçla halkla işbirliği içinde mahalli ekonomik potansiyelleri değerlendirebilecek, kırtasiyeciliğin girdabından kendisini kurtarabilecek görev şuuru içinde ve taraf

sız mülki idare amiri ile tarafsız memur, devamlı arayacağımız ve değerlendireceğimiz kişi olacaktır.

Belirttiğim bu hususlar bir hukuk devleti nizamı içinde gerçekleşeceğine göre, bunlarda ilişkin fiil ve tasarruflarda kanun hakimiyeti prensibine bağlı kalınması temel şarttır. Ancak bu temel şart, kamu yararı gerektirdiği takdirde, idareye icrada hareket serbestisi tanıyan takdir yetkisini kullanma hakkından idareciyi alıkoymamalıdır. Bunun, mevzuatın çına kuralları içinde kalmak kaydıyla, idare hukukunun geleneksel ve temel müesseselerinden biri olduğu, kamu yararının gerektirdiği hallerde göz önünde bulundurulmalı ve bu hususta Dahiliye Memurları Kanunun 27 nci maddesi de gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu görüşümün uygulatma alanına sokulabilmesi için ince, hassas ve dengeli bir idare sanatının gösterilmesine gerek bulunduğu şüphesizdir. Ancak, bu sanatı gereksiz pek çok bürokratik engeli kaldıracağı da bir görecektir. Sanırım bu, mülki idare amirinin üzerinde duracağı önemli bir husus olmalıdır.

Bu nedenlerle Mülki İdare Amiri hem sahada hizmet veren ve hem de belirli bir takdir esprisi içinde olabilmesi için okuyan, inceleyen ve araştıran bir kimse olmak zorundadır.

Ciddi araştırma mahsulü yazı ve tetkikleriyle Türk İdare Dergisini, meslek mensuplarımıza yukarıda olmasını arzu ettiğim düşünme ve karşılaşılabilecek olaylarda belirli bir yargılama gücü verecek bir kaynak olma hüviyetinde gördüm ve bunda memnun oldum.

Derginin Bakanlığımız camiası için yararlı olması içten arzumdur. Bu vesile ile bütün mensuplarımıza başarılar, sağlık ve mutluluklar dilerim.

Yıldırım AKBULUT

İçişleri Bakanı

MERKEZİ İDARENİN TAŞRA KURULUŞ VE YÖNETİMİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME VE DÜŞÜNCELER

Fazlı DEMİREL

Sivil Savunma Genel Müdürlüğü
Emekli Sivil Savunma Mütchassısı

SUNUŞ

Bilindiği gibi merkezi idarenin taşra kuruluş ve yönetimi bakımından ülkemiz, İl'den başlayan kademeli mülkî idare bölümlerine ayrılmakta ve illerin idaresi yetki genişliği esasına dayanmaktadır.

Mülkî idare bölümlerinin başında, hükümeti temsil eden Vali, Kaymakam ve Bucak Müdürü gibi birer mülkî idare amiri bulunmakta, merkezi idarenin taşra örgütlerinin de mülkî idare bölümlerine paralel olarak düzenlenmeleri ve buralardaki mülkî idare amirlerinin emirleri altında bulunmaları gerekmektedir. Bu düzenlemenin amacının, merkezi idarenin taşra kuruluş ve hizmetlerinin, ülke yüzeyinde kademeli ve dengeli bir biçimde dağılımının ve dolayısıyla en verimli ve uyumlu bir biçimde yönetilmesini ve yürütülmesini sağlamak olduğu açıktır.

Ne var ki, bugünkü il, ilçe ve Bucak'tan oluşan mülkî idare bölümlerinin ve taşra kuruluşlarının bu amaca uygun olduğu söylenemez. Çünkü bugünkü mülkî idare bölümlerinin, aralarında büyük dengesizlikler olduğu gibi, alanları da kimi kamu kuruluşlarının örgütlenmelerine elverişli bulunmamaktadır. Bu nedenle kimi kamu hizmetleri için, mülkî idare bölümlerine ve il idare sistemine uyulmadan bir kaç ili içine alan ve değişik merkez ve alanlara yayılan bölgesel veya hem bölge ve hem il birimleri bulunan yarı bölgesel örgütler meydana getirilmiştir.

Böylece ülkemizde merkezi idarenin taşra kuruluş ve hizmetleri bakımından çok karışık ve dağınık bir örgütlenme ve yönetim biçimi ortaya çıkmıştır ki, yazımızda bu hususların ve bu hususlarda nasıl bir yeniden düzenlemeye gidilmesi gerektiğinin incelenmesine çalışacaktır.

I MÜLKÎ İDARE BÖLÜMLER

1. Kısa Tarihi Gelişim

Ülkemizin bugünkü anlamda mülki idare kademelerine ve bölümlerine ayrılması biçimindeki düzenlemenin, tanzimat öncesinden başlamakla birlikte tanzimattan sonra, Fransız idaresinden de esinlenerek çeşitli tarihlerde çıkarılan talimat, tüzük ve kanunlar ve Anayasa'lar ile kimi zaman "Eyalet -veya- Vilayet", "Liva" ve "Kaza", kimi zaman "Vilayet", "Kaza" ve "Nahiye" olmak üzere üç kademeli; kimi zaman "Vilayet", "Liva", "Kaza" ve "Nahiye" olmak üzere dört kademeli olarak düzenlenmiş olduğu görülür.¹

1920 yılında Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduğu sıradaki mülki idare bölümlerinin Vilayet (İl), Liva (Sancak), Kaza (İlçe) ve Nahiye (Bucak) olmak üzere dört kademeli olduğu ve o sırada, henüz ülkemize katılmamış olan Artvin, Kars ve Hatay illeri dışındaki, bugünkü milli sınırlarımız içinde 15 Vilayet (İl), 53 Liva (Sancak), 302 Kaza (İlçe) ve 679 Nahiye (Bucak) bulunduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisince 1921 yılı Ocak ayında yürürlüğe konulan 85 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu (Anayasa) ile ise, Türkiye'nin il'lere, il'leri ilçelere ve ilçelerin bucaklara ayrılmaları kabul edilerek (Mad. 10) sancak kademesi kaldırılmıştır. Böylece, İl, İlçe ve Bucak'tan oluşan üç kademeli düzenleme günümüze dek süregelmiştir. O sırada kaldırılan Sancak bölümleri de il haline getirilmiş olduklarından illerin alanları küçülmüş ve sayısı ise çoğalarak 68'i bulmuştur. O zamandan bu yana da mülki idare bölümlerinde (kaldırılanlar, yeniden katılanlar ve kurulanlar gibi) olan değişiklikler sonunda şimdilerdeki il sayısı 67, ilçe sayısı 580 ve bucak sayısı 887 olmuştur.

Bu sayılardan anlaşılacağı gibi 1921 yılından bu yana, il sayısında. kaldırılanlarla yeniden katılan ve kurulanların sayıları hemen de denk geldiğinden bir artış olmamış, ilçe sayısında ise yeniden katılanlar ve daha çok kurulanlar sonucu % 90 oranında bir artış olmuştur.

Bucaklara gelince; değişik sayı ve statü dönemleri olmuştur. 1921 yılından sonra sayıları gittikçe artarak 1957 yılında 940'a çıkmış iken kimilerinin de ilçe olması ile sonraları azalarak 1976'da 887'ye inmiştir.

¹ Türkiye Mülki İdare Bölümleri, İçişleri Bakanlığı yayını, 1976, Sayfa 9-11.

Statü bakımından ise, 1949 yılında çıkan 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile bucak idaresine ve örgütüne önemli yer verilmiş olduğu görülür. Buna paralel olarak İçişleri Bakanlığınca da, 1960'lı yıllara dek tam teşkilatlı bucak sayısının giderek artırılması ve bucak müdürlerinin meslek içi eğitimden geçirilmeleri gibi bucaklara yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Daha sonra ise bucakların fonksiyonunun kalmadığı ve kaldırılması gerektiği görüşünün benimsenerek bu, çalışmalar ve bucak müdürlüklerine atamalar da durdurulmuştur. Halen bucakların % 85'inden çoğunda bucak müdürü bulunmadığı öğrenilmiştir. Nitekim 18.7.1984 gün ve 84/8360 sayılı kararname ile kabul edilen İçişleri Bakanlığı teşkilatına ilişkin kadro cetvelinde 100 bucak müdürü kadrosu bulunmaktadır. Esasen de İl İdaresi Kanununda “İller ilçelere ve ilçeler bucaklara bölünmüştür.” denilmesine karşın, daha önceleri de ilçelerin dörtte birinde bucak müdürlüğü bölümü bulunmadığına göre, bu da, Bucak'ı zorunlu bir mülki idare kademesi olmadığını göstermektedir.

Bu durumda şimdilerdeki mülki idare bölümlerini “İl” ve “İlçe” den ibaret iki kademeli olarak kabul etmek yanlış olmaz.

2. Mülki İdare Bölümlerinin Kuruluşu

1876 Teşkilatı Esasiye Kanununda mülki idare bölümlerinin (Vilayet, Liva ve Kaza olarak) kademe adları sayılmış, ancak kuruluşları yönünden herhangi bir kriter verilmemiştir. (Mad. 108). 1921 ve 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunlarında ise, mülki idare bölümlerinin ayrılmasında “coğrafya durumu” ve “ekonomik ilişkiler” kriter olarak verilmiş, mülki idare kademeleri de İl, İlçe ve Bucak olarak belirlenmiştir (1921 T.E.K. Mad. 10, 1924 T.E.K. Mad. 89).

1961 ve 1982 Anayasalarında ise (Mad. 115, 126), mülki idare bölümlerinin ayrılmasında “coğrafya durumu” ve “ekonomik şartlar” yanında üçüncü bir kriter olarak da “Kamu hizmetlerinin gerekleri” yer almıştır.

Bu son iki Anayasa'daki bir yenilik de, Türkiye'nin illere ve illerin ise (adları verilmeksizin) diğer kademeli bölümlere ayrılmaları öngörülerek, ilin altındaki kademelerin Anayasa ile sınırlanmamış olmasıdır. Ancak 1961 Anayasasından sonra da mülki idare kademeleri ve bölümleri üzerinde herhangi bir yeni düzenlemeye gidilmemiş; 1964 yılında çıkarılan 469 kanunla değiştirilen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 1. maddesine, Anayasa'da belirtilen kriterler de aynen geçirildikten sonra idare kademeleri yine il, ilçe ve bucak biçiminde belirlenerek eskisi gibi sürdürülmüştür.

Mülkî idare bölümleri için verilen bu kriterler incelendiğinde; "coğrafya durumu" ve "ekonomik koşulların, bakış açısına göre daraltılıp genişletilebilecek çok soyut ve esnek birer kavram oldukları, aranılacak başlıca kriterin "kamu hizmetlerinin gerekleri" olduğu, "coğrafya durumu" ile "ekonomik koşulların da buna göre değerlendirilmelerinin gerektiği" anlaşılabılır.

Esası, 1921 yılında o zamanki klasik Devlet hizmetlerine ve kuruluşlarına göre düşünülmüş ve düzenlenmiş olan şimdiki mülkî idare bölümlerinin ise, o zamandan bu yana çok gelişmiş ve genişlemiş olan çağımız sosyoekonomik Devlet hizmetlerinin gereklerine uygun oldukları söylenemez. Nitekim özellikle 1950'li yıllardan bu yana kurulan kamu kuruluşlarının taşra örgütlerinin çoğunun mülkî idare bölümlerine uymayan daha geniş alanlı bölgelerde kuruldukları görülür. Çünkü sosyal Devlet hizmetleri gereği olarak son yarım yüzyıl içinde kamu hizmetlerinde ve kuruluşlarında giderek büyük gelişmeler ve genişlemeler olurken, mülkî idare bölümlerinde, birçok yeni ilçe kurulması dışında, sistemle ilgili bir yeni düzenlemeye gidilmemiştir.

3. Mülkî İdare Bölümlerindeki Dengesizlikler

Bugünkü mülkî idare bölümlerinde; iller arasında nüfus bakımından 1-32, yüzölçümü bakımından 1-13 kat; merkez ilçeleriyle Ankara, İstanbul ve İzmir'deki nüfusları çok fazla ve alanları çok dar olan şehir içi ilçeleri de katmayalım, ilçeler arasında nüfus bakımından 1-129, yüzölçümü bakımından ise 1-188 kat farklılık gibi çok büyük dengesizlikler vardır. Aynı kademedeki mülkî idare bölümlerinin elbette ki aynı veya birbirlerine çok yakın ölçülerde olmaları düşünülemez. Fakat şimdilerdeki gibi birbirlerinin 10-20-50- 100 katı ve daha fazla büyüklük ve küçüklükte olmaları, İllerden büyük ilçeler, ilçelerden büyük bucaklar bulunması gibi anormal dengesizlikler de elbette ki uygun olamaz.

Bu dengesizlikleri aşağıda somut bazı örneklerle açıklayalım.²²

a. Küçükten büyüğe ve büyükten küçüğe doğru nüfus bakımından

1. sıralardaki Bilecik (147.001 Nüfus) ile İstanbul (4.741.890'ili arasında 32 kat,

²² Bu yazıdaki nüfus ve yüzölçümleriyle ilgili sayısal bilgiler, Devlet İstatistik Enstitüsünce Mayıs 1984'te yayımlanan 1072 No.lu 1980 "Genel Nüfus Sayımı" kitabından alınmıştır.

2. sıralardaki Hakkâri (155.463) ili ile Ankara (2.854.689) ili arasında 18,3 kat,

3. sıralardaki Tunceli (157.974) ili ile İzmir (1.976.763) ili arasında 12,5 kat,

4. sıralardaki Bingöl (228.702) ili ile Konya (1.562.139) ili arasında 6,8 kat,

5. sıralardaki Artvin (228.997) ili ile Adana (1.485.743) ili arasında 6,4 kat fark vardır.

Yüzölçümü bakımından ise;

1. sıralardaki Kocaeli (3.626 Km2) ili ile Konya (47.420 Km2) ili arasında 13 kat,

2. sıralardaki Rize (3.920 Km2) ili ile Ankara (30.715 Km2) ili arasında 7,8 kat,

3. sıralardaki Bilecik (4.307 Km2) ili ile Sivas (28.488 Km2) ili arasında 6,6 kat,

4. sıralardaki Trabzon (4.865 Km2) ili ile Erzurum (25.066 Km2)* ili arasında 5,15 kat,

5. sıralardaki Sakarya (4.617 Km2) ili ile Antalya (20.591 Km2)' ili arasında 4,2 kat farklılık vardır.

b. Kırıkkale (222.893 Nüfus), Tarsus (219.677), İskenderun (209.815), Aksaray (203.229), Düzce (182.907), Çarşamba (163.738), ve Kz. Ereğlisi (162.853) ilçelerinin nüfusları Bilecik (147.001), Hakkâri (155.463) ve Tunceli (157.974) illerinin nüfuslarından daha çoktur.

Aksaray (6232 Km2) ilçesinin yüzölçümü Kocaeli (3620 Km2), Rize (3920), Bilecik (4307), Trabzon (4685), Sakarya (4817), Uşak (5341), Hatay (5403), Nevşehir (5476), Amasya (5520), İstanbul (5712), Sinop (5862), Ordu (6001) ve Tekirdağ (6218) illerinin yüzölçümlerinden, Cihanbeyli (5215), Kon. Ereğlisi (4959) ilçelerinin yüzölçümleri yukarıda adları geçen ilk 5 ilin, Karaman (4657 ve Siverek (4314) ilçelerinin yüzölçümleri yukarıda adları geçen ilk 3 ilin yüzölçümlerinden daha büyüktür.

c. İlçeler arasında, nüfus bakımından en küçük Bozcaada (1722) ile en büyük Kırıkkale (222.893) arasında 129 kat, yüzölçümü bakımından en küçük Abana (33 Km2) ile en büyük Aksaray (6232 Km2) arasında 188 kat fark vardır. Nüfusları 5000'in ve yüzölçümleri 50

Km2'nin altındaki iki ilçe (Abana, Bozcaada) ile merkez nüfusları 100.000'in ve genel nüfusları 200.000'in üstündeki üç (Kırıkkale, Tarsus, İskenderun) ilçeyi de istisna kabul ederek katmayalım, bunlardan sonra gelen en az nüfuslu Agm (5355) ilçesi ile en çok nüfuslu Aksaray (203.229) ilçeleri arasında 37,9 kat; yüzölçümleri bakımından en küçük Eynesil (51 Km2) ilçesi ile en büyük yine Aksaray (6232 Km2) ilçesi arasında 122 kat farklılık bulunmaktadır.

İlçeler içinde; nüfusu 70.000'in yüzölçümü 1.000 Km2'nin ve nüfusu 50.000'in yüzölçümü 2.000 Km2'nin üstünde 100 kadar büyük ilçeye karşı, nüfusu 20.000'in ve yüzölçümü 1000 Km2'nin altında 70 kadar küçük ilçe vardır ki, birinci gruptaki büyük ilçeler içinde ikinci gruptaki küçük ilçeler düzeyinde bucak bölümleri bulunmaktadır.

d. Bucak bölümleri arasında da aynı dengesizlikler bulunduğu görülür. Birbirlerinin 1-50 katı büyüklük ve küçüklükte bucaklar olduğu gibi, 1975 nüfus sayımına göre 20.000 nüfusun üstündeki 37 bucağa karşı 1980 nüfus sayımına göre 20.000 nüfusun altında 78 ilçe vardır.

e. Mülki idare bölümlerinin kent, köy gibi yerleşim birimleri sayıları da; 149 birimli Hakkâri ilinden 1295 birimli Sivas iline, 2 birimli Ceylanpınar ve beş birimle Uluborlu ilçelerinden 212 birimli Düzce ilçesine, 2 köylü Yarpuz-Osmaniye bucağından 64 köylü Çaldıran-Muradiye bucağına dek 1-40 kat arasında değişebilmektedir.

Görülüyor ki hangi yönden bakılırsa bakılsın, bugünkü mülki idare bölümleri arasında büyük bir dengesizlik ve düzensizlik vardır. Dolayısıyla aynı veya birbirlerine çok yakın ölçüdeki coğrafya alanlarından kimileri il kademesinde oldukları halde kimileri ilçe, kimileri ilçe kademesinde oldukları halde kimileri bucak kademesindedir. Yani merkezi idarenin il ve ilçe düzeyindeki kuruluş ve hizmetlerinden kimi yerler halkı daha yakından ve daha rahatlıkla yararlanırken kimi yerler halkı daha uzaktan ve daha güçlüklerle yararlanmak zorunda kalmaktadır ki, bunun hiç bir haklı yanı ve nedeni bulunamaz ve savunulamaz. Bundan ötürü de, dengi düzeydekilere bakılarak ve haklı olarak, birçok ilçenin il ve birçok bucağın da ilçe olması istenilmektedir. Ve bu dengesizlikler böylece sürüp gittikçe bu istekler de sürüp gidecektir.³

3 Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme, Doç. Dr. Arif Payaslıoğlu, TODAİE ve DPT ortak yayını 1966, Sayfa 17.

II. TAŞRA YÖNETİMİ VE ÖRGÜTLERİ

1. İl Genel Yönetimi ve Örgütleri

Merkezi idarenin taşra kuruluş ve yönetimi bakımından, tanzimat öncesinden başlayan ve 1876'dan bu yana Anayasalarımızda da yer alan, yetki genişliği ilkesine dayalı "İl İdare Sisteminin uygulanagelmekte olduğunu biliyoruz. Esası Fransız idaresinden alman ve tanzimattan sonra çeşitli tarihlerde çıkarılan talimat, tüzük ve kanunlarla düzenlenen bu sistem gereğince, merkezi idarenin, taşra yönetimine ilişkin yetkilerinin bir kesimi, hükümetin temsilcisi olarak mülki idare bölümlerinin başında bulunan Vali ve Kaymakamlar tarafından kullanılmakta ve taşra birimlerinin de genellikle bu bölümler içinde örgütlendirilmesi ve bu bölümlerin başındaki vali ve kaymakamlar emrinde bulunması gerekmektedir.

En son 1949 yılından bu yana yürürlükteki 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile düzenlenmiş olan bu sistemi, temel kuralları ile çok kısa olarak aşağıdaki gibi özetleyebiliriz :

a. Ülke; il, ilçe ve bucaktan oluşan kademeli bölümlere ayrılır. Bu bölümlerin başında hükümetin temsilcisi ve genel idarenin başı ve sorumlusu olarak Vali, Kaymakam ve Bucak müdürü gibi birer mülki idare amiri bulunur (Mad. 1, 4, 27, 42).

b. Valiler, illerde Devletin ve hükümetin ve ayrı ayrı her bakanın temsilcisi, idari ve siyasi yürütme vasıtası olup, il genel idaresine ilişkin bütün işler için bakanlıklar ve tüzel kişilikli genel müdürlükler ile valiler arasında; ilçelere ilişkin işler için valilerle kaymakamlar arasında, bucaklara ilişkin işlerde kaymakamlarla bucak müdürleri arasında doğrudan yazışmalarda bulunulur. Ki bu yazışmaların ve bunların gereklerinin il ve ilçelerde genel kural olarak ilgili idare şubeleri eliyle yürütülmekte olduğunu biliyoruz (Mad. 9-A, B, 31-B, 42 C).

c. Bakanlıkların il ve ilçelerde yeteri kadar örgüt birimleri bulunur. Bu birimlerin başındakiler il veya ilçe idare şubesi başkanı olup, görevlerin yapılmasından vali veya kaymakama karşı sorumludurlar. Bakanlıkların il ve ilçelerdeki (adli ve askeri örgütler dışında kalan) bütün örgütleri vali ve kaymakamların emirleri altındadır (Mad. 4, 21, 27, 28, 37).

d. Vali ve kaymakamlar; yönetim bölümleri içindeki, adli ve askeri örgütler dışında kalan, kamu ve özel bütün daire, müessese ve teşekküller bucak müdürleri bucak örgütündeki daire ve mües

seselerle belediye ve köy idarelerini gözetim ve denetimi altında bulundururlar (Mad. 9-D, 31-Ç, 42-D).

e. Vali ve kaymakamlar; yönetim bölümleri içindeki çeşitli alanlarla ilgili hizmetlerin uyumlu bir biçimde yürütülmesini, gereken hususlarda yapılacak işbirliği ve koordinasyonu, idare şube başkanları ile yapılacak toplantılarda görüşüp kararlaştırmak suretiyle sağlarlar (Mad. 24, 25, 40).

Yukarıda özetlenen kuralların, sonradan çıkan kimi konularla kimi ilkeleri kısıntılara uğratılmış olmakla birlikte, il yönetimi içinde genel olarak uygulanmakta olduğu söylenebilir. Ne var ki, il genel yönetimi dışında kalan örgütlerin ve hizmetlerin giderek çoğalması karşısında, il yönetiminin giderek ağırlığını kaybettiğini de söyleyebiliriz.

2. Bölgesel Örgütler

Merkezi idarenin taşra kuruluş ve yönetiminde temel ilke, mülkî idare bölümleri ve il idare sistemi olmakla birlikte, özellikle son 30-35 yıl içinde kurulan taşra örgütlerinin çoğunda bir kaç ili içine alan bölgesel kuruluşlara gidilmiştir. Ve giderek çoğalan bu kuruluşlar 1961 ve 1982 Anayasalarında da yer almışlardır. 1961 Anayasasının 115. maddesinin son paragrafında “Belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla birden çok ili içine alan çevrede bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.” denilmiştir. O zamandan bu yana kurulan hemen bütün taşra örgütlerinde bölgesel birimlere gidilmiş, dolayısıyla bölgesel örgütler giderek daha da çoğalmış ve doğallaşmıştır. O denli ki 1932 Anayasası’nda sınırlı bir anlam taşıyan “Belli” kelimesi de kullanılmayarak “Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir.” hükmü yer almıştır (Mad. 126).

Halen var olan bütün bölge kuruluşlarını gösteren bir kaynak elde edilememiştir. Ancak 1971 yılında yapılan bir araştırmada, ülkemizde İktisadî Devlet Teşekkülleri dışında çeşitli bakanlık ve dairelere bağlı 36 bölgesel kuruluş olup, bunların alt birimleriyle birlikte 62 il ve 8 ilçede merkezleri bulunduğu kaydedilmektedir.⁴ O zamandan bu yana bu sayının eksilmemiş, daha da artmış olduğu söylenebilir. Bunlar arasında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı taşra teşkilatındaki Yapı İşleri Bölge Müdürlükleri ve İl Bayındırlık Müdürlükleri, Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı taşra teşkilatındaki

Veteriner ve YSE bölge müdürlükleri ve il müdürlükleri gibi, hem bölge hem il birimleri bulunan örgütler de vardır.

1982 Anayasası'nda bölge teşkilatı konusunda getirilen yeni bir hüküm de 126. maddedeki "Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir." hükmüdür. Ki buna göre bölgesel örgütlerin ancak kanunla kurulabileceği anlaşılmaktadır. Oysaki daha önce kurulanlar arasında tüzük, yönetmelik ve bakanlık onaylan ile kurulanlar olduğu da anlaşılmaktadır.⁴⁴

Bölge teşkilatlarının kurulmasında, il yönetimi dışında serbest kalma ve doğrudan merkeze bağlı olma gibi bazı eğilimlerin bulunduğu da ileri sürülmekte ise de, temel nedenin, şimdilerdeki mülki idare bölümlerinin kimi kamu hizmetleri ve örgütleri için uygun ve yeterli birer alan olamamalarından ileri geldiğini kabul etmek gerekir. Gerçekten de merkezi idarenin taşra teşkilatına bakıldığı zaman, daha az sayıdaki birimler ve alanlar ile yönetilmekte olan bugünkü bölge örgütlerinin, merkezden ilk kademedeki bugünkü il sayısına göre 67 birime ve bunlardan alt kademesi olanların bugünkü ilçe sayısına göre 580 birime ayrılmasının ne mümkün ve ne de uygun olduğu kolaylıkla anlaşılabılır. Çünkü söz konusu örgütlerin mülki idare bölümlerine uysun diye gereğinden fazla birimlere bölünmeleri, gerek hiyerarşik yönetim, gözetim, denetim ve koordinasyon işlevlerinin ve gerek kaynakların ve olanakların gereğinden çok fazla parçalanarak etkisizleşmelerini ve verimsizleşmelerini gerektirir ki, bunun doğru olamayacağı açıktır.

Bundan ötürüdür ki, merkezi idarenin taşra teşkilatındaki daha çok klasik hizmetlerle ilgili er alırken, özellikle son 30-35 yıl içinde kurulan sos yo ekonomik ve teknik örgütlerde daha çok bölge sistemine gidildiği görülür. Bu durumun ise, bölge örgütleriyle il örgütleri arasında, hatta bölge örgütlerinin kendi aralarında dahi kimi konularda ve çatışmalarda yapılması gereken işbirliği ve koordinasyon bakımından önemli bir eksiklik meydana getirdiği, dolayısıyla kamu hizmetlerinin yürütülmesinde bazı uyumsuzluklara ve aksaklıklara yol açtığı anlaşılmaktadır.

Nitekim bu hususa, yani "bölgesel birimleri taşrada koordine edecek, denetleyecek, bölgesel planlama ve gelişmenin gerektirdiği ortak çalışmaya yöneltecek bir makam ve mekanizmanın" eksikliğine Kalkınma Planı Programlarında da değinilmiş olduğu görülmektedir. (1971 Yılı Programı, DPT yayını, S: 167).

3. Bölge Valilikleri

Bölge örgütleri yaygınlaştıkça bu örgütleri koordine etmek, bunlarla ilgili hizmetlerde daha iyi bir verim ve uyum sağlamak amacıyla, özellikle 1960'lı yıllardan bu yana, mülkî idare bölümlerinde de yeni bir düzenlemeye veya bugünkü iller üstünde “Koordinatör Valilik” ya da “Bölge Valiliği” gibi yeni bir kuruluşa gidilmesi üzerinde durulmağa başlanmıştır.⁵

1972 yılı bütçesinin Cumhuriyet Senatosundaki görüşülmesi sırasında dönemin İçişleri Bakanı, mülkî idare bölümlerinde değişiklik yapılarak il ve ilçe kademeleri arasında Liva teşkilatı (ki bu durumda iller genişletilecekti) kurulmasının düşünüldüğünü söylemişti.⁶ MGK döneminde 1980 yılında kurulan Hükümet programında da (Sayfa 4) bu konuya değinilmiş, taşrada yeni bir teşkilatlanmaya gidilerek bölge idareleri kurulacağı belirtilmiştir.

Yine bu hükümet tarafından 1983 yılında çıkarılan 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile de, kamu hizmetlerinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan bölge valilikleri kurulması kabul edilmiş ve ülke 8 valilik bölgesine ayrılmıştır. Kararnamenin geçici 1. maddesiyle de bu kuruluşun bir yıl içinde tamamlanması öngörülmüştür.

Ancak bir yıllık süre tamamlanmadan ve bölge valilikleri kurulmadan, anılan KHK Türkiye Büyük Millet Meclisince reddedilerek 3036 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kararnamenin reddi hakkındaki TBMM İçişleri Komisyonunun, Bütçe Plan Komisyonunca da oybirliği ile kabul edilen raporunda şöyle denilmektedir :

“Bölge Valilikleri, hukukî statüleri aynı olan iki kişiden birinin diğer üzerine emir verme, denetleme gibi hiyerarşik yetkilere sahip olması nedeniyle anlaşmazlıklara yol açacak, yetki ve otorite çatışmalarına sebebiyet verecek, hizmetin yürütülmesini olumsuz yönde etkileyecektir. Bölge valilerinin huzuruna çıkmak kolayca mümkün olmayacağından şikâyet ve sızlanmalar daha da artacaktır. Bu kırtasiyeciliği de artıracaktır.

⁵ .a MEHTAP Raporu, TODAİE yayını, 2. baskı 1966, Sayfa 43-44, 412-413.

b. Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme, Doç. Dr. Arif Payaşlıoğlu, TODAİE ve DPT ortak yayını 1966, Sayfa 87-93.

c. İl Genel Yönetimi, İçişleri Bakanlığı İç-Düzen yayını 1972, Cilt I, Sayfa 104-115.

d. İdarenin Yeniden Düzenlenmesi ilkeler ve Öneriler, TODAİE yayını 1972, Sayfa 143-147.

⁶ 4.2.1972 günlü Milliyet Gazetesi, Sayfa 3.

Böylece bölge valilikleri kurulmadan kaldırılmış olmakla birlikte, sözü edilen KHK ile getirilmek istenen bölge idaresinin temel kurallarını burada kısaca gözden geçirmek, sonucun değerlendirilmesi bakımından yararlı görülmüştür.

Bölge Yönetimi

KHK ile getirilmiş olan hükümlere göre;

a. Bölge valisi; Devletin, Hükümetin ve bakanların bölgedeki temsilcisi ve bunların idari, siyasi yürütme organıdır. (Mad. 4)

b. Bölge valisi, kamu düzen ve güvenliğinin korunması amacıyla il valilerine emir ve talimatlar verebilecek, il valilerinin faaliyetlerini denetleyebilecek, değerlendirilmelerini yapacak, ilgililerin davranışları ve yetenekleri hakkındaki kanaatlerini belirtecektir (Mad. 10).

c. Bölge valisi; bölge kuruluşlarının amiri olup, bu kuruluşlar ve personeli üzerinde amirin taşıdığı bütün yetkileri kullanma hakkına sahiptir. Bölge müdürleri doğrudan bölge valisine bağlıdır (Mad. 11, 12).

d. Bölge valisi; bölgesindeki kamu düzen ve güvenliğinin korunmasını sağlamakla görevli, yetkili ve sorumlu olarak, KHK'de yazılı her türlü tedbirleri alacak, il valilerine ve diğer kurum ve kuruluşlara gerekli emir ve direktifleri verecek, ilgililerce de bu emir ve direktifler geciktirilmeksizin uygulanacak, il valilerinin yardım isteklerini yerine getirecek, gereken hususlarda askeri kuruluşlarla yardım ve işbirliğini sağlayacaktır. (Mad. 17-20).

e. Bölge valisi; ekonomik konularla ilgili olarak, kalkınma plan ve programlarının hazırlanmasında, il valilerinin ve ilgililerin önerilerini de alarak ve toplantılar düzenleyerek, tespit edeceği görüşleri yetkili kuruluşlara bildirecek, DPT'ce düzenlenecek toplantılara katılacak, plan ve programların bölgesi içindeki uygulamalarını izleyecek, değerlendirecek, bu hususta gereken koordinasyon ve işbirliğini sağlayacak ve tedbirleri alacaktır (Mad. 21).

f. Bölge valisi; bölgenin eğitim, kültür, turizm, sağlık ve sosyal faaliyetleri gibi konuların gelişmesini sağlayıcı tedbirleri de doğrudan veya il valileri aracılığı ile alır (Mad. 22).

g. Bakanlıkların ve yetkili Genel Müdürlüklerin, bölgelerdeki hizmet ve görevleriyle ilgili yazışmalarını doğrudan bölge valileri ile bölge kuruluşlarının ilgili bakanlık ve genel müdürlüklerle yapar.

cağı yazışmalarını da bölge valiliği aracılığı ile yapmaları gerekmektedir (Mad. 27).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, bölge valilerine, il valilerinin üstünde ve özellikle güvenlik ve ekonomiye ilişkin konularda bazı emir ve direktifler vermek, aralarında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, onları denetlemek ve değerlendirmek gibi bir takım yetkiler verilmiş ise de, valilerin doğrudan bağlı oldukları hiyerarşik bir üst kademe niteliği verilmemiştir. İl idare sistemi ve bu sistem gereği valilerin merkezi idareye karşı olan hukukî durum ve sorumlulukları genel olarak yine yürürlükte tutulmuştur. Bu durumda merkezi idarenin taşra teşkilatı yine, kimileri bölge, kimileri il idareleri, kimileri hem bölge ve hem il idareleri içinde olmak gibi karmaşık bir idare sistemi içinde bırakılmıştır.

Üstelik bu kez il valileri de (her konuda olmasa bile) merkez ve bölge olmak üzere iki üst idareye bağlı olmak gibi iki başlı bir yönetim sistemi içine sokulmuştur. Ki TBMM İçişleri komisyonu raporunda belirtildiği üzere bunun, bazı sürtüşmeler ve anlaşmazlıklara yol açmaması olanaksızdır.

Öte yandan bölge kuruluşlarının doğrudan bölge valilerine bağlanmaları ve bütün bölgesel hizmet ve görevlerin ve bunlarla ilgili yazışmaların bölge valilikleri aracılığı ile yürütülmesi gibi, gerçeklere uymayan ve çeşitli sürtüşmelere yol açabilecek bir kural da getirilmek istenmiştir ki, bunun pratikte uygulanması çok zor, hatta olanaksızdır. Gerçek şudur ki bölge valilikleri kurulmuş ve merkezi idarenin bölgedeki görev ve hizmetlerine ilişkin emir ve talimatlar bu valiliklere gönderilmiş olsa bile, esasında bu görev ve hizmetlerin yapılmasından muhatap ve sorumlu tutulacak olan yine o bölgedeki ilgili kuruluşların yöneticileri olacaktır ve olmalıdır.

Bölgelerin Alanları

KHK ile bölge valilikleri kurulmak üzere, ülkemiz merkezleri Erzurum, Diyarbakır, Adana, Kayseri, Ankara, Konya, İstanbul ve İzmir olarak 8 bölge valiliği alanına ayrılmaktadır. Bölge kuruluşlarının merkez ve alanlarının da bu merkez ve alanlara uydurulması gerekmektedir (Mad. 3, 5).

Ancak bölgelerin sayısı çok az, yani alanları çok geniş tutulmuştur. 5 milyon nüfusuyla orta büyüklükteki 10 ilin nüfusuna eş ve her yıl küçük il nüfusu kadar da nüfus artışı ve buna göre de yoğun hizmetleri olan İstanbul metropoliten alanı, en çok, uzun

tısı durumundaki iki ille birlikte bir bölge için yeterli olabilirken, yaklaşık 5 milyon nüfuslu 9 il daha katılarak 10 milyon nüfuslu ve 72.578 Km² alanlı bütün Marmara Bölgesini kapsayan bir bölge meydana getirilmiştir. 14 ili içine alan Erzurum bölge valiliği alanı 139.353 Km² ülkemiz yüzölçümünün yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır. Artvin'den Zonguldak'a değin 1125 Km'lik Karadeniz kıyı şeridindeki 9 il, 250-500 Km. uzaklıklarda ve içerilerdeki Erzurum ve Ankara bölge merkezlerine bağlanmışlardır.

Bu denli geniş bölgeler içinde ve merkezden çok uzakta kalan illerin bölge merkezlerinden, örneğin; Ordu'nun Erzurum, Samsun'un Ankara, Malatya'nın Adana, Antalya'nın İzmir gibi, 400-500 Km. uzaklıktaki merkezlerden, etkili ve verimli bir gözetim, denetim, koordinasyon ve işbirliği içinde bulundurulmaları beklenemez.

Öte yandan çoğunun sayısı bölge valiliği sayısından çok fazla olan bölgesel kuruluşların yarı yarıya veya yarıya yakın azaltılarak bölge valiliklerinin merkez ve alanlarına uydurulmaları da, teşkilat ve hizmetleri bakımından elbette ki hem kolay ve hem de rasyonel olmayacaktı.

4. Genel Müfettişlikler

Burada, bir zamanlar ülkemizin idare kuruluşu arasında yer almış olan Genel Müfettişlikler teşkilatına da değinmekte yarar görülmüştür. Çünkü iller üstü bir idare kuruluşundan söz edilirken, kimilerince geçmişteki Genel Müfettişlikler uygulamasının olumsuz örnek olarak anımsandığı anlaşılmaktadır.⁷

Genel Müfettişlikler kurulmasının, ilk kez 1918 yılında çıkan bir Muvakkat Kanun'da ve bundan sonra da TBMM'ce kabul olunan 1921 Anayasası'nda (Mad. 22-23) yer aldığı görülür. Bu yasalarda, ilgili iller arasındaki ilişkileri düzenlemek, genel olarak asayişin sağlamak, Devlet dairelerinin işleyişini denetlemek ve izlemek üzere Genel Müfettişlikler kurulması öngörülmektedir. Ancak bu yasalar döneminde sözü edilen hükümler uygulanmamış, yani Genel Müfettişlikler kurulmamıştır. 1924 Anayasası'nda ise Genel Müfettişliklerle ilgili bir hüküm konulmamış olmasına karşın, bu Anayasa döneminde 1927 yılında 1164 sayılı "Umumi Müfettişlikler Teşkiline

⁷ a. Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme, Doç. Dr. Arif Payaşoğlu, TODAİE ve DPT ortak yayını, 1966, Sayfa 90.

b. Türkiye'de Valilik Sistemi, Dr. Mustafa Tosun 1970, TODAİE yayını Sayfa 17

c. İl Genel Yönetimi, İçişleri Bakanlığı İç Düzen yayını 1972, Cilt I, Sayfa 27, 115.

Dair Kanun” çıkmıştır. Bu kanun ile bir kaç ili ilgilendiren hususlar yönünden gerek duyulduğunda bu iller üstünde Genel Müfettişlikler kurulması ve gerek kalmadığında da kaldırılması için hükümete yetki verilmiştir.

Hükümetçe de bu yetkiye dayanılarak 1927-1936 yılları arasında sırası ile merkezleri Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Elazığ olmak üzere toplamı 20 ili kapsamı içine alan 4 “Genel Müfettişlik” kurulmuştur. 1947 yılında da Bakanlar Kurulunun 3/5994 sayılı kararı ile merkezi Adana’da olmak üzere bir (Beşinci) Genel Müfettişlik daha kurulmuş ise de, bu Müfettişlik 7-8 ay gibi kısa süreli olmuştur.

Genel Müfettişlikler; kuruluş, görev ve yetkileri Bakanlar Kurulunca çıkarılan yönetmeliklerle düzenlendiği üzere, Bakanlar Kurulu kararı ile atanan 1 Genel Müfettiş, Genel Müfettiş yardımcısı durumunda 1 Baş müşavir ve ilgili bakanlıklarca atanan uzman müşavirler ile yeteri kadar idare, büro ve hizmet personelinin oluşuyordu. (27.11.1927 ve 5858, 28.2.1945 gün ve 3/2222 sayılı yönetmelikler) .

Kurulmaları ve kaldırılmaları hükümet kararına bağlı olan Genel Müfettişlikler; 1948 yılı Bütçe Kanununun kullanılmayan kadrolara ilişkin “L” cetveline alınmak suretiyle 1948 mali yılı başında kaldırılmışlardır. 1952 yılında çıkarılan 5990 sayılı kanun ile de, kurulmaları ve kaldırılmaları için hükümete yetki veren 1164 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Genel Müfettişler; bölgelerinde hükümetin vekili ve bütün bakanların temsilcisi olarak geniş gözetim, denetim, koordinasyon ve disiplin yetkileriyle donatılmış olup; gereken hususlarda valilere direktif vermek, görüş bildirmek, bunların sonuçlarını istemek ve izlemekle de yetkili ve valiler de bunları dikkate almakla görevli olmakla birlikte, iller üstünde hiyerarşik bir idare kademesi olmamışlardır. Valilerin il yönetimi içindeki statüleri, temsil sıfatları, bakanlıklara karşı olan hukukî durum ve sorumlulukları aynen sürmüştü. Kimi kaynaklarda belirtildiği gibi Genel Müfettişlikler uygulamasının olumsuz sonuçları olmuşsa, kanımca bunun nedenini, bu iki başlı ve iki yönlü ilişkilerin işleyiş biçimindeki uyumsuzluklarda aramak doğru olur. Son kez 71 sayılı KHK ile kurulmak istenen Bölge Valilikleri için de durum aynıdır.

Ancak burada şunu da vurgulamak gerekir ki o dönemde bulunmuş ve Genel Müfettişlik bölgesinde görev yapmış bir kişi

olarak da diyebilirim ki, o dönemin koşullarına ve gereklerine göre Genel Müfettişliklerin verimli ve yararlı olduğu zamanlar ve hizmetler de az olmamıştır.

III. DEĞERLENDİRME VE DÜŞÜNCELER

Merkezi idare kuruluşunun, ülke düzeyinde dengeli ve kademeli bir biçimde dağılımını ve dolayısıyla hizmetlerin de en verimli ve uyumlu biçimde yürütülmesini sağlamak amacı iledir ki, ülke ilden başlayarak kademeli mülkî, idare bölümlerine ayrılmakta ve illerin yetki genişliği esasına göre yönetimi kabul edilmiş bulunmaktadır. Oysaki yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, merkezi idarenin taşra teşkilatının ve mülkî idare bölümlerinin bugünkü durum ve düzeni amacına uygun düşmemektedir. Mülkî idare bölümleri; aralarında büyük dengesizlikler olması yanında, merkezi idarenin taşra teşkilatından bir kesiminin örgütlenmesine de elverişli bulunmamaktadır. Bu yüzden de taşra teşkilatında; kimileri il yönetimi ve bölümleri içinde, kimileri il dışı bölgelerde, kimileri hem bölgelerde hem il yönetimi içinde olmak gibi; üçlü ve karmaşık bir örgütlenme ve yönetim biçimi meydana gelmiştir. Bu durumun hizmetlerdeki verim ve uyumu da ne derece olumsuz yönde etkileyeceği kolaylıkla anlaşılabilir.

Kısacası; 1971 yılındaki bir İdarî Reform Danışma Kurulu raporunda da değinildiği gibi “Merkezi idarenin taşra teşkilatının tam bir karışıklık ve düzensizlik örneği vermekte...” olduğu açıktır.⁸

Şu halde merkezi idarenin taşra kuruluşunda en uygun ve köklü bir yeniden düzenlemeye gidilmesi zorunlu bulunmaktadır. Bu amaçla 1950’li yıllardan bu yana bazı araştırmaların ve çalışmaların yapılmış ve bazı önerilerin de getirilmiş olduğu bilinmekte ise de,⁹ uygun bir çözüm şeklinde karar kılmamış ve gerçekleştirilememiştir.

Bu konuda en uygun ve köklü bir yeniden düzenleme şekli nasıl olabilir? Yıllardan bu yana bu konuyu inceleyen, okuyan ve düşü*

⁸ İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler, TODAİE yayını 1972, Sayfa 141.

⁹ a. MEHTAP Raporu, TODAİE yayını2. Baskı 1996. Sayfa 43,44i412,413

b. Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme, Doç. Dr. Arif Payaslıoğlu, TODAİE ve DPT ortak yayını 1966, Sayfa VII-IX.

c. İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler, TODAİE yayını 1972, Sayfa 143-147.

nen biri olarak, bu husustaki düşüncelerimi aşağıda açıklamağa çalışacağım.

Bu konuda yapılacak yeniden düzenleme;

1. Mülkî idare bölümlerinde yeniden düzenleme,
2. Örgütlenme biçiminde yeniden düzenleme,
3. Yönetim biçiminde yeniden düzenleme, olmak üzere üç safhalı yapılmalıdır.

1. Mülkî İdare Bölümlerinde Yeniden Düzenleme

Önce mülkî idare bölümlerinde bir yeni düzenlemeye gidilmeli, aralarındaki anormal dengesizlikler giderilmelidir. Bu düzenleme de iki türlü olabilir:

Birincisi, büyük il ve ilçe sistemine gitmektir. Ancak bu sistemin uygulanması, birçok il ve ilçenin kaldırılmasını gerektireceğinden, halk psikolojisi ve tepkisi bakımından da çok zordur.

İkincisi, küçük il ve ilçe sistemine gitmek, bu durumda sayısı daha da çoğalacak olan il bölümleri üstünde bir kaç ili içine alan daha geniş alanlı yeni bir idare kademesi daha kurmaktır. Bu sistemde, esasen büyükleri de ilçe olacağından, geri kalan bucaklarla birlikte bucak kademesi tümü ile kaldırılmalıdır.

Bu düzenleme şöyle uygulanmalıdır: Önce en alt kademeyi oluşturacak ilçe kademesinden başlanarak her üç (alt, orta ve üst) kademe bölümü için nüfus ve yüzölçümleri bakımından taban ve tavan ölçüleri belirlenmelidir. Gerçi nüfus değişken bir ölçüdür. Ancak bu değişme her bölümde aynı oranda olmasa bile aynı doğrultuda olacağından uzun yıllar dengeyi fazla bozmaz.

Her kademe bölümü için gereken taban ve tavan ölçüleri belirlendikten sonra;

- a. En alt kademe için belirlenen taban ölçüsü altında kalan ilçeler, ya varsa yanlarındaki buralara bağlanmaları daha uygun yerleşim birimleriyle genişletilerek belirli ölçüler içine alınmalı; ya da en yakın ilçelerle birleştirilerek kaldırılmalıdırlar. Hiç olmazsa 10.000'den, hatta 12.000'den az nüfuslu ilçe olmamalıdır. 1980 sayımına göre nüfusu 10.000'den az 13, 12.000'den az 23, 15.000'den az 34 ilçe vardır.

Belirlenen tavan ölçüsü üstünde kalacak ilçelerdeki, taban ölçüsü üstünde olan bucaklar veya benzeri bir yerleşim merkezi çev

resindeki köy gurupları ise “İlçe” yapılmalıdır. Ki böylece 100-130 daha yeni ilçe kurulmuş ve ilçe sayısı 700 dolayını bulmuş olur.

b. Orta kademe bölümü için belirlenen ölçülere uyan bugünkü iller bu kademede kalırlar. Belirlenen ölçüler üstünde bulunan iller ise bölünerek, içlerindeki bu ölçülere uyan gelişmiş merkezi bir ilçe çevresindeki ilçe grupları orta kademe bölümü haline getirilmelidirler.

Örneğin; orta kademe bölümü için nüfus bakımından taban olarak, en az nüfuslu Bilecik ilinin yaklaşık nüfusu olan (150.000), tavan olarak da bunun beş katı olan (750.000) sayılarım, yüzölçümü için taban olarak en küçük Kocaeli ilinin alanı olan yuvarlak sayı ile 3600 Km²'yi ve tavan olarak da bunun beş katındaki 18.000 Km²'yi kabul edelim. Bugünkü il bölümleriyle karşılaştırdığımızda 46 ilin bu ölçüler içinde 21 ilin ise bu ölçülerin üstünde kaldıkları görülür. Üstünde kalan iller şunlardır: Adana, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir, Kars, Kayseri, Konya, Manisa, Samsun, Sivas, Urfa, Van, Zonguldak.

Bu illere baktığımızda ise; Adana'dan Kozan, Ankara'dan Kırıkkale, hatta Polatlı (Eskişehir'den de bir ilçe ile) Antalya'dan Alanya, Balıkesir'den Bandırma (Bursa'dan da 1-2 ilçeyle), Diyarbakır'dan Silvan, Erzurum'dan Oltu, Hatay'dan İskenderun (Adana'dan da 2-3 ilçeyle), İçel'den Silifke, İzmir'den Ödemiş veya Tire, Kars'tan Ardahan veya Iğdır, Kayseri'den Develi, Konya'dan Akşehir, Seydişehir, Karaman, Manisa'dan Salihli, Sivas'tan Suşehri veya Divriği, Urfa'dan Siverek veya Viranşehir, Zonguldak'tan Karabük (Çankırı'dan da iki ilçe ile) gibi ilçeler merkez olmak üzere, çevrelerindeki ilçe guruplarıyla yukarıda belirtilen taban ve tavan ölçüleri içinde birer orta kademe bölümü oluşturabilirler. Bursa, Samsun ve Van'dan bazı ilçeler daha yakın oldukları illere bağlanabilirler.

Gerçi yalnız merkezlerinin nüfusları 750.000 tavan ölçüsünün üstündeki İstanbul, Ankara, İzmir ve hatta bu sayıya yakın olan Adana, Bursa gibi iller için, yukarıdaki nüfus tavanının ve yüzölçümü tabanının uygulanması mümkün olamaz. Ancak bu illerden de Ankara'dan Çankaya, İstanbul'dan Beyoğlu, Fatih, Kadıköy, İzmir'den Karşıyaka çevrelerindeki ilçelerle ayrı birer orta kademe bölümü haline getirilmek suretiyle, şimdikiyle oranla daha uygun ölçüler içine alınabilirler.

Böyle bir düzenleme sonucunda, orta kademe bölümü sayısı bugünkü il sayısının yaklaşık % 50 fazlasıyla 100 dolayını bulmuş ve genel olarak aralarında beş katı büyüklük ve küçüklük sağlanmış olur.

c. Orta kademe bölümleri yukarıdaki biçimde düzenlendikten sonra, bu bölümlerden gelişmiş ve merkezi durumdaki birer bölüm çevresinde gruplandırılacak 4-8 orta kademe bölümünden birer üst kademe bölümü meydana getirilmelidir. Bu bölümlerin sayısı, (merkezleri İstanbul, Bursa, İzmir, Afyon, Antalya, Konya, Ankara, Zonguldak, Samsun, Sivas, Kayseri, Adana, Gaziantep, Diyarbakır, Elazığ, Trabzon, Erzurum ve Van gibi şehirler olmak üzere) 16-20'yi bulabilir. Çağımız Devlet sisteminde idare ile ekonominin yakın ilişkileri dikkate alınırsa, bu üst kademe bölümlerinin kalkınma planı bölgeleriyle paralel olarak düzenlenmeleri de uygun ve mümkün olabilir.

Yukarıdaki biçimde yapılacak düzenlemeye göre; merkezden çevreye doğru ilk (üst) kademedeki bölümlere, Anayasa'daki ilk kademe bölümü için öngörüldüğü üzere İL, ikinci (orta) kademedeki bölümlere eskiden olduğu gibi SANCAR, Üçüncü (alt) kademe bölümlerine şimdi de olduğu gibi İLÇE adı verilir.

Esasen ülkemizdeki bugünkü il ve ilçelerin ve kentlerin sosyal, ekonomik, endüstriyel ve kültürel oluşum ve gelişim durumları incelenecek olursa, kendiliğinden yukarıdaki biçimde üçlü birer merkezileşme, kademeleşme ve çevreleşme meydana gelmiş olduğu görülebilir.

Böylece oluşturulacak üç kademeli ve genel olarak birbirinin beş katı büyüklük ve küçüklükteki mülkî idare bölümleri; merkezi idarenin taşra kuruluş ve hizmetleri için en uygun ve dengeli bir düzenleme olacağı gibi, seçim çevrelerinin tespiti (Sancak'lar çok uygun birer seçim bölgesi olur) adli ve idari mahkemelerin merkez ve alanlarının belirlenmesi ve beraberliğin sağlanması gibi hususlarda da yararlı olur.

2. Örgütlenme Biçiminde Yeniden Düzenleme

Mülkî idare bölümlerinde yapılacak yukarıdaki biçimdeki düzenlemeden sonra, bunlara paralel olarak bölgesel örgütlerin de kademe, merkez ve alan bakımlarından yeniden gözden geçirilerek, gerekenlerde bazı düzeltmeler de yapılmak suretiyle, büyük çoğunluğunun bu yeni düzenlemedeki mülkî idare bölümlerine uydurulması kolaylıkla sağlanabilir. Çünkü esasen, halen var olan böl

ge kuruluşlarının çoğunun merkezlerinin kurulacak il merkezlerinde toplanmış olduğu görülmür. Merkezleri mülkî idare bölümlerine uymayanların alanlarının uyması da yeterli olabilir.

Böylece merkezi idarenin taşra kuruluşlarının hemen tümü, ilk kademede 16-20 il bölümüne, bunlardan gerekenlerin bir alt birimleri ikinci kademede 100 dolayındaki Sancak bölümüne, bunlardan gerekenlerin daha alt birimleri de üçüncü kademe olarak 700 kadar ilçe bölümüne ayrılacak biçimde düzenlenmiş olurlar. Bu düzenlemede; genel olarak bölgesel etüt, plan, proje ve programlarla ilgili üst düzeydeki birimler il merkezlerinde, bu birimlerin uygulayıcı bir alt birimleri Sancak merkezlerinde ve bunlardan halk ile çok ilgili ve halka çok yakın olması gerekenlerin bir alt birimleri de halen de olduğu gibi ilçelerde bulunurlar.

Yapılacak bu düzenleme ile merkezi idarenin taşra teşkilatı; bugünkü dağınıklıktan ve karışıklıktan büyük oranda kurtarılarak, çok az ayrıklık dışında, mülkî idare bölümleri ve il genel yönetim sistemi paralelinde toplanmış; dolayısıyla hizmetlerin de daha iyi işlerlik, uyumluluk ve verimlilik içinde yönetilmesi ve yürütülmesi sağlanmış olur.

Yukarıdaki biçimde ve üç kademeli olarak düzenlenecek mülkî idare bölümlerinden İllerin başında bulunacak mülkî idare amirlerine GENEL VALİ, SANCAC'ların başında bulunacaklara VALİ, İLÇE'lerin başında bulunacaklara halen de olduğu gibi KAYMAKAM denilebileceği gibi;

Bu bölümlerdeki merkezi idare teşkilatı birimlerinin başındakilere İllerdekilere BAŞKAN, Sancaklardakilere BAŞMÜDÜR, İlçelerdekilere MÜDÜR gibi standart unvanlar da verilebilir.

Böyle bir yeni düzenlemede kurulacak birçok yeni idare bölümleri dolayısıyla bir hayli yeni personel kadro ve giderlerinin gerekebileceği hatıra gelebilir. Oysaki halen Devlet teşkilatında en az bir katı fazla personel birikimi olduğu yetkililerin demeclerinden anlaşıldığına göre, İl ve Sancak'lar bakımından fazla bir personel kadro ve gideri gerekmeceği gibi, işlemeyen bir personel potansiyeli de değerlendirilmiş olacaktır. Öte yandan bu üç kademeli idare bölümleri sisteminde; gerek bu kademelerdeki mülkî idare amirlerinin ve gerek çeşitli birim amirlerinin, yeteneklerine göre basamak basamak yükseltilmek suretiyle daha iyi yetiştirilmeleri ve değerlendirilmeleri de sağlanmış olacaktır.

3. Yönetim Biçiminde Yeniden Düzenleme

Mülkî idare bölümlerinde ve örgütlenme biçiminde yukarıda açıklandığı gibi bir düzenlemeye gidildikten sonra, bugünkü il idare sisteminde de yeni bir düzenlemeye gidilmelidir. Mülkî idare amirlerinin bölümlerindeki merkezi idare teşkilatının ve hizmetlerinin tümünün yönetilmesi ve yürütülmesi ile görevli ve sorumlu tutulmaları usulü de artık geride bırakılmalıdır. Çünkü şimdilerdeki sosyoekonomik Devlet hizmetleri o denli çoğalmış, çeşitlenmiş ve teknikleşmiştir ki ve bu hizmetler için her dalda yetişmiş o denli yönetici ve uzman personel de vardır ki mülkî idare amirlerinin bölümlerindeki merkezi idarenin tüm görev ve hizmetlerinden sorumlu tutularak, dolaylı da olsa, bunları yürütmelerine ne olanak vardır, ne de gerek vardır. Gerekli olan, mülkî idare bölümlerindeki bütün merkezi idare teşkilatının ve hizmetlerinin bir genel yöneticiye bağlı olması değil, bir genel yönetici tarafından, bir bütünlük, etkinlik, koordinasyon ve işbirliği içinde işleminin sağlanması olmalıdır. 1971 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile görevlendirilen Danışma Kurulu'nun, TODAİE'ce yayımlanan "İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler" raporundaki önerilerin de genellikle bu doğrultuda olduğu söylenebilir (Sayfa: 147).

Merkezi idarenin taşra hizmetlerinin yürütülmesi ile esas olarak, her idare bölümündeki o hizmetle ilgili teşkilat birimlerinin yöneticileri görevli ve sorumlu tutulmalıdır. Ki doğrusu da budur. Bugünkü il idare sisteminde dahi, çeşitli bakanlıkların taşradaki hizmetlerinin yürütülmesinden ve kural gereği Valiliklere gönderilen emir ve talimatların uygulanmasından, ilgili birim yöneticilerinin muhatap ve sorumlu tutuldukları bilinen bir husustur.

Genel Vali, Vali ve Kaymakamlar, bölgelerinde hükümetin temsilcisi ve en büyük mülkî idare amiri olarak, idare bölümlerindeki merkezi idarenin her türlü hizmet ve faaliyetlerini yürütmekle görevli ve sorumlu değil;

a. Genel durum ve düzeni gözetmek ve korumak, bu amaçla gereken hallerde ilgililer ve halk tarafından alınacak tedbirler ve' uyulacak hususlar hakkında (Genel Vali ve Valilerce) genelgeler yayınlamak;

b. Kamu kurum ve kuruluşlarının ve bunların hizmet ve faaliyetlerinin genel gidişini ve işleyişini gözetim ve denetim altında bulundurmak, yönlendirmek;

c. Karar ve koordinasyon kurullarına başkanlık etmek, yön

vermek, ilgili kuruluşlar veya idare bölümleri arasında işbirliği ve koordinasyon hususlarını düzenlemek;

d. Kalkınma ve diğer yatırım plan ve programlarına-ilişkin üst düzeydeki çalışmalara bölümüyle ilgili görüşleri ile katkıda bulunmak, idare bölümü düzeyinde yapılacak düzenlemelerde (gerekler koordinasyon kurulundan geçirilerek) olumlu görüşü alınmak;

e. Özel kurum ve kuruluşlarla umuma açık yerlerde buralarla ilgili yasal kurallara uyulup uyulmadığını denetlemek, denetletirmek;

f. İdare bölümleri içinde yılda bir iki kez denetleme gezisinde bulunmak, kamu ile ilgili kanun ve kararların uygulanışını, yönetimin işleyişini ve halkla ilişkilerini incelemek, halkın dilek ve şikayetlerini dinlemek ve gereklerine bakmak;

g. Yukarıdaki hususlarla ilgili olarak görülecek aksaklıkların giderilmesi veya işlerin daha iyi yürütülmesi için, gerekli tedbirleri almak, aldirmek, ilgili makamlara önerilerde bulunmak;

Ve benzeri genel gözetim, denetim, düzenleme, izleme, karar alma, işbirliği ve koordinasyonu sağlama gibi hususlarla görevli ve yetkili olmalıdırlar.

Merkezi idarenin taşra kuruluş ve yönetimi konusunda yukarıdaki esaslara göre yapılacak yasal düzenlemede, Genel Valilere ve buralardaki merkezi idare teşkilatı başkanlarına yeterince geniş yetkiler ve olanaklar da verilerek, hükümet merkezinin bugünkü taşra işlerinin yükü hiç olmazsa yarı yarıya azaltılmalı, dolayısıyla taşra hizmetlerinin de gereksiz gecikmelere ve bürokrasiye yer kalmadan, tez elden ve daha kolaylıkla yapılmaları sağlanmalıdır.

TÜRK HAVA KURUMU VE KURBAN DERİLERİ İLE İLGİLİ YENİ BİR YAKLAŞIM

Yusuf Ziya İNCE

K. Maraş Hukuk İşleri Müdürü

GİRİŞ

Bilindiği gibi 25 Haziran 1983 tarih ve 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu gereğince kurban derilerinin ve bağırsaklarının bağış yolu ile toplanma görevi Türk Hava Kurumuna verilmiştir. Daha önceleri isteğe bağlı olarak kuruma verilen kurban derileri bu yasa ile zorunlu hale getirilmiştir. Böylelikle bir yandan “İstikbal göklerde” diyerek havacılığın önemini ta o yıllarda da sezebilen ve vurgulayan Ulusal Kurtarıcımız Mustafa Kemal’in kurduğu Türk Hava Kurumunun gelir yönünden zenginleşmesi ve işlevlerini daha iyi yerine getirmesi amaçlanırken diğer yandan da geçmişte görülen ve bir takım dernek, kuruluş ve kişilerce bu derilerin toplanıp elde edilen gelirlerini “Kendi emellerine alet etme” yolu kapatılmak istenmiştir.

İlk bakışta, kurban derileri-bağırsaklar ve Türk Hava Kurumu ile ilgili bir yazının Türk Hava Kurumu, Esnaf Dernekleri-Ticaret Odaları-Diyanet İşleri Başkanlığı veya bazı araştırıcı kurumlar mensupları tarafından değil de Mülki İdare sınıfından bir kişi tarafından kaleme alınması belki yadırganabilir. Oysa konu ile biraz ilgisi olanlar hemen şunu anımsarlar ki, İl ve İlçelerde mahalli Mülki Amirler Türk Hava Kurumu’nun fahri başkanları durumundadırlar. Ve bu nedenle konuyla uzaktan değil çok yakından ilgi ve ilişkileri bulunmaktadır.

ULUSAL EKONOMİ AÇISINDAN KONUYA BAKIŞ

Ülkemiz büyük ölçüde tarıma dayalı ama sanayileşmesi zorunlu ve gelişmekte olan ülkelerden biridir. Ekonomimiz içinde hayvancılığımızın yeri ve payı da bir hayli büyüktür. Hayvancılığı sadece protein ihtiyacı bakımından değil ona dayalı olarak kurulan diğer

Sanayi dalları ile birlikte düşünmek zorundayız. Hayvancılığa dayalı yan sanayii deyince de akla ilk gelen onun derisi, bağırsağı ve onların mamulleridir. Gerçekten dericilik bugün tüm dünyada başlı başına büyük bir sanayii dalı haline gelmiştir. Ülkemiz dış satımında yer alan belli başlı ürünlerden önemli bir kalemini deri eşyaları oluşturmaktadır.

Yurdumuzda büyük ölçüde yetiştirilen keçi, koyun ve sığır derileri fabrikalarda işlendikten, atölyelerde dikildikten sonra gerek kendi insanlarımızın gerek yabancı ülkelerdeki insanların sırtlarına ceket, ayaklarına iskarpın olmakta ve bu şekilde memleketin döviz girdisine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Türkiye’de en çok hayvan kesilen günler Kurban Bayramım kapsayan günlerdir. Öyle ki bir kurban bayramı gününde belki de tüm ülkede birkaç ayda kesilecek koyun, keçi ve sığır gibi hayvanlar kesilmektedir. Bu durum ülkemiz insanlarının çok büyük bir bölümünün müslüman olmasından kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi kurban kesmek müslümanlara farz kılınmıştır. Ve insanlarımız bu kutsal günlerde hatta pek mal varlıklarına önem vermeksizin genellikle kurban keserler.

Hemen her yıl aynı duygu ve inanışlarla kesilen kurbanların ne kadar büyük boyutlara ulaştığı ortadadır. Artık önemli olan bu kadar büyük boyutlara varan kurban kesiminin, özellikle sanayide kullanılan deri ve bağırsaklarının ulusal ekonomiye katkısı olabilecek şekilde toplanabilmesi ve işlenebilmesidir.

UYGULAMA

25 Haziran 1983 tarih ve 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu çıkmadan önce kurban derileri, daha öncede belirttiğimiz gibi çeşitli dernek, kuruluş ve kişilerce toplanabiliyordu. Bu konuda hiçbir yasal engel bulunmuyordu. Gerçi yardım toplama işlerini düzenleyen ve 23 Teşrinisani 1331 tarihli Cem’i inat Nizamnamesi yürürlükte bulunuyordu ama tüzüğün adından da anlaşılacağı gibi anlaşılması ve yorumu güç bir metin dili vardı, kapsamı, yetkileri ve görevleri açık, yalın ve net değildi, kısaca günün koşullarına uymuyordu. Bu yüzden de uygulanamıyordu. Ve o kargaşa ortamında her önüne gelen deri toplama işini yapabiliyordu. Hatta 12 Eylül öncesinde bu derilerin siyasal amaçlı dernekler tarafından toplandığı bilinmektedir. Her ne kadar o zamanlarda siyasal amaçlı dernek kurmak yasaktı ama kağıt üzerinde formalitelerde siyasal amacı görülmeyen derneklerden bir bölümünün gerçek uğraşısı siyasal idi. Yine buna

benzer biçimde “kişiler” de toplamaktaydı kurban derilerini.. Vergi yönünden tatbikatın dışında hemen hiçbir yasal engeli bulunmamaktaydı bu işin.. Vergi yönünden tatbikatı ise hemen hiç yapılmayacak kadar zor bir işti. Ve böylelikle gerek bazı dernekler, gerek bazı kişiler müslümanlara farz olan kurban kesme olayını istismar ederek, sömürerek kendi çıkarlarını gözetiyorlar ve haksız kazançlar elde ediyorlardı.

İşte yeni yasa bu durumu önlemiştir. Bundan böyle kurban derileri ve bağışsıklar sadece ve sadece Türk Hava Kurumu tarafından toplanabilecekti. Yukarda kısaca değinilen sakıncaları karşısında elbette ki bu durumu övgüyle karşılamak ve alkışlamak gerekir.

ESNEK OLUNABİLİR Mİ?

Yazımızın başında İl ve İlçelerde Türk Hava Kurumunun fahri başkanlarının Vali ve Kaymakamlar olduğunu belirtmiştik. Vali ve Kaymakamlar fahri başkanlar olmasına karşın gerçekte bu işleri fiilen yapmak durumundadırlar. Kurban derilerinin toplanmasını planlamak, araç gereç ve personel bulmak, koşullara uygun bir biçimde depolanmasını sağlamak, hatta satışını yerine getirmek veya denetlemek gibi gerçekten bir büyük organizasyon görevleri “Mülki İdare Amirleri” tarafından yerine getirilmektedir. Ve tabi bu görevler “Fahri” olduğu için de herhangi bir ücret alınmamaktadır.

Bizim asıl konumuz Mülki İdare Amirlerine bu iş için bir ödeme yapılması ile ilgili değil, bunun zaman içinde uygun bir formülle ekstradan ama fiilen çalışanlar lehine bazı düzenlemelerle telafi edileceğine inanıyoruz.

Üzerinde durmak istediğimiz noktalardan biri ilçelerine bir şeyler kazandırmak isteyip de ellerinde bütçeleri ve harcayacağı paraları olmadığı için bir şeyler yapmayan Kaymakamlarla ilgili bir öneri... Özellikle Kaymakamları vurguluyoruz bununla çünkü biliyoruz ki Valiler İl Özel İdarelerinin başı olarak bir bütçeye, sarf edebileceği paraya sahip bulunuyorlar. Dolayısıyla bulundukları yörenin yerel ihtiyaçlarını kendi yaratıcı güçleriyle birleştirerek birtakım eserler verebiliyorlar, yatırımlar yapabiliyorlar. Fakat Kaymakamlar için aynı şeyleri söylemek çok zor. İşte belki de bu yüzden birçok Kaymakam İlçelerinde kurulu bulunan “Köylere Hizmet Götürme Birliklerini” ya canlandırıp yaşatma ya da bunları ilk defa kurma uğraşına giriyorlar. Sırf, İlçelerinin özellikle köylerinin ufak tefekte olsa birtakım sorunlarını çözebilmek için. Örneğin bir köy okuluna ivedilikle

gerekli olan 70-80 kiremiti bir köy camii için gerekli olan on torba çimentoyu, bir başka hizmet için atılabilecek ilk adım için gereken bir miktar parayı, konabilecek ilk harcı koyabilmek için gereken ilk devlet babalığı yapabilmek için...

Şu var ki genellikle Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin hayatıyeti de Kaymakamların şahıslarıyla bağlı kalmakta adeta onların yaşaması Kaymakamların ilgi ya da ilgisizliği ile eşdeğer olmaktadır. Tabii, bütün bunların temelinde ise bu birliklerin sağlam gelir kaynaklarına sahip olmaması yatmaktadır. Eğer köyler hizmet götürme birlikleri sürekli ve sağlam gelir kaynaklarına kavuşabilseler öyle sanıyorum ki bu tür birliklerin “kayıplara karışması” söz konusu olmaz ve meslektaşlarımızın büyük bir bölümü kendilerini adadıkları yörelerde halk yararına pek büyük hizmetler verirler. Böylelikle hem yörelerine ve insanlara daha çok yararlar sağlayabilirler, hem de meslek tatminine, meslek doyumuna ulaşırlar ve de Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin kuruluşunun özünde bulunan Devlet-Halk bütünleşmesinin, el ele verilmesinin küçük ölçekte güzel birer örneğini verebilirler.

İşte bu düşüncelerden yola çıkıldığında Türk Hava Kurumu tarafından toplanan kurban derilerinin belirli bir kısmının Köylere Hizmet Götürme Birlikleri tarafından toplanmasının veya gelirden pay verilmesinin yararlı olacağı görüşündeyiz. Varsayalım ki ilçelerimizde toplanan kurban derilerinin örneğin % 30-40’lık bir bölümünün bu birliklere bırakılmasıyla hiç olmazsa köy birlikleri yasal ve sağlam bir gelir kaynağına sahip olabileceklerdir. Varsayılan bu uygulama belki bir adım olacak ama bununla kamçılanan Kaymakam gelir arttırıcı, hizmet üretici yol ve yöntemleri kendi yetenekleri, deneyimleriyle birleştirerek daha rahatlıkla bulabilecektir.

UYGULAMAYI RASYONELLEŞTİRME

Bu tasarladıklarımızı düşünmeye, tartışmağa, fikrin olgunlaşmasına ve geleceğe bırakalım. Yasa koyucunun takdir ve değerlendirmelerine sunalım. Ama halen yapılagelmekte olan uygulamada daha verimli, daha iyi hizmet görür bir durum yaratılabilir sanıyoruz. İkinci önerimizin ağırlığı da burada zaten..

Şöyle ki; kurban bayramı nedeniyle tüm Türkiye’de milyonlarca kurban kesilmektedir. Türk Hava Kurumu için gerekli olan bu kurbanların derileri ve bağırsaklarıdır. Ancak derilerin ve bağırsakların değer bulabilmesi için bazı koşullara uymak gerekmektedir. En başta hayvanın usulüne uygun bir biçimde kesilmesi ve ondan son-

Ra da yönetimine uygun biçimde tuzlanıp saklanması zorunludur. Aksi takdirde kurban derileri ve bağırsaklar hiç bir işe yaramaz. Hatta ulusal ekonomiye yararı değil zararı dokunur.

Şu bir gerçek ki kurbanı herkes kesemez, herkes yöntemine uygun bir biçimde tuzlayıp saklayamaz. Kurban bayramlarında ise bayram süresince milyonlarca kurban kesilmektedir. Herkes o günler için hayvanını kestirecek bir kişi bulmanın telaşı içine girmektedir. Hatta öyle ki kestirecek adam bulamadığı için kurban kesmeyenler, kurbandan vazgeçenler bile bulunmaktadır.

ÇÖZÜM

İşte bu durumları ortadan kaldırmak, olumsuzlukları olumluya çevirmek, uygarlığın getirdiği çağdaş teknolojiyen yararlanarak aksaklıkları düzeltmek ve kurban kesimi işini düzenlemek için Türk Hava Kurumunun bazı önlemleri alması gerektiği kanısındayız. Bu önlemlerin ana fikri: “Türk Hava Kurumu sadece kurban derilerinin ve bağırsakların toplama işini değil, dileyen vatandaşların kurbanlarını kesme” hizmetini de üstlenmelidir. İlk bakışta çok zor görünen bu organizasyonun sanıldığı kadar güç olmadığını hele zaman içinde olabilecek aksaklıkları da giderilebileceğini şimdiden söyleyebiliriz. Bu kanımızı güçlendiren en yakın ve somut olay şu: Hac’da kurban edilen hayvanların eski ve yeni durumları.. Anlatılanlara göre önceleri Hac’da bilinçsizce kesilen kurbanlıklar kelimenin tam anlamı ile “telef” olmakta iken 1980’lerden sonra devlet olarak işin üzerine eğilmiş. Diyanet İşleri Başkanlığınca bu işler organize edilmiş. Hac görevine kasaplar da gönderilmeğe başlanmış, doğru ve rasyonel kurban kesimlerinin olumlu sonuçları kısa zamanda alınmağa başlanmıştır. Yurt dışında bu sorunları çözebildiğimize göre yurt içinde de çözmeye hiç bir engel olmasa gerek...

Düşünübildiğimiz kadarıyla Türk Hava Kurumu iki seçenekli bir düzenleme yapabilir;

- 1 nci düzenleme: Mezbahalarda toplu hayvan kesimini içerir.
- 2 nci düzenleme: Evlerde bireysel hayvan kesimini içerir.

Bu düzenlemelerin ayrıntılarına girmeden önce ilk yapılacak şey Türk Hava Kurumunun il ve ilçeler şubelerinin kurban bayramı günleri için yeteri kadar kasaplarla veya hayvan kesicileri ile anlaşma yapması onları o günler için angaje etmesi lazımdır. Bunun zor olacağını sanmıyoruz. Eğer kasapların bayram günlerinde ellerine geçecek ücret gerçekten de tatminkar olur ise yeteri kadar hay

van kesimini üstlenecek kişi rahatlıkla bulunabilir. Kaldı ki çok iyi bir programlamayla tam günlük, yarım günlük hatta birkaç saatlik kasaplardan yararlanmak mümkün olabilir.

Kurban kesicisi sorununu bir an için hallettiğimizi düşünerek yukarıda değindiğimiz düzenlemeleri biraz açmağa çalışalım.

1. Mezbahalarda toplu kurban kesimi yöntemi: Bu yöntemin daha çok büyük kentler için yararlı sonuçlar verebileceğini düşünebiliriz. Biliyoruz ki kent yaşamında bahçesiz apartmanlarda milyonlarca insan yaşamaktadır. Kurbanlık alacak vatandaş onun kesimi kadar birkaç günlük bakımını da düşünmek zorundadır. Kurbanlık hayvanı kesene kadar evine de allamayacağına göre ne yapılacaktır? Önerimize göre Türk Hava Kurumu, böyle 3-4 günlük hayvan bakımları için uygun yerler bulmak ve uygun bakıcılar tutmalıdır. Belirli bir ücret karşılığında hayvan kesilinceye kadar yemleri ve suları verilerek bakımları sağlanmalıdır.

Örneğin, hayvan pazarında beğendiğiniz bir koyunu bayramdan üç gün önce getirip bu bakım yerine teslim edebiliriz. Hayvanların karışmaması için hepsine ayrı bir numara verilecektir. Artık biliyoruz ki kurbanlık koyunumuz o bakım yerinde bakılmaktadır. Dinimize göre vekaleten kurban kesimi yapılması mümkündür. Bu tür vekalet işini de hallettikten sonra yapacağımız iş kurbanlarımızın mezbahada ve fenne uygun bir biçimde kesilerek hatta parçalara ayrılarak torbalanmış olarak kapımıza kadar gelmesini beklemektir. Bu örnekteki gibi Türk Hava Kurumuna ait bir bakım yerinde toplanacak ve hepsi numaralanmış olan kurbanlıklar, toplu halde mezbahalarda kesilecek, parçalanacak, numaralanmış torbalara konacak, arabalara bindirilecek ve eldeki adreslere göre vatandaşların adreslerine teslim edilecektir. Deri ve bağırsakları ise yöntemine uygun bir biçimde tuzlanacak, istiflenecek ve kullanılır hale getirilecektir.

2. Evlerde bireysel olarak hayvan kesimi: Bu düzenlemede Türk Hava Kurumunca bayram günleri için angaje edilmiş olan kasaplar, dileyen vatandaşların evlerine kadar giderek kurban kesimi işini orada yapacaktır. Türk Hava Kurumu bayram günleri nedeniyle zaten mülki makamlarla işbirliği içinde bulunmaktadır. Deri ve bağırsak toplamak için yeterli arabaları, personeli o kanal ile sağlamaktadır. Bu defa yapılacak şey belki araç sayısını biraz daha arttırmak olacaktır.

İşin bundan sonrası artık eldeki programa göre Türk Hava Kurumu'nun tutmuş olduğu kasapların arabalarla ve önceden belirlen-

miş olan saatlerde vatandaşın kapısını çalmak onun kurbanını keserek derisini, bağırsağını beraberinde getirdikleri tuzla tuzlayarak Türk Hava Kurumu'na getirmek olacaktır.

Yukarda anlatmağa çalıştığımız her iki düzenleme de, kurban kesmek isteyen ama kendisi bu işi beceremeyen birçok vatandaşımız için çok cazip olabilecektir. Çünkü bir taraftan kurbanlık hayvanını bakabileceği, saklayabileceği resmi bir yer bulunmaktadır, diğer taraftan da günler boyu kasap arama derdinden, telaşından kurtulmuş olmaktadır. Ayrıca bütün bu hizmetler için Türk Hava Kurumu tarafından alınacak ücret çok sınırlı olacağından (hatta belki hiç ücret alınmayacağından) vatandaş için daha da elverişli bir durum yaratılmış olacaktır.

Böyle bir uygulamadan Türk Hava Kurumu ve giderek ulusal ekonomi de kazançlı çıkacaktır. Çünkü kurbanlık hayvanlar usulüne uygun kesilmiş olacak, deriler ve bağırsaklar telef edilmeden kullanılabilir halde bulunacaklardır.

SONUÇ

Bu yazımızda başlıca iki düşüncemizi açıklamağa çalıştık. Bunlardan biri kurban derisi bağışlarından özellikle ilçeler için, ilçelerde bulunan köye hizmet götürme birliklerine belli bir pay ayrılmasıdır. Bu önerinin çok yönlü tartışılıp olgunlaşmasının gereğine inanıyoruz. Yani daha düşünce aşamasında ve yasal konumu olabilmesi için birçok evrelerden geçmesi gerektiğini biliyoruz.

İkinci ve asıl düşüncemiz ise, Türk Hava Kurumu tarafından sadece deri ve bağırsak toplama hizmeti değil kurban kesme hizmetlerinin de yapılabilceğini ve böylelikle hem vatandaşlara kolaylık getirileceğini hem de ulusal ekonomiye katkı sağlanacağını vurgulamak istiyoruz.

Tabii, bütün bunları başarabilmek için her şeyden önce Türk Hava Kurumu yetkili ve ilgililerin Mülki Makamlar, Diyanet İşleri Başkanlığı, Belediyeler, Veteriner örgütleri, Kasaplar veya Esnaf Dernekleri gibi kurum ve kuruluşlarla görüş alışverişinde bulunarak karar vermeleri ve bunun makro planlamalarına başlamaları gerekir.

**1609 SAYILI KANUNUN UYGULAMASI HAKKINDA
BİR İNCELEME**

Ahmet ÖZER
Merkez Valisi

— I —

**BAZI SUÇLAR NEDENİYLE MEMURLAR VE SUÇ ORTAKLARI
HAKKINDA SORUŞTURMA VE YARGILAMA YÖNTEMİNE DAİR
KANUN**

KANUN NO: 1609

KABUL TARİHİ: 15.5.1930

MADDE 1. Yıyıcılıktan (irtikâp), rüşvet alıp vermekten ve zimmete para geçirmekten, doğrudan doğruya veya gerek memuriyet görevini kötüye kullanmak suretiyle kaçakçılıktan ve resmi olarak yapılan araştırma ve eksiltmelere ve alım ve satıma fesat karıştırmak tan ve Dışişlerine ait gizli belgeleri ve şifreleri açığa vurma ya da açığa vurmaya sebebiyet vermekten ve bu suçlara ortaklık etmekten sanık olanlar hakkında Memurların Yargılama Usulüne dair Kanun geçerli değildir.

Ancak bu suçlardan haberli olan Cumhuriyet Savcısı sanık milli irade ile tayin edilen memurlardan ise sorguya geçmeksizin yaptığı hazırlık soruşturması evrakını Adalet Bakanlığı aracılığı ile memurun bağlı olduğu Bakana gönderir ve soruşturma yapılması için izin ister. Bakan gerekli görürse ayrıca soruşturma yaparak (yaptırarak) bu isteğe en çok 15 gün içinde cevap vereceği gibi, bu suçları öğrendiği hallerde de yine Adalet Bakanlığı aracılığı ile soruşturmaya yetkili Cumhuriyet Savcılığına işi tevdi eder.

İllerin milli irade ile tayin edilmeyen memurlarıyla ikinci derecede memurları hakkında Cumhuriyet Savcısı soruşturmaya gerek görürse sanığı sorguya çekmeyerek hazırlık soruşturması yapmakla birlikte durumu Valiye bildirir. Vali isterse ayrıca soruşturma da yaparak en çok On beş gün içinde soruşturmaya muvafakatini bil

dirir. Muvafakat edilmediği takdirde savcı o memurun bağlı olduğu Bakanlıktan Adalet Bakanlığı aracılığı ile soruşturma yapılmasına izin verilmesini ister.

Bu suçlardan sanık olan Kaymakamlar hakkında yapılacak soruşturmayı o ilçenin bağlı bulunduğu ildeki Ağır Ceza Mahkemesindeki Cumhuriyet Savcısı bizzat yapar.

Bu suçlar hakkında ilk soruşturma yapılmadan önce savcılar tarafından yapılacak hazırlık soruşturması, sanığın bağlı olduğu Bakanlık veya Valilikçe soruşturma yapılmasına ve sanığın görevden uzaklaştırılmasına engel değildir.

Bakanlıkların milli irade ile tayin edilmeyen memurları hakkında bu suçlardan dolayı Cumhuriyet Savcılıklarınca gerekli görülecek soruşturma için Adalet Bakanlığı aracılığı ile bağlı olduğu Bakanın izni alınır.

Müsteşarlar ve Valiler hakkında bu kanun hükümleri geçerli değildir.

Bakanlıkların milli irade ile tayin edilmeyen memurları hakkında bu suçlardan dolayı Cumhuriyet Savcılıklarınca gerekli görülecek soruşturma için Adalet Bakanlığı aracılığı ile bağlı olduğu Bakanın izni alınır.

Müsteşarlar ve Valiler hakkında bu kanun hükümleri geçerli değildir.

MADDE 2. Sanıkların görevleri nedeniyle bağlı oldukları mahkemelere ait yetki hükümleri saklıdır.

Sorguya çekmek suretiyle hazırlık soruşturmasının tamamlanması ve kamu davasının açılması ve karar hâkimliği görevinin yapılması bu yetkili mahkemelerde bulunan savcılara ve sorgu hâkimlerine aittir. İl merkezlerinin milli irade ile atanan memurları hakkında soruşturma ve yargılama yapılması için gerekli olan yakın bir il merkezi, derhal Adalet Bakanlığınca tespit olunur.

Birinci maddede yazılı suçlardan dolayı müfettiş ve muhakkikler soruşturma sonucunda yeterli deliller elde ettikleri takdirde işi yetkili Cumhuriyet Savcılığına ihbar ve evrakı tevdi ederler. Cumhuriyet Savcılığı müfettiş ve muhakkikler tarafından kendisine tevdi edilmesine gerek görülmeyen evrakın ilişkili olduğu konu hakkında kullanılması için gerekçe göstererek ilgili Bakandan izin isteyebilir.

MADDE 3. (12.2.1963-173 ile mülga)

MADDE 4. Yiyicilik (irtikap) ya da rüşvet sanıklarıyla ortaklarına sorgu hâkimi tarafından gerek kendilerinin ve gerekse kanlarının bütün servetlerini ve yaşayış biçimlerini kaynaklarıyla gösterir bir beyanname vermeleri zorunluluğunu yerine getirmeyen ya da yerine getirilmesinde isteksizlik gösteren sanıklar tutuklanır.

Son Soruşturma açılmasına karar vermek, bu beyannameye dayanılarak soruşturmanın tamamlanmasına bağlıdır.

Bu maddenin hükmü 3 Mart 1926 tarih ve 768 numaralı Hâkimler Kanunu uyarınca haklarında soruşturma yapılacak sanıkları da kapsar.

(Not: 768 Sayılı Hakimler Kanunu, 2556 sayılı Hakimler Kanunu ile mülğadır. Md. 129. Bu Kanun da 24.2.1983 gün ve 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu ile yürürlükten kalkmıştır. Md. 122)

MADDE 5. Dördüncü madde gereğince sanıkların vermek zorunda kaldıkları beyannamenin gerçek olmadığı anlaşılırsa mahkemece yiyicilik ve rüşvetin takdirinde delillerden sayılmağa yeterli görülme bile sanık hakkında rüşvet ve yiyicilik davasını gören mahkeme tarafından karar sonunda Türk Ceza Kanununun 343. maddesinin ikinci fıkrası uygulanır.

MADDE 6. Bu' kanunda yazılı suçların soruşturma ve yargılanmaları her davadan öncelikle yapılır ve en geç iki ayda bitirilir.

Zorunlu sebeplerle davanın uzatılması gerekirse durum gerekçeli bir kararla tespit edilir.

Cumhuriyet Savcıları bu karan derhal Başsavcılığa bildirmekle yükümlüdürler. Başsavcı sebepsiz gördüğü gecikmeleri Adalet Bakanlığına bildirir.

MADDE 7. Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 8. Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

— II —

1609 SAYILI KANUN KAPSAMINA GİREN SUÇLAR ZİMMET

TCK'nin 202. maddesine göre bir memurun kendisine tevdi olunan veya vazife dolayısıyla muhafaza, murakabe veya mesuliyeti

altında bulunan para veya para hükmündeki evrak veya senetleri veya mallar kendisine mal etmesi zimmet suçunu oluşturmaktadır.

Açıklama

— Fail memurdur.

— Suçun konusu para, para hükmünde evrak ve senetler veya sair mallardır.

Memur bu sayılanlardan birini veya bir kaçını zimmetine geçirmiştir veya mal edinmiştir. Bu mal edinme başkalarının yararına da olabilir.

Burada önemli husus bunların memura tevdi edilmesi, ya da görev nedeniyle muhafaza, murakabe veya sorumluluğu altında bulunmasıdır. (Maddi unsurlar)

Failde cürüm kastı mevcut olmalıdır. (Manevi unsur)

Memurun suçuna bu sıfatı taşıyanların iştiraki de mümkündür.

Zimmete geçirilen para, sair malların Devlete ya da fertlere ait olması arasında fark yoktur. Kanunun bu hükümle koruduğu menfaat, zimmete geçirilen şeyin mülkiyeti değildir. Kanun, memura güvenin devamındaki toplumun yararını korumayı amaçlamıştır.

Maddede “Zimmete geçiren” ya da “mal edinen” deyimleri kullanılmıştır. Burada “tesahup ve temellük kastı” aranacak mıdır? Suçun manevi unsuru bakımından bu husus önemlidir.

Majno’ya göre; memur hesap vermeye mecbur olduğu dakikada kendisinde görünen parayı vermek iktidarında bulunmaz ise zimmet suçunu işlemiş sayılır.

Manzini’ye göre; zimmet suçunun vuku bulması için, herhalde para veya malın zimmete geçirilmesi lazımdır. Kamu görevi olsun bir kimsenin para veya malı kendisine mal edindiğinin anlaşılması suçun teşekkülü için yeterlidir. Para veya malın sonradan kullanılıp kullanılmadığını araştırmaya gerek yoktur.

Uygulamaya gelince, Yargıtay 5. Ceza Dairesi suçun oluşması için failde tesahup ve temellük etmek kasıt ve niyeti bulunmasının şart olduğunu birçok kararlarında belirtmiştir. (5.C.D. 16.3.1&51 1938/1989; 17.5.1952 6330/1051; 19.9.1951 3592/3081)

Buna karşılık Ceza Genel Kurulu suçun meydana gelebilmesi için failde tesahup ve temellük kasıt ve niyetini aramamaktadır. Nitekim (paranın kasadan iade edilmek suretiyle alınmasının da zimmet suçunu teşkil edeceği ve temellük niyetiyle hareketin şart olmadığı) na karar vermiştir. (C.U.H. 16.5.1932)

Gerçekten sanık tarafından paranın kasadan tesahup ve temellük etmek amacı ile mi, yoksa iade etmek üzere mi alındığının tespiti çok zordur. Bu nedenle tesahup ve temellük kastının aranmasına lüzum görmeyen Yargıtay içtihadı kanunun maksadına uygundur.

Maddedeki “tevdî” deyimini objektif anlamda almalıdır. Yani tevdiin failin “memur” sıfatı dolayısıyla kanun tarafından kendisine verilmiş bir yetkiye dayanılarak yapılmış olması gerekir. Bu nedenle der ki görevi olmadığı halde kendi kendine topladığı kurban derilerini Türk Hava Kurumuna teslim etmeyen muhtarın fiilinde zimmet suçunun unsurları mevcut görülmemiştir. (C.G.K. 22.6.1942 4/160-159)

Aynı zamanda, suçun meydana gelebilmesi için, tevdiin herhangi bir cebir veya hata sonucunda olmayıp, tevdi edenin serbest iradesi ile bilgisi altında olması gerekir. Tevdiye memurun kullandığı hileli vasıtalar cebir ve şiddet sebep olmuş ise bu takdirde suç zimmet olmaktan çıkar ve irtikâp (M. 209, 210) mahiyetini alır.

Para vesair mallar memura “tevdî edilmiş” olmalı veya “muhafazası” veya “murakabesi” “memuriyet görevinin gereği olmalıdır. Başka bir ifade ile memur, zimmete konu olan para ve sair malları”¹ “ahzu kabzel Kanunen yetkili olmalıdır. Yargıtay içtihatları da bu esası kabul etmiştir. (Tevhidi içtihat 11.2.1942 6/2, 5 C.D. 8.11.1952 2846/2989)Yargıtay Kararları

— Memur, istendiği anda hesap vermediği takdirde, tesahup ve temellük kastı aranmaksızın, zimmet suçunun unsurları oluşmuştur. (Y.5.C.D. 7.5.1965 E. 1205 K. 1469)

— Tahsildar olan sanığın, makbuz dip koçanlarında yaptığı tahrifat ve silintinin ilk bakışta belli olmasına, gizleyecek ve aldatacak nitelikte bulunmamasına, normal kontrol sırasında herhangi bir ihbar olmadan meydana çıkarıldığı anlaşılmamasına göre adiyen zimmet yerine ihtilâsen zimmetten yükümlendirilmesi doğru değildir.

¹ Ahzu kabz: Bir miktar meblağın elden teslim alınması veya o miktar meblağın kasa hesabına kaydı (Türk Hukuk Lügati)

Sanık eylemlerini bir buçuk yılda muhtelif makbuzlar üzerinde sürdürmüş olmasına göre, suçun müteselsilen işlendiğinin kabulü ve TCK 80. maddesinin uygulanması gerekir. (Y.5.C.D. 30.4.1974 E. 1269 K. 862)

— İl İdaresi Kanununda Valinin münhasıran şahsına tanınan yetkileri, kendisi görev başında bulunduğu müddetçe ve kanunda açıkça gösterilen istisnalar dışında vali muavinlerinin (aralarında iş bölümü olsa bile) kullanmalarına kanunen imkan bulunmamasına ve sanık hakkında takibat yapılmasına dair izin verildiğine ilişkin yazının 1609 sayılı Kanunun birinci maddesi hükmüne göre Vali tarafından imzalanması gerekirken, Vali muavininin imzalamış olması gözetilmeyerek, buna istinaden duruşma yapılarak hüküm verilmesi, kanuna aykırıdır, (oybirliğiyle) (Y.5.C.D.10.5.1969 1709/1650)

— Sanık hakkında valilikten izin alındığı hususunda dosyada bir yazı mevcut değildir. Takibat icrasını isteyen yazılar valinin imzasını taşımamakta, Vali yerine Vali Yardımcısı tarafından imza edilmiş bulunmaktadır.

1609 sayılı Kanunun valilere tanıdığı bu yetkinin, başka bir memura devri kanunen mümkün bulunmamaktadır. Sanık için bu husus bir teminat bulunmasına göre; bu cihet araştırılmadan duruşma icrasıyla hükme varılması kanuna aykırıdır, (oybirliğiyle) (Y.5.C.D. 26.2.1969 728/685)

— Valiliğin yazısında sanığın Çiftçi Mallarını Koruma Kanununun 4. maddesinin 2. fıkrasında gösterilen kimselerden olmaması sebebiyle hakkında yapılacak takibat için valilikten muvafakat istenmesine lüzum bulunmadığı bildirildiği halde, 1609 sayılı kanuna göre duruşma yapılması ve ne sebeplerle memur sayıldığı açıklanmadan, zimmet suçundan mahkûmiyeti cihetine gidilmesi ve kabule göre valilikçe takibata muvafakat edilmemiş olması karşısında 1609 sayılı Kanunun 1. maddesi gereğince Adalet Bakanlığı vasıtasıyla sanığın bağlı bulunduğu Bakanlığın muvafakati alınmaksızın, hüküm tesisi kanuna aykırıdır. (Y.5.C.D. 31.5.1962)

— 4031 sayılı Kanunun 13. maddesi sarahatimce çiftçi mallarını koruma bekçilerinin asli vazifesinden gayri işlerde istihdamları yasak edilmiştir.

Bu sebeple, para tahsil işleriyle görevlendirilmeyecek olan sanığın, suç konusu paralara vazüyet bulunmadığı gözetilmeksizin yazılı maddelerle (TCK. 202/2, 227/2 maddeleri uyarınca mahkû

miyet) ceza tayini kanuna aykırıdır, (oybirliği) (Y.5.C.D. 11.11.1967 2787/3431)

İHTİLASEN ZİMMET

MADDE 203. (6123 sayılı Kanunla değişik) Yukarıdaki maddede gösterilen fiil varidat ve masarifin terkimine (yazımına) veya murakabesine mahsus olan kayıtları, defterleri ve hesapları bililtizam intizamsız olarak tutmak veya tağyir veya tahrif etmek veya ortadan kaldırmak veya bu hesaplara ait sahih olmayan bilanço ve başka evrak, defterler veya vesikalar göstermek yahut para bulunan grup, torba veya paketlerin içindekileri hakikat hilâfına irade etmek, hasılı ait olduğu daireleri aldatacak ve fiilin zahire çıkmamasını temin edecek her türlü hile Huda yapmak suretiyle vaki olmuş ise faili on seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır. Bu fiilden dolayı hasıl olan zarar kendisine ödettilirmekle beraber ayrıca bir misli kadar da ağır para cezası alınır. Zarar, muhakeme edilmezden evvel tamamıyla ödenirse ceza yarısına indirilir. (Ağır ceza)

Açıklama

Madde zimmet suçunun özel nitelikli bir türü olan ihtilası (çalma, para çalma, aşırma) göstermektedir.

202. maddedeki adi zimmet suçunun bütün unsurları ihtilası için de geçerlidir. Ancak burada ilâve yeni unsurlar vardır:

- a. Konu ile ilgili kayıt ve defterleri intizamsız tutmak veya,
- b. Tağyir etmek (başkalaştırmak) tahrif etmek (bozmak, kalem oynatmak) Veya,
- c. Ortadan kaldırmak, veya
- d. Bu hesaplara dair sahibi olmayan bilanço ve başka evrak, defterler veya vesikalar göstermek, yahut
- e. Para bulunan gurup, torba ve paketlerin içindekileri hakikat hilafına irae etmek (göstermek)

Kısaca ait olduğu daireleri aldatacak ve fiilin ortaya çıkmasını engelleyecek her türlü “hile” ve “huda” (aldatma, oyun, hile) yapmak suretiyle vâki olması,

Lazımdır

Görülüyor ki, kanun koyucu, ihtilas cürmünün en önemli unsurunu, failin suç konusunu oluşturan para veya sair malları, fiilin, açığa çıkmamasını sağlayacak her türlü hile ve aldatma suretiyle zimmetine geçirmesi veya mal edinmesi şeklinde tespit etmiş bulunmaktadır. Bu nedenle adi zimmetten daha ağır bir ceza öngörülmüştür.

İhtilas suretiyle zimmet çeşitleri maddede sayılan hallerden ibaret değildir, bazı örnekler verilmiştir. Fiilin açığa çıkmasını önleyecek her türlü hileli vasıtalar kullanılması suçun asli unsurudur.

Yargıtay Kararları

— Makbuz asıl ve suretleri arasına karbon kâğıdı koymamak ve sonradan doldurmak suretiyle sanığın zimmetine para geçirmesi fiilinin, kendi kayıtlarıyla tespitine imkân bulunmadığı, bilirkişi raporundan anlaşılmış olmasına göre, ihtilas mahiyetinde bulunan fiilin zimmet olarak kabul ve tavsifi ve fiilin teselsülü sebebiyle 80. maddenin uygulanmaması, aleyhte temyiz olmadığından bozma sebebi sayılmamıştır. (Y.5.C.D. 27.12.1962 5408/5352)

— Sanığın iki makbuz muhteviyatını vezneye yatırmayarak, bu makbuzlara ait dip koçanlarını koparıp yok etmek suretiyle fiilini ihbar vuku buluncaya kadar dairesinden gizlendiği ve kendi kayıtlarıyla zimmetin tespitine imkân bulunmadığı ve mükellefler tarafından saklanıp kendilerinden alınan makbuzlarla zimmetin meydana çıkarıldığı ve şu suretle fiilin ihtilas mahiyetinde bulunduğu gözetilmeyerek, zimmet olarak kabul ve tavsifindeki yolsuzluk, aleyhte temyiz olmadığından bozma sebebi yapılmamıştır.

(Y.5.C.D. 6.11.1962 4459/4069)

İRTİKÂP (Yiyicilik)

MADDE 209. Memurlardan herkim, memuriyet sıfatını veya memuriyetine ait vazifeyi suistimal suretiyle kendisine veya başkasına bigayri hakkın para itasına veya sair menfaatle temin veya vaadine bir kimseyi icbar ederse, beş seneden az olmamak üzere, ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Fail Hâkim veya Cumhuriyet Müddeiumumisi veya bunların yardımcıları ile sorgu hâkimi ise ağır hapis cezası yedi seneden az olamaz.

Eğer bigayri hakkın ita veya vaat olunan para veya menfaatin miktar veya kıymeti az ise, cezanın üçte biri indirilir. (Ağır Ceza)

Açıklama

İrtikap suçu, “memuriyet görevini kötüye kullanmanın özel bir şeklidir.

Maddede suçun “memuriyet sıfatı veya memuriyete ait görevi kötüye kullanma” suretiyle işlenebileceği gösterilmiştir. Bu husus irtikap suçunun esaslı unsurlarından biridir. Bu unsur gerek “memuriyet sıfatına gerekse, “İcbar” unsuruna sıkı sıkıya bağlıdır. “Ferdin manevi bir tazyik: altında bulundurulması” demek olan “İcbar” ancak memur sıfatı ve kudretinin kullanılması ile mümkündür. Yine para veya bir menfaat temin edilmeden de irtikap suçu sadece icbar kullanılarak oluşmaz. İcbarın sonunda para veya menfaatin de sağlanması gerekir.

Memuriyet sıfatının suiistimalinden “memurun yapmak zorunda olduğu görevine ilişkin işlemden ayrı ve müstakil olarak, kendisine haksız yere para ve sair menfaat temini amacıyla, memurluk sıfat, nüfuz ve kudretini alet olarak kullanılması hali’ kastedilmiştir.

Memuriyete ait görevin kötüye kullanılması ise, memurun fertten haksız yere para ve sair menfaat sağlamak için konunun kendisine görevi icabı bahsettiği kudret ve yetkilerden yararlanması ve onları kötüye kullanmasıdır.

Hakikatte memur olmayan kişinin kendisini memur gibi tanıtıp, memuriyete ait görevi nizam hilâfına ifa eder görünerek haksız menfaat temini TCK 503. maddesinde temas olunan “dolandırıcılık” suçunu oluşturur.

Maddedeki “icbar” deyimini “cebir ve şiddeti” ifade eder. Cebir ve şiddetin uygulanmasında kullanılacak vasıta madde metninde belli edilmemiştir.

Burada maddi bir tazyik şart olmayıp, mağdurun iradesi üzerinde tesir icra edebilecek her türlü vasıtanın kullanılması “cebir” teşkil eder. Sadece maddi cebir kullanmak suretiyle memurun bir kimseden para alması “yağma” suçunu (m. 495) oluşturur.

Bu nedenle maddedeki “icbar” maddi cebir vasıtası olmaktan ziyade, bir çeşit “manevi baskı” mahiyetini taşımaktadır.

Memurun istediği para veya menfaat temin edilmediği takdirde, mağdurun zihninde memurun kendi aleyhine haksız bir muamelede bulunacağı korku ve endişesi uyandırılmakta ve böylece serbest iradesi tesir ve tazyik altında bırakılmak suretiyle mağdur, bu para

veya sair menfaati temin veya vaade mecbur edilmektedir. İcbardan anlaşılması gereken budur.

Para terimi ile para, çek, poliçe vs. gibi değerli kâğıtlar kastedilmiştir. İtibarı amme kâğıtları Ceza Kanunu uygulamasında para hükmündedir, (m. 331)

“Sair menfaat”den ise memur için maddi bakımdan fayda temin eden bir malı veya her türlü menfaati anlamak gerekir.

Temin edilecek para ve sair menfaat “haksız” olmalıdır. Yani bunların memura verilmesi kanunen caiz bulunmamalıdır. Para ve sair menfaat memurun veya idarenin hakkı ise suçun “bigayrı hakkın” unsuru tahakkuk etmemiş sayılır.

Yargıtay Kararları

— Sanığın tescil muameleleri yaptığı taşınmaz mallara ait tapu senetlerini müdahile vermediği ve sudan haksız menfaat teminine kalkıştığı ve görev ve sıfatını kötüye kullanmak suretiyle müdahilin işini geciktirerek para vermeğe icbar ettiği gözetilmeyerek, fiilin yazılı şekilde tavsifine ait yolsuzluk, aleyhte temyiz olmadığından, bozma sebebi sayılmamıştır. (Y.5.C.D. 19.2.1963 857/1180)

— Muhtar olan sanığın hareketi memurluk nüfuzunu kötüye kullanarak fertlerin haklarını iptal etmek durumuna düşürüp, para almadıkça, muamelelerini yapmaktan ibaret olmasına göre, eylemin cebri irtikâp suçunu teşkil edeceği işin mahkemenin vazifesini aştığı düşünülmeden dolandırıcılıktan mahkumiyetine karar verilmesi yolsuzdur. (Y.G.C. D. 16.7.1960 3731/5923)

— Cebri irtikâp suçu, memurun memurluk nüfuz ve kudretini kötüye kullanmak suretiyle ferdi tazyik etmesiyle başlayarak bu tazyik karşısında ferdin de memurun haksız muamelesini önlemek mecburiyetiyle ona menfaat temin veya vaat etmesiyle teşekkül eder. Bu suretle cebri irtikâp suçunda kötülük eden yalnız memurdur. Gerek kasıt ve niyeti, gerekse fiilin neticesi ve tesiri bakımından fert mağdur vaziyettir.

Halbuki rüşvette taraflar arasında rızaya dayanan bir anlaşma vardır. İrtikâpta ise mağdurun rızası hile veya cebir ile elde edilmiştir. (Y.5.C.D. 8.4.1952 1070/1071)

— Cebri irtikap suçunun teşekkülü için müessir bir fiil ikal şart olmadığı ve ferdin memurluk nüfuz ve kudretini kötüye kullanan memur tarafından iptal olunmak tehlikesine maruz kala

hakını istihsal mecburiyeti veya memurun kendisini ısrara matuf muamelesinden dolayı haksız menfaat vadetmesiyle suçun teşekkül edeceği gözetilmeyerek müessir fiilin irtikâp suçunun maddi cebir unsuruna dahil olduğundan bahisle beraat kararı verilmesi yolsuz olduğu gibi, esasen müessir fiilin maddi cebir gerektiren bu cebri fiil ikal ve kasıt ve niyetle işlenmesi halinde de cürümlerin içtimai kaidesine göre asıl kastedilen cebri fiilin cezasından maada müessir fiile ait cezanın da mevsuf bir şekilde uygulanması 456. maddenin son fıkrası hükmü iktizasından bulunması bakımından beraat karar verilmesi yolsuzdur. (Y.5.C.D. 21.4.1951 1533/1629)

— İkna suretiyle irtikâp suçunda, memur tarafından ferdin kanunen ödenmesi icap etmeyen bir paranın ödenmesi lüzumuna ikna edilmesi şart olup, belediye cezası ödememek için memura para verilmesinde iğfal ve ikna unsuru yoktur.

Bundan başka, rüşvet suçunun teşekkülü için, memurun memuriyetine ait muayyen işlerde görevi hilâfına hareket etmek mukabilinde fertle bir anlaşmaya varması lâzımdır. Halbuki sanık her ne kadar işlediği belediye suçlarına ait tanzim olunan raporları muamele mevkiine koymamak için mağdurla bir uzlaşmaya varmış görünüyorsa da, aslında mağdur hakkında kendisi tarafından tebliğ zabıt varakaları tanzimi gereken raporlar mevcut olmadığından, fiilde rüşvet mahiyetinde mütalaa edilemez. Bu itibarla rüşvet ve irtikâp vasıflarını taşımamakla beraber, vazife icaplarına aykırı bulunan sanığın hareketinin “görevi kötüye kullanmak” mahiyetinde görülerek ona göre hüküm tesisinde de yolsuzluk görülmediğinden, temyiz olunan hükmün tasdikine oybirliği ile karar verildi. (Y.5.C.D. 18.10.1949 4053/4348)

İKNA SURETİYLE İRTİKÂP

Türk Ceza Kanununun 210. maddesinde ikna suretiyle irtikâp suçunun unsurları ve ayrıntıları düzenlenmiştir.

Umumi manada ikna, kanaat ettirme, razı etme, bir şeyi bir işin doğruluğuna inandırma söz konusudur.

İrtikâp suçunun kanuni unsuru olarak ikna ise; ferde kanunen ödemeye mecbur olmadığı bir parayı ödemek zorunda bulunduğunu anlatmakla vaki olur. İkna, ikna edici vasıtalarla olur, ikna kandırma mahiyetini haizdir.

Basit tavsiyeler ikna değildir. Burada ikna suretiyle mağdurun iradesi fesada uğramış, aldatılmak suretiyle rızası elde edilmiştir.

Memurluk sıfatının hilede payı vardır. Mağdur, ödemenin gerekli olduğuna memur tarafından inandırılmıştır.

İrtikâp rüşvetle karıştırılmamalıdır. İrtikâp tek taraflı bir suçtur. Teşebbüs memur tarafından gelmiştir.

Rüşvete gelince; bu suçun teşekkülü için memurun, memuriyetine ilişkin görevini ifa ederken, kanuna aykırı davranmak karşılığında kendisinin iş sahibi olan kimse veya onun vasıta olarak kullandığı şahıs ile haksız menfaat temini konusunda bir “anlaşmaya” varması lazımdır. Burada rüşveti veren de suç ortağı durumundadır.

Rüşvet almak isteyen memur, bunu açıkça, herkesin gözü önünde talep etmez. Görevi içindeki bir işi yapmak için para vesair menfaat temin etmek istediğini ihsas eder. İş sahibi olan kimse de memurun maksadını anlar ve işinin yapılamayacağı endişesi ile parayı verir.

— İkna suretiyle irtikâp suçu, kanunen ödenmesi icap etmeyen bir paranın ödenmesi lüzumuna memurun ferdi ikna etmesiyle teşekkül eder. Fert, ödediği paranın gayrimeşru olduğunu bilmez. Bu hususta memur yalan beyanlarıyla kendisini iğfal etmiş durumdadır. Cebren ika olunan irtikâp suçlarında ise, memur nüfuz ve kudretini aleyhte kullanacağını beyan ve ihsas etmek suretiyle haksız muamelelerinden kendisini kurtarmak zorunda kalan fertten haksız menfaat temin eder. (Y.5.C.D. 21.12.1948 2979/3166)

RÜŞVET

MADDE 211. Maaşlı veya maaşsız, daimi veya muvakkat, mensup veya müntahap, yeminli veya yeminsiz olarak hükümete veya nahiye ve köylere ve belediyelere ait bir işle tanzif ve tevkil edilen ve hükümet ve nahiyelerin doğrudan doğruya nezareti altındaki daire ve müesseselerin işlerini görmekle mükellef bulunanların ve efradı nâstan olup da hakem, ehlihibre, mümeyyiz, tercüman, sindik, muhammin tasfiye memuru gibi resmi bir vazife ile mükellef bulunan kimselerin ve kâtibadil ve avukat ve dava vekillerinin kanunen ve nizamem yapmağa mecbur olduğu şeyi yapmak veya yapmamak için aldıkları ve başkalarına aldıkları para ve hediye namıyla aldıkları eşya ve her ne suretle olursa olsun temin ettikleri sair menfaatler rüşvet olduğu gibi, bu maksada mebni az veya çok bakaya alıp sattıkları ve ihale eyledikleri mal ve mülklerin hakiki kıymetiyle verilip alınan bedel arasındaki fahiş fark dahi rüşvettir.

Açıklama

Rüşvet; ceza uygulamasında memur sayılan bir kimsenin, görevine giren bir iş için kendi tarafından icbar, ikna, veya iğfal şeklinde hareket vaki olmaksızın, kanunen yapmağa mecbur olduğu şeyi yapmak veya yapmamak, yapmamağa mecbur olduğu şeyi yapmamak veya yapmak için, kanunen verilmesi icap etmeyen bir para veya mal alması veya herhangi bir menfaat temin etmesi yahut para, mal veya menfaat hakkında taahhüt veya teminat kabul eylemesidir. Başkasının, memuru bu yolda ifsat veya mücerret ifsada teşebbüs etmesi de kendisi hakkında rüşvet cürmünü meydana getirir.

Türk Ceza Kanununun 279. maddesinde ceza Kanunu uygulamasında kimlerin memur olduğu belirtilmiş ve çok geniş kapsamlı bir tarif yapılmıştır. 211. maddede ise daha az sayıda şahıs rüşvet suçunun faili gibi sayılmıştır. Bu durum kanun uygulayıcısını yanıltıcı olduğu kadar kanunların veciz ve açık olması ilkesiyle bağdaşmadığı gibi, kanun tekniğine de uygun düşmemiştir. Bu lüzumsuz tafsilât yerine “279. maddedeki ceza kanunu tatbikatında memur sayılanlar” deyiimi yeterli olurdu. Zira rüşvet suçu sanıkları sadece bu maddede sayılanlardan ibaret değildir.

Rüşvetin söz konusu olması için memur tarafından ferde veya fert tarafından memura doğrudan doğruya veya bilvasıta bir teklif vukuu şarttır. Yargıtay’ca “memur olmayan şahsın aldığı paranın rüşvet sayılmayıp, bu hareketin dolandırıcılık teşkil edeceğine” karar verilmiştir. (4.C.D. 19.10.1945 8011/9422) Bu itibarla, bir kimsenin gerçekte memurun haber ve bilgisi olmadan, onun namına hareket eder gibi görünerek para ve sair menfaat temini halinde rüşvet suçu teşekkül etmez. Memur sıfatını taşıyan kimselerin ailesi efradı veya akrabası vasıtasıyla memuriyetlerine ilişkin belli işlerde iş sahiplerinden aldıkları para ve sair eşya ile doğrudan doğruya veya bilvasıta aldıkları hediyeler, kendi gayrimenkullerini değerinden çok fazlaya satmaları veya değerinden çok az bir bedelle arsa veya ev satın almaları gibi fiil ve hareketleri “rüşvet” suçunun konusunu teşkil ederler.

Suçun oluşması için, rüşvet fiili ile sanığın görevi arasında bir illiyet ve sebebiyet bağının mevcudiyeti de şarttır.

Vaade dayanılarak yapılan muamelenin ikmalinden sonra para alınmasını da rüşvet saymak gerekir.

Suçtan sonra memurluk sıfatının kalkması hali de suçun meydana gelmesine engel değildir.

Yargıtay Kararları

— Rüşvet, ancak yapılacak veya yapılmayacak bir işin yapılmasını veya yapılmamasını temine matuf olabileceğine göre, önceden bir anlaşma ve teklif olmadan yapılan bir işten duyulan memnuniyet veya sevinç sonucu para verilmesinin rüşvet suçu olamayacağının düşünülmemesi yolsuzdur. (Y.4.C.D. 15.4.1948 4059/5472)

— Karakola götürmek üzere kendisine teslim edilen kaçakçılıktan suçlu şahsı, aldığı para mukabilinde serbest bırakan bekçinin suçu rüşvettir. (Y.C.G.K. 1.1.1940 66/50)

Rüşvet suçu memurun görevi ile doğrudan doğruya bağlantılı olduğundan, rüşvetin ilgili olduğu işin memurun görevine dahil olup olmadığının tespit ve tayini icap eder.

Rüşvetin meydana gelebilmesi için raşı “rüşvet veren” ile mürteşi “rüşvet alanların rızalarının birleşmesi şarttır ki buna doktrinde “rüşvet mukavelesi” denir.

GÖREVİ KÖTÜYE KULLANMAK SURETİYLE KAÇAKÇILIK

Türk Hukuk Lügatımda kaçakçılık “Devlete vermekle mükellef olduğu vergi ve resmi vermemek için hile kullanmak, alım satımı yasak maddeleri gizlice alıp satmak ve bu suretle menfaat temin etmektir.”

Konu ile ilgili düzenleme 7.1.1932 gün ve 1918 sayılı kanunla yapılmıştır.

Anılan Kanun 26.7.1983 gün 2867 sayılı kanunla geniş ölçüde değişikliğe uğramıştır.

1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanunun 2867 sayılı Kanunla değişik 20. maddesine göre “Her ne şekilde olursa olsun hile yahut suiistimal gibi kanun dışı yollarla veya gerçeğe aykırı her türlü beyanname veya belge ibrazı ile gümrüğü yanıltarak muamelesini yaptırmak suretiyle eksik resim veya vergi ödemek veya vergi veya resimleri ödememek, ödenmeksizin ödenmiş veya muamelesi yaptırılmış veya vergi veya resme tabi olduğu halde muafiyete tabi mal gibi gösterilmek veya ithali yasak veya tekele tabi bir malı ithali yasaklanmamış olarak veya tekel dışında göstermek suretiyle, memlekete mal veya eşya ithal edenler veya ithale teşebbüs eyleyenler iki seneden beş seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. Mal ve eşyanın da müsaderesine hüküm olunur.

Ayrıca vergi veya resimleri noksan verilen mal veya eşya için bu noksanlığın vergi veya resimleri ödenmemiş olan mal veya eşya için de tekmil vergi veya resimlerin yasak veya tekele tabi madde ve mallar için gümrüklenmiş piyasa değerinin beş misli ağır para cezası hükmedilir.

Mal veya eşyanın yakalanamaması halinde yukardaki fıkrada yazılı ağır para cezasına gümrüklenmiş piyasa değeri de ilave olunur.

1918 sayılı Kanunun 26.7.1983 gün ve 2867 sayılı Kanunla değişik 27. maddesine göre “Kaçakçılık suçu, kaçakçılık maksadıyla teşekkül vücuda getirenler ile idare edenler veya teşekküle mensup olanlar tarafından işlenirse failler hakkında on seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezasına hükmolunur.

Birinci fıkradaki hal dışında iki veya daha fazla kimselerin toplu olarak kaçakçılık yapmaları halinde sekiz seneden on iki seneye kadar ağır hapis cezasına hükmolunur.

Bu kanunun 20, 25 ve 26. maddeleriyle bu maddede yazılı suçların kaçakçılığın men takip ve tahkikiyle mükellef memurlar tarafından işlenmesi veya işleyenlere yardım veya bilerek müsamaha edilmesi hallerinde mezkûr maddelerde yazılı olan cezalar bir misli ve bunlar haricinde kalan diğer memur ve müstahdemler tarafından işlenmesi halinde yarı nispetinde artırılır.

1918 Sayılı Yasanın 2867 sayılı yasa ile değişik 2. maddesinde kaçakçılığın men, takip ve tahkik ile mükellef olanlar sayılmıştır. Bunlar:

- a. Her mahallin en büyük mülkiye memuru,
- b. Sözleşmeli personel dahil olmak üzere bilumum gümrük ve gümrük muhafaza amir ve memurları,
- c. Tekel memurları,
- d. Emniyet hizmetleri sınıfına dahil personel,
- e. Jandarma subay, astsubay, uzman çavuş ve eratı,
- f. Sahil Güvenlik Komutanlığı subayı, astsubayı ve eratıdır.

ARTIRMA, EKSİLTME ALIM VE SATIMA FESAT KARIŞTIRMAK

10.9.1983 gün ve 18161 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 8.9.1983 gün ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 83. maddesi bu konuyu düzenlemektedir.

Yasak Fiil ve Davranışlar

MADDE 83. İhale işlemlerinin hazırlanması, yürütülmesi ve sonuçlandırılması sırasında;

a. Hile, desise, vahit, tehdit, nüfus kullanma ve çıkar sağlama suretiyle veya başka yollarla ihaleye ilişkin işlemlere fesat karıştırmak veya buna teşebbüs etmek,

b. Açık teklif ve pazarlık usulü ile yapılan ihalelerde isteklileri tereddüte düşürecek veya rağbeti kırarak söz söylemek ve istekliler arasında anlaşmaya çağırıcı ima edecek işaret ve davranışlarda bulunmak veya ihalenin doğruluğunu bozacak biçimde görüşme ve tartışma yapmak,

c. İhale işlemlerinde sahte belge veya sahte teminat kullanmak veya kullanmaya teşebbüs etmek; taahhüdünü kötü niyetle yerine getirmemek, taahhüdünü yerine getirirken idareye zarar verecek işler yapmak veya işin yapılması veya teslimi sırasında hileli malzeme, araç veya usuller kullanmak,

Yasaktır.

Ceza Sorumluluğu

8.9.1983 gün ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 85/3'e göre "Bu kanun kapsamına giren işlerden dolayı haklarında Türk Ceza Kanununun 339 ve 340. maddeleri ile son soruşturmanın açılmasına karar verilen kontrol teşkilatı mensupları, yargılama sonuna kadar görevden uzaklaştırılırlar.

Görevlilerin Sorumluluğu

MADDE 86. İhale, muayene ve kabul komisyon veya heyetlerinin başkan ve üyeleri ile diğer ilgililer, görevlerini kanuni gereklerle göre tarafsızlıkla yapmadıkları ve kusurlu hareketlerde bulunduklarının tespiti halinde haklarında disiplin cezası uygulanacağı gibi, fiil ve davranışlarının özelliğine göre ceza kovuşturması da yapılır. Ayrıca, tarafların bu yüzden uğradıkları zarar ve ziyan da kendilerine ödetilir.

Türk Ceza Kanunu 366. maddesiyle bu konuyu düzenlemiştir.

MADDE 366. Herkim, hükümet hesabına olarak icra kılman müzayede ve münakaşada şiddet veya tehdit ile veya hediye vahit v© itasıyla veya sair menfaat teminiyle veya gizli ittifak yahut sair hi

leli vasıtalar ile rekabeti men veya ihlâl yahut müzayede ve münakaşada pey sürenleri çekilmeye sevk ederse, üç aydan bir seneye kadar hapse ve 30 liradan 200 liraya kadar ağır cezai nakdiye mahkûm olur.

Eğer fail kanunen veya hükümet tarafından müzayede veya münakaşaya memur olan kimse ise bir seneden üç seneye kadar hapis ve 50 liradan 400 liraya kadar ağır cezai nakdi hükmolunur. (Asliye)

NOT: 10.6.1949 gün ve 5435 sayılı Kanunun 2. maddesini değiştiren 21.1.1983 gün ve 2790 Sayılı Kanunla para cezalarında uygulanacak nispetler yeniden düzenlenmiştir.

765 sayılı Türk Ceza Kanunu 1.7.1926'da yürürlüğe girdiği için bu kanundaki ilk tespit edilen para cezaları 90 misline çıkarılmıştır.

DEVLETİN DIŞ İŞLERİNE AİT BELGE VE ŞİFRELERİ AÇIĞA VURMAK VEYA AÇIĞA VURULMASINA SEBEBİYET VERMEK

Türk Hukuk Lügatına göre Devlet sırrı, (secret d'Etat) "Devletin güvenliğine, iç ya da uluslararası siyasi menfaatlerine ilişkin ve gizli kalması gereken veya yetkili makamların yayın ve açıklanmasını yasakladığı bilgilerdir.

Bunları adi şekilde elde etme veya siyasi ve askeri casusluk amacı ile elde etmek suçtur. (TCK 132-137, As. C.K. 55, 56 CMUK. 49, 88)

T.C.K. Madde 132. Devletin emniyetine veya dahili, yahut beynelmilel siyasi menfaatlerine taalluk eden evrak veya vesikaları tamamen veya kısmen yok edip tahrip eden veya üzerinde sahtelik yapan veyahut muvakkaten de olsa bunları tahsis olundukları yerden başka bir yerde kullanan, hile ile alan ve çalan kimse sekiz seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Gizli kalması Devletin emniyeti ve yukarıda yazılı menfaatleri icabından olan malûmatı istihsal eden kimse üç seneden on seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Salahiyetli makamların neşir veya işaasını menettiği malûmatı istihsal eden kimse iki seneden sekiz seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

MADDE 136. 132. maddenin iki, üç, dört ve beşinci fıkralarında yazılı gizli kalması lazım gelen malumatı ifşa eden kimseler beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

_ III _

1609 SAYILI KANUNUN AÇIKLAMASI

1. Davaların süratle ve sadelikle görülerek karara bağlanması amacını güden usul kanunlarından birisi de 1609 sayılı kanundur.

15 Mayıs 1930 tarihinden beri yürürlükte bulunan bu kanunun

1. maddesine göre, müsteşarlarla valilerden başka, bütün memurlar, irtikap, rüşvet alıp vermek, adiyen veya ihtilâsen vuku bulan zimmet, gerek doğrudan doğruya ve gerekse memuriyet görevini kötüye kullanmak suretiyle kaçakçılık, resmen vuku bulan arttırma ve eksiltmeye, alım ve satıma fesat karıştırmak, Devlet hariciyesine ait gizli belgeleri ve şifreleri ifşa veya ifşaya sebebiyet vermek suçlarından ve bu suçlara iştirak fiillerinden dolayı Memurin Muhakematı Kanununun öngördüğü takip usulü yerine aşağıdaki istisnai hükümler uygulanacaktır:

2. 1609 sayılı Kanun Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun uygulama alanını çok daraltmakla beraber, memuru yine de himayeden mahrum bırakmak istememiştir.

Gerçekten, bu kanunun kapsamına giren suçlardan haberdar olan C. Savcıları, genel hükümler dairesinde derhal hazırlık soruşturmasına başlayarak, delil elde ettikleri takdirde, sanık hakkında kamu davası açmak serbestine sahip değildirler. C. Savcısı, soruşturmayı tamamladıktan sonra, davayı açabilmek için:

a. Sanık, milli irade ile atanan memurlardan ise, Adalet Bakanlığı aracılığı ile memurun bağlı olduğu Bakanlıktan,

b. Sanık milli irade ile tayin olunmayan merkez teşkilâtı memurlarından ise Adalet Bakanlığı aracılığı ile bağlı olduğu Bakanlıktan,

c. Sanık, İllerde milli irade tayin olunmayan memurlarıyla, ikinci derecede memurlarından ise, validen,

Muvafakat ister.

Müsteşarlarla, valiler hakkında bu kanun hükümleri uygulanmaz.

Bakan veya Vali, lüzum görürse ayrıca soruşturma yaparak, C. Savcısının talebine en çok 15 gün içinde cevabını bildirir. Vali muvafakat etmediği takdirde, C. Savcısı memur hakkında düzenlenen soruşturma evrakını Adalet Bakanlığı aracılığı ile memurun bağlı olduğu Bakanlığa göndererek, soruşturma yapılmasına muvafakat ister. Her iki halde de düzenlenen hazırlık evrakının sanık memurun sorgusu yapılmadan gönderilmiş olması lazımdır. (Md. 1)

Görülüyor ki, 1609 sayılı kanun, takibata (kovuşturmaya) izin verilmezden önce, sanık memuru sorgudan istisna eylediği gibi, kovuşturmaya devam edebilmek için de “mütehaddin müsaade” (ön izin) sistemini kabul etmiştir. Bu izin ve müsaadenin verilip verilmemesi konusunda kanunî bir kıtas yoktur. Bu, tamamen takdire bırakılmış bir husustur. Zira, ilgili Bakanın kovuşturmaya izin vermemesi, bu kadar ağır bir suç işlemiş olan memur hakkındaki takibatı derhal durdurabilecek demektir. Hukukçulardan bazıları “Böyle geniş ve hudutsuz ve aynı zamanda takdire bağlı bir yetkinin hukuken ve mantıken izahı da çok güçtür” şeklinde eleştirilerde bulunmaktadır.

3. Kaymakamlar hakkındaki takibat, vilayet ağır ceza mahkemesi nezdindeki C. Savcısı tarafından yapılır. Yukarda belirtildiği üzere müsteşarlar ve valiler hakkında bu kanun uygulanmaz. Onlar hakkında bu kanun kapsamındaki suçlar içinde memurun muhakematı kanunu uygulanır.

4. Takibat C. Savcısı tarafından değil de, bir müfettiş veya muhakkik tarafından yapıldıktan sonra evrak C. Savcılığına tevdi olunmuş ise; C. Savcısı takibat icrası için gerekçe göstererek memurun tabi olduğu Vali veya Bakanlıktan muvafakat ister.

5. Burada önemli bir husus şudur:

Sanıkların hazırlık soruşturması sırasında C. Savcılarınca sorguya çekilmeleri mümkün müdür?

Bazı savcılar, meşhut suçlarda ve gecikmesinde zarar umulan hallerde aşağıda açıklanan nedenlerle hazırlık tahkikatı sırasında 1609 sayılı kanunun kapsamına giren suçlarda sanığı sorguya çekebileceklerini ileri sürülmektedirler.

Sayın Muhtar Çağlayan’ın görüşü:

“CMUK 163/2’ye göre C. Savcısının kovuşturmaya yer olmadığına dair karar, evvelce sorguya çekilmiş olan, ya da hakkında bir

tutuklama müzekkeresi verilmiş bulunan sanığa haber vereceği gösterilmiştir.

Kanunumuzun kabul ettiği sisteme göre, kural olarak, sanığı sorguya çekmek yetkisi hakime tanınmıştır.

1412 sayılı CMUK.nun 163. maddesinin ikinci fıkrasında mevcut olan “evvelce hâkim tarafından sorguya çekilmiş olan” ibaresi 1936 yılında 3006 sayılı yasa ile değiştirilerek metinden çıkarılmış, sadece “evvelce sorguya çekilmiş olan” ibaresi bırakılmıştır. Bu değişikliğe ilişkin 1.6.1936 tarihli Adalet Komisyonu Raporunda: “Bu maddenin son fıkrasında kamu davası açılmadığı takdirde, bundan sanığı haberdar etmek için, evvelce sanığın hâkim tarafından sorguya çekilmesinin şart olduğu hakkındaki son fıkradan bazı hallerde C. Savcısı tarafından da sanık sorguya çekilebileceğinden “hâkim tarafından” cümlesi tay ile, ihbar keyfiyetinin mutlak olarak sorguya çekilme ile meşrut bulunduğu ifade edilmiştir” denilmektedir. Bu nedenle hazırlık soruşturması yapılırken C. Savcısının da bazı hallerde sanığı sorguya çekmek yetkisi tanınmış bulunuyor demektir.

Bu bazı haller nelerdir?

CMUK’nun 158. maddesinin 1696 sayılı yasa ile değişik metnine göre: “meşhut suçlarla, gecikmesinde zarar umulan hallerde, sulh hakimi veya sorgu hakimi tutuklama dahil, bütün soruşturma muamelelerini yapmak yetkisini haizdir.” Şu halde sulh ya da sorgu hâkimi C. Savcısının bir talebi bulunmasa dahi,

- a. Meşhut suçlarda,
- b. Gecikmesinde zarar umulan hallerde, (tutuklama) dahil, tüm soruşturma işlemlerini “resen” yapabilecektir.

Aynı maddenin 2. fıkrasına göre, C. Savcıları da, tutuklamadan başka yukarıda yazılı muameleleri yapabileceklerdir. “Sanığı sorguya çekmenin bir soruşturma işlemi olduğuna kuşku yoktur.

158. maddenin 1696 sayılı yasa ile değişik son şekline göre, eğer suç meşhuden işlenmiş ise (suçüstü yakalama hali) (CMUK. 127), ya da olayda gecikmesinde zarar umulan hal mevcut bulunmuş ise hazırlık soruşturmasında C. Savcısı da sanığı sorguya çekmek yetkisine sahip bulunmaktadır.’

Kanaatimizce, ister suçüstü yakalansın, ister gecikmesinde zarar umulan hallerde olsun, C. Savcıları 1609 sayılı kanun kapsa-

mına giren suçlarda sanığı hazırlık soruşturması sırasında sorguya çekemezler. Nitekim, bu husus, 1609 sayılı Kanunun 1. maddesinde izin istenirken “maznunu sorguya çekmeyerek” ibaresi ile açıkça ifade edilmiştir. Aksi takdirde izin müessesesinin bir anlamı kalmaz, memur için bir teminat olma vasfı ortadan kalkmış olur. Bir çeşit memur teminatı olan 1609 sayılı kanunun getirdiği sistem alt-üst edilmiş olur.

6. İkinci önemli noktaya gelince, acaba 1609 sayılı Kanuna giren suçlarda ilk soruşturma yapılmadan, son soruşturmanın yapılması için kamu davası açılabilir mi?

Uygulamada az da olsa ilk soruşturmaya gerek görülmeyerek son soruşturmaya başlanabildiği görülmüştür. Nitekim Yargıtay’ın konuya açıklık getiren bazı kararları bunu teyit etmektedir.

Yargıtay 5. Ceza Dairesi’nin 3.6.1977 gün ve E. 1977/1439, ve E. 1977/1439 sayılı kararında şu hükmeye varılmıştır:

“Bazı Cürümlerinden Dolayı Memurlar ve Şerikleri Hakkında Takip ve Muhakeme Usulüne Dair 1609 sayılı Kanunun 1. maddesi bu maddede saydığı suçlardan dolayı Memurin Muhakematı Kanununun cari bulunmadığını belirtmiştir. 1609 sayılı Kanunun 2. maddesinde bu kanuna göre takibi gereken suçlarda ilk tahkikat mecburi tutulmuştur. İlk tahkikatın mecburi tutulması keyfiyeti memurlar hakkında teminat niteliğindedir. 1609 Sayılı Kanun 20.5.1930 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tarihte mer’i olan Ceza Kanununa göre adiyen zimmet, irtikâp, rüşvet v.s. suçlar Asliye mevaddımından idi. Buna rağmen bu suçlar 1609 sayılı Kanunun 2. maddesi gereğince ilk tahkikata tabi kılınmıştır. Bu itibarla CMUK’nun 1696 sayılı kanunla değişik 171. maddesindeki “İlk tahkikatı C. Savcılarının takdirine bırakan hükmü 1609 sayılı Kanuna ilişkin suçlarda geçerli değildir. Bu suçlar 1609 sayılı Kanunun 2. maddesinde yazılı olduğu üzere ilk tahkikata tabidir.”

Yargıtay 5.C.D. 23.5.1975 gün ve E. 1975/1348, K. 1975/1556 sayılı kararı da bu doğrultudadır; “1609 sayılı yasanın 2. maddesi uyarınca ilk soruşturma yapılması zorunlu olan işlerde bu yola gidilmeden doğrudan doğruya iddianame ile açılan dava üzerine yapılan duruşma, usul yasası hükümleri karşısında geçersizdir. Dinlenmiş olan tanıkların yeniden dinlenmeleri zorunludur.

Yalnız sanığın sorguya çekilmesi ile yetinilerek hüküm kurulması yasaya aykırıdır.”

7. Uygulamada yapılan hatalı işlemlerden biri de vali yerine bazen C. Savcılarının vali yardımcısı veya Kaymakamlardan izin almaları hususudur. Oysa 1609 Sayılı Kanunun 1. maddesine göre bu yetki valinin şahsına münhasır olup bizzat kullanması gereken yetkilere aittir. Diğer bir deyimle kanun yetki devrini öngörmemiştir.

Buna ait iki Yargıtay karar önemli olarak alınmıştır.

a) “Sanık hakkında Valilikten izin alındığı hususunda dosyada bir yazı mevcut değildir. Takibat icrasını isteyen yazılar valinin imzasını taşımamakta, vali yerine vali muavini tarafından imza edilmiş bulunmaktadır.

1609 Sayılı Kanunun valilere tanıdığı bu yetkinin, başka bir memura devri kanunen mümkün bulunmamaktadır. Sanık için bu husus, bir teminat bulunmasına göre, bu cihet araştırılmadan duruşma icrasıyla hükme varılması kanuna aykırıdır. (Y.5.C.D. 26.2.1969 728/685)

b) “1609 sayılı yasa, kovuşturma izni verme yetkisini yalnızca valilere tanımıştır. Kaymakamın izni ile kovuşturma yapılamaz. (Y.5.C.D. 14.4.1976 gün ve 1236/1211)

8. 1609 Sayılı Kanun ancak Memurun Muhakematına tabi memurlar hakkında uygulanır. Yargıtayın 14.9.1945 gün ve 7162/5235 sayılı kararında belirtildiği üzere haklarında Memurun Muhakematı Kanunu cari olmayan memurlar hakkında 1609 sayılı kanun uygulanamaz. 1609 sayılı kanunun memurların suçuna iştirak edipte memur olmayan kimseler hakkında da uygulanmaz. Bu kişilere genel hükümlerin uygulanması gerekmektedir.

— IV —

SOKUŞTURMA YÖNTEMLERİ

I. ADLİ ORGANLARDA

1609 Sayılı Kanuna göre soruşturma, CMUK. hükümlerine göre yapılacaktır. Üç aşamalıdır:

1. Hazırlık Soruşturması,
2. İlk Soruşturma,
3. Son Soruşturma.

1. Hazırlık Soruşturması

Savcılar tarafından yapılır. Amacı, kamu davasının açılmasına gerek olup olmadığının tespitidir.

Soruşturma sonunda, lüzum görülürse kamu davası açılır. Lüzum görülmezse, takipsizlik kararı verilir.

C. Savcılarını kamu davasını duruma göre iki şekilde açarlar:

a. Talepname ile;

Cumhuriyet savcılarını suçun ağır cezalı olması halinde ya da niteliği itibarıyla zorunlu gördüklerinde ilk soruşturma açılmasını sorgu hâkiminden “talepname” ile isterler.

b. İddianame ile;

Cumhuriyet savcılarını bir “iddianame” ile mahkemelerden son soruşturmanın (sanıkların yargılanmalarını) açılmasını isterler.

Hazırlık soruşturması gizli olarak yapılır.

1809 Sayılı Kanun uygulamasına gelince, C. Savcısının suçu öğrenmesi ihbar, şikayet ya da doğrudan doğruya olabilir. Bunun üzerine C. Savcılarını hazırlık soruşturmasına başlarlar, kamu davasının açılmasını haklı gösterecek delillerin mevcut olup olmadığını araştırırlar. Soruşturmada CMUK.nun genel hükümlerine göre hareket edilir.

Hakkında soruşturma yapılacak memurlar Vali ve Müsteşarlar ise bunlar hakkında 1609 sayılı kanun hükümleri uygulanamayacağından, Memurin Muhakematı Kanunu uyarınca işlem yapılmak üzere ilgili Bakanlığa suç duyurusunda bulunmaları gerekir.

Kaymakamlar soruşturmaya muhatap iseler. İl Merkezindeki Ağır Ceza Mahkemesi Başsavcısı bizzat hazırlık soruşturmasını yapmalıdır. Bazı ilçelerde Ağır Ceza Mahkemesi mevcuttur. 1609 sayılı Kanun Vilayet Merkezindeki Ağır Ceza Mahkemesi nezdindeki C. Savcılarından söz ettiğine göre İlçe Merkezlerindeki Ağır Ceza Mahkemesindeki C. Savcısının soruşturma yapması kanaatimizce mümkün değildir.

İzni alma

1609 sayılı Kanunda yazılı suçlardan birini işleyen memur hakkında C. Savcılığında yapılan hazırlık soruşturması sonunda kamu

davası açılması için yeterli delil elde edilirse savcı sanığı sorguya çekmeyerek izin alma yoluna gider. İzin verecek idari Makamlar memurun atanma şekline göre değişiklikler göstermektedir.

aa. Ortak kararname ile atanan il memurları

Sanık ortak kararname ile atanmışsa, ister merkez, ister il memuru olsun C. Savcısı soruşturma evrakını Adalet Bakanlığı aracılığı ile memurun bağlı olduğu Bakanlığa göndererek kanuni kovuşturma için izin ister.

İlgili Bakan gerekli görürse ayrıca soruşturma yaptırarak C. Savcısının talebine en geç 15 gün içinde cevap verir. Bu cevap olumlu veya olumsuz olabilir. Bu durum Adalet Bakanlığı aracılığı ile C. Savcısına bildirilir. Bakan soruşturmanın devamına izin verirse soruşturma evrakı savcıya iade edilir ve soruşturma savcı tarafından sürdürülür. İzin verilmediği takdirde savcılıkça o memur hakkında kovuşturma yapılamaz.

Bakanlıkların ortak kararname ile atanmayan merkez memurları hakkında da aynı işlemler yapılır.

bb. İllerin ortak Kararname ile atanmayan memurları

Sanık, ortak kararname ile atanmayan il memuru ve ikinci derece memurlardan ise C. Savcısı hazırlık soruşturması ile ilgili evrakı memurun bağlı olduğu ilin valisine göndererek memur hakkım da soruşturma yapmak için izin ister. Vali gerek görürse ayrıca soruşturma yaptırarak 15 gün içinde izin verip vermeyeceğinin bildirir. Vali tarafından izin verilmediği takdirde savcı ilgili memurun bağlı olduğu Bakanlıktan, Adalet Bakanlığı aracılığı ile kovuşturma yapılabilmesi için izin verilmesini talep eder. Bakanlıkça savcıya izin verilirse kovuşturmayla devam edilir. Aksi takdirde memur hakkında kovuşturma yapılması mümkün olmayacaktır. Uygulamada bazı

C. Savcıları yeterli delilleri toplamadan çok eksik bir soruşturmadan sonra izin talep etmekte, izni verecek makamları izin verip vermekte şüphe ve tereddütte sevk etmektedirler. Bu durum gereksiz yere işlemlerin uzamasına ve idari ve adli makamlar arasında yersiz ve gereksiz sürtüşmelere yol açmaktadır.

İşte bu nedenle Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü 3.6.1935 gün ve 40 Sayılı Genelgeyi yayınlamıştır. Bu genelgede:

“1609 sayılı kanunun şümulüne giren suçlardan dolayı memurlar hakkında yapılan hazırlık tahkikatı sırasında; kanuna tevfikân

takibat yapılmak üzere memurun mensup olduğu vekaletten izin alınmak için bazı yerlerden gönderilen tahkikat kağıtlarında suçun sübut sebeplerinin kâfi derecede toplanmamış olduğu ve bunların izin istihsaline dair yazılan tahriratlarda da gösterilmediği görülmektedir.

Zikrolunan suçlardan dolayı yapılacak hazırlık tahkikatında amme davasını açmağa kâfi derecede sübut sebeplerinin toplanması ve bu sebeplerin memurun sıfatına göre, izin alınmak üzere vilayete veya vekaletle yazılacak tahriratlarda da ayrıca etraflı bir surette gösterilmesi tamamen bildirilir.” denilmektedir.

Diğer taraftan memur hakkında ilk soruşturma yapılmadan önce savcı tarafından hazırlık soruşturması, sanık memurun bağlı Bakanlık veya Valilik tarafından hakkında soruşturma yapmasına işten el çektirilmesine engel teşkil etmez.

Bu takdirde soruşturma evrakı kovuşturma yapılmak üzere C. Savcılığına verilir. Savcı artık başka herhangi bir izne gerek kalmaksızın soruşturmayı yürütecektir.

Uygulamada 1609 sayılı Kanun kapsamına giren bir suçun çok defa etraflıca tespiti yeterli delillerle yapılmadan, sadece vaki ihbarda bu suçların adından söz edilmesi yeterli görülmekte ve memur hemen C. Savcılarına sevk edilmektedir. 1609 sayılı Kanun Memur suçları için izin müessesesi nedeniyle kısmi bir teminattır. Devlet aleyhine işlenen ağır cezayı gerektiren suçun işlenmesi ile kamu nizamı ağır surette bozulmuş ise de memurun da haksız ve yersiz surette yetersiz bir tahkikatla, masum olduğu halde C. Savcılığına şevki de onun şahsi ve ailevi onurunu, toplum içindeki itibarını ağır surette zedeleyeceğinden İdari Makamların bu suçların tespit ve teşhisinde yeterli delil olup olmadığını çok dikkatli ve titiz bir şekilde incelemeleri zorunlu ve gerekli vicdani bir görev olmalıdır.

Böyle yapılırsa toplum nizamını ağır suretle ihlali ile kişinin maruz kalacağı haksızlıktan doğan ele ve ıstırap arasında denge kurulmuş ve toplum, ve kişi menfaatleri arasındaki çatışma hak ve adalet ölçüleri içinde önlenmiş olur.

Haksız isnat ve iftirallardan memurları korumak için soruşturmacıların en yetenekli memurlar eliyle yapılması, idari makamların da konu üzerinde çok büyük bir hassasiyetle durmaları; Devletini ve onun ajanı olan memurun ve ailesinin haysiyet ve itibarı nedeniyle kaçınılmaz bir görevdir.

2. İlk soruşturma

Hazırlık soruşturması sonucunda savcı ilk soruşturmanın yapılmasına karar verir. İlk soruşturma sorgu hakimi tarafından yapılır. Bu soruşturma da CMUK. hükümlerine göre yapılır.

İlk soruşturmanın yapılması sırasında, irtikap ve rüşvet suçundan sanık olanlarla, ortaklarına, gerek kendilerinin gerekse karılarının bütün servetlerini ve yaşayış tarzlarını gösterir bir beyanname vermeleri sorgu hakimi tarafından istenir. Sanıklar bu beyannameyi vermeye ve beyannameye yazılı servete haklı bir surette malik olduklarını ispata mecburdurlar. Bu mecburiyeti yerine getirmeyenler veya yerine getirmekte gecikenler tutuklanırlar. (1609 m. 5)

Son soruşturmanın açılmasına, bu beyannameye dayanılarak soruşturmanın tamamlanmasından sonra karar verilir.

Sanıkların verdikleri beyannamenin doğru olmadığı anlaşıldığı takdirde mahkemece rüşvet ve irtikap suçlarının işlendiğine yeterli delil sayılmasa dahi, sanık hakkında davaya bakan mahkeme tarafından TCK.nun 343. maddesine göre 6 aydan 2 yıla kadar hapse hükmolunur. (1609 m. 5)

CMUK'muz ağır cezalı işlerde ilk soruşturmayı gerekli kılmış, asliye cezalı işlerde ise durumu C. Savcısının takdirine bırakmıştır. 1609 sayılı kanunda sayılan suçlar arasında hem ağır cezayı hem de asliye cezayı gerektiren suçlar vardır. Bu durumda C. Savcısı İlk soruşturma bakımından suçun niteliğine göre hareket edemeyecek mutlak surette ilk soruşturmayı bir talepname ile başlatmak zorundadır. Zira 1609 sayılı Kanunun 2. maddesinde “sorguya çekmek suretiyle hazırlık tahkikatının ikmal ve hukuku amme davasının açılması ve ilk tahkikatın ve karar hakimliği vazifesinin yapılması bu salahi yetli mahkemelerde bulunan müddei umumilere ve müstantiklere aittir” denilmektedir. Yukarda zikredilen Yargıtay 5.C.D. kararlarında da bu husus teyit edilmektedir.

3. Son soruşturma

Duruşmayı yapacak mahkeme, Memurin Muhakematı Kanununda belirtilen memurları yargılamaya yetkili ve aynı zamanda suçun cinsi itibarıyla genel hükümlere göre görevli kılman mahkemelerdir. Bu husus 1609 sayılı Kanunun 2. maddesinde “sanıkların görevleri dolayısıyla tabi oldukları mahkemelere ait yetki hükümleri saklıdır” denilmek suretiyle açıklanmıştır.

Ancak, il merkezlerinin ortak kararname ile atanan memurlarının yargılanacağı en yakın il merkezini Adalet Bakanlığı tayin edecektir.

1609 sayılı kanuna göre yapılacak son soruşturmada, duruşma bütün davalardan önce yapılır. Davanın 2 ay içinde belirtilmesi zorunludur.

Zorunlu sebepler dolayısıyla davanın uzatılması gerekirse durum gerekçeli bir kararla tespit edilir. Savcılar bu kararları Yargıtay Başsavcılığına bildirirler. Başsavcı da yersiz gördüğü gecikmeleri Adalet Bakanlığına bildirir.

II. İDARİ MAKAMLARDA

Soruşturmanın niteliği:

1609 sayılı Kanunun 1. maddesinde yazılı suçlardan dolayı memurlar hakkında soruşturma, yukarda açıklandığı gibi savcılar ve sorgu hakimleri tarafından yapılır.

İdare, işlemlerin teftiş ve denetimi sırasında ya da bir ihbar veya şikâyet suretiyle suç teşkil eden fiilleri öğrenebilir.

İdarenin teftiş ve incelemeyle görevli elemanları, her iki halde de 1609 sayılı Kanunun 2. maddesi gereğince, suçla ilgili bütün belgeleri toplar, gerekli incelemeleri yapar ve soruşturma açılıp açılmaması konusunda vardıkları sonucu bir raporda toplayarak, suçun işlendiği yer savcısına verirler. Bundan sonra savcı hazırlık soruşturmasını yürütür.

Teftiş elemanları, yaptıkları çalışmayı, Memurin Muhakematı Kanununa göre yaptıkları soruşturmada olduğu gibi sorgu yargıcının yetkilerini kullanarak yürütmezler. Yapılan iş idari bir inceleme niteliğindedir.

Uygulamada idare tarafından 1609 sayılı Kanun kapsamına giren suçlar için yapılan soruşturma sonucu düzenlenen raporlar, savcılıkça yapılacak hazırlık soruşturmasının temelini teşkil etmektedir. Sanık memur hakkında kamu davası açılıp açılmaması genellikle teftiş elemanı raporunda beliren görüş doğrultusunda olmaktadır. 1609 sayılı Kanun gereğince idarece yapılan soruşturma, ilk soruşturma olmayıp, savcı tarafından yapılan hazırlık soruşturmasına benzer. Bu nedenle soruşturma sonucunda düzenlenecek rapor lüzum veya men'i muhakeme verilmesine esas olacak bir fezleke

niteliğinde değildir. Bu rapor, sanık hakkında 1609 sayılı Kanun gereğince soruşturma açılması isteğini belirten bir hazırlık soruşturması raporudur.

Teftiş elemanları ihbar ve şikayet veya görev sırasında 1609 sayılı Kanunda belirtilen suçlardan birisinin işlendiğini öğrenmeleri halinde, doğrudan doğruya soruşturmaya başlarlar.

Arama ve el koyma işlemlerinin yapılmasına gerek duyuluyorsa bunun savcılıktan talep olunması gerekir. Arama ve el koyma mahkeme kararına dayanılarak Savcı tarafından yapılır.

Soruşturma sonunda yapılacak işlemler:

Teftiş veya soruşturma elemanlarınca 1609 sayılı Kanuna göre yapılacak soruşturma sona erince bir rapor düzenlenir. Suçun işlendiğine ilişkin yeterli deliller elde edilmişse, sanık memur hakkında kovuşturma yapılması raporda belirtilir. Aksi varit ise kovuşturmaya yer olmadığı belirtilir ve bu rapor C. Savcılığına değil İdari Makama verilir. Raporda, incelemeye ne suretle hazırlandığı, iddialar, yazılı belgeler ve tanık ifadeleri ile suçun işlendiğini belgeleyen evrakın özeti yazılır. Dizi pusulası düzenlenir ve rapor eki evrak bu dizi pusulasındaki sıraya göre dosyalanıp, suçun sübutu halinde rapor ekleri ile birlikte C. Savcılığına tevdi olunmak üzere ilgili idari makama verilir. Suç sübut bulunmazsa da aynı şey yapılır.

Uygulamada Bakanlık Müfettişleri suçun sübutu halinde rapor ve eklerini C. Savcılığına tevdi etmekte, rapordan (eksiz) iki örnek Teftiş Kurulu Başkanlığına sunmaktadırlar.

Soruşturma raporlarının suçun işlendiği yer Savcılığına, mütemadi ve müteselsil suçlarda ise en son suçun işlendiği yer savcılığına gönderilmesi gerekir.

Savcılar Müfettiş ve Muhakkik tarafından kendilerine verilmesine lüzum görülmeyen evrakın kendisine verilmesi için gerekçe ileri sürerek ilgili Bakanlığa başvurabilirler.

SONUÇ

1609 sayılı Kanun ceza uygulamasında özel bir usul kanunudur.

Kanunun kapsamına giren suçlar 1. maddede sayılmıştır. Kanun uygulaması bu suçlarla sınırlıdır. Bu suçlardan bir kısmı ağır, bir kısmı asliye cezayı ilgilendiren suçlardır. Devlet aleyhine işlenen suçlardır. Bu ağır suçlardan sanık olanlara karşı Devletin güveni

geniş ölçüde sarsılmıştır. Bu nedenle Memurin Muhakematı Kanununa göre çok daha az teminat taşıyan 1609 sayılı Kanunla bu suçların sorgulama ve yargılama iş ve işlemleri özel bir statüye kavuşturulmuştur.

Ancak Vali ve Bakanlıklardan, soruşturma izni istenmesi memur için kısmî bir teminatıdır. Ayrıca ilk soruşturma zorunluluğu da ikinci bir teminat niteliğindedir. Soruşturma izninin bizzat Vali ya da ilgili Bakanın imzasını taşıması zorunluluğu da teminatın bir diğer türüdür.

Devlet aleyhine işlenen ve büyük bir kısmı ağır cezayı gerektiren ve çoğu yüz kızartıcı olan suçların işlenmesi, toplum vicdanını rahatsız etmiş, devlete güven duygusunun zedelenmesine sebebiyet vermiştir.

Devlet kudretini kullanan Vali ve Bakanların vicdanlarına suçların değerlendirilmesi keyfiyeti terk edilerek ağır bir sorumluluk altında bırakılmışlardır. Bunların izin vermemesi halinde C. Savcılar soruşturmayı yanda kesmek zorunda kalmışlardır.

Bir taraftan da memur görevi nedeniyle çok defa ağır itham ve iftiralara çok kolaylıkla maruz kalma tehdidi altında bir kimsedir.

Bütün bu gerçekler, 1609 sayılı kanun uygulamasında yetkililerin ne derece ciddi, titiz ve dikkatli hareket etmek mecburiyetinde olduklarını açığa çıkarıyor.

KAYNAKÇA

- 1 — 1609 sayılı Bazı Cürümlerinden Dolayı Memurlar ve Şerikleri Hakkında Takip ve Muhakeme Usulüne Dair Kanun
- 2 — 765 sayılı Türk Ceza Kanunu
- 3 — 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
- 4 — 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu
- 5 — 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun
- 6 — M. Muhtar Çağlayan - Gereğçeli, Notlu ve içtihatlı Türk Ceza Kanunu. Cilt II-Yan Açık Cezaevi Matbaası 1970-Ankara
- 7 — Yargıtay Kararları Dergileri
- 8 — Türk Hukuk Lügati, Türk Hukuk Kurumu Yayını Ankara 1944-Maarif Mat.
- 9 — 1609 sayılı Yasaya Göre Memur Suçları - Coşkun İrcalı-Çorum Vali Yardımcısı - Konferans Notu 14. Nisan. 1983.

ULUSLARARASI GENÇLİK YILI YE GENÇLİĞİMİZ

Berrin UYANIK

APK Uzman Yardımcısı

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 17 Kasım 1979 tarihinde yaptığı 34/151 sayılı oturumunda, 1985 yılının “ULUSLARARASI GENÇLİK YILI” olarak kutlanmasını ve tüm ülkeler arasında dengeli bir coğrafi dağıtımına göre adanacak 23 ülke temsilcisinin oluşturacağı bir İstişari Komite kurulmasını kararlaştırmıştır. Oluşturulan Uluslararası Gençlik Yılı İstişari Komitesi ise Uluslararası Gençlik Yılı'nın hazırlık çalışmalarına 1982 yılında başlanmasını öngörmüş ve konunun tek başına bir olay olmayıp süreklilik taşıması gereğini vurgulayarak, etkinliklerin 1995 yılına kadar on yıl süre ile devam ettirilmesini uygun bulmuştur.

Bilindiği gibi, Birleşmiş Milletler son yıllarda, Kadınlar Yılı, Sakatlar Yılı, Çocuklar Yılı, Yaşlılar Yılı örneklerinde olduğu gibi, önemi tüm Dünyaca kabul edilen konuları, uluslararası düzeyde gündeme getirerek kutlanmasını kararlaştırmış, bu sayede Dünya çapında önem taşıyan konulara dikkat çekilmesi, kamuoyu oluşturulması, sorunlara belli programlar çerçevesindeki yaklaşımlarla hukuki, idari, sosyal, ekonomik v.b. çözümler getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu konularda çeşitli araştırmaların yapılması ve bilimsel eserlerin ortaya konulması gerçekleştirilmiştir.

Gençlik konusu da dünya çapında özel önem taşıyan bir konu niteliğindedir. Çünkü dünya nüfusu üzerinde önemli bir nicel ağırlığa sahip olan gençlerin, özelliklerinden kaynaklanan konuları da çok önemlidir. Gençlik kesimi her ülkede nüfusun en dinamik ve duyarlı kesimini oluşturmakta olup, yaratıcı zekâ, yüksek algılama gücü, cesaret, insancılık ve fiziksel üstünlük gibi özelliklere sahiptir. Ancak gençlik, sayılan özellikleri ve var olan potansiyeli yanında

sorunları yoğun olan bir kesimdir. Gerek ülkemizin gerekse dünyanın en önemli sorunlarından olan gençlik sorunlarını ise toplumun sorunlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Ancak kendine özgü ihtiyaçları olan bir grup olarak değerlendirilebilecek gençlik için hazırlanacak plan ve programların toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren kalkınma planlarının bir parçası olarak düşünülmesi, toplum ile gençlik sorunlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak uzun dönemli politikaların oluşturulması gerekmektedir.

1985 Yılıının Birleşmiş Milletlerce Uluslararası Gençlik Yılı olarak seçilmesi, Genel Kurulun; gençliğin bugünün dünyasındaki yerine ve gelecekteki isteklerine önem vermeye ciddi bir şekilde kararlı olduğunu göstermektedir.¹

Gençlik yararına yapılacak etkinliklerin öncelikle ulusal düzeyde olması gerekmekte, gençlik için ulusal düzeyde hazırlanacak politika ve programların düzenlenmesi ve yürütülmesinden ülkelerin kendileri sorumlu olmaktadır. Bunun beraber, bölgesel ve uluslararası düzeyde yürütülmesi gereken etkinliklerin Birleşmiş Milletlerce desteklenmesine ihtiyaç vardır.

Hükümetler; gençlik yılında, gençliğin durumunu gözden geçirme, yürürlükteki hizmet ve programları değerlendirme, zorunlu çalışmaları yapma, gelecek yıllar için plan ve programlar hazırlama ve bu materyali halka eğitim ve iletişim yoluyla geniş ölçüde iletme, gerekli insan ve para kaynağını sağlamaya çalışma yönündeki çabalarına hız vermek zorundadırlar.^{1 2}

Ülkemizde de gençlik yılının, gençlik sorunlarının çözümüne katkıda bulunması, gençliğe yönelik etkinliklerin her düzeyde belirlenen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi ve gençliğe götürülecek hizmetlerin ileriye dönük bir perspektif içinde planlanıp gerçekleştirilmesi açısından çok büyük önem taşıdığı inkar edilemez. 1985 yılına çok az bir zamanın kaldığı günümüzde ise konunun güncelliği giderek artmaktadır. Gençlik konularına dikkat çekmek için Uluslararası Gençlik Yılıının ele geçen en önemli fırsatlardan biri olarak düşünülerek çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda ise her kesimin ve herkesin sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluğun bilincinde olarak gençlik sorunlarını ve özellikle Bakanlığımızca Uluslararası Gençlik Yılı nedeniyle yürütülecek etkinliklere ilişkin bir çalışma yapılması düşünülmüştür.

1 B.M. Genel Sekreter Raporu

2 age.,

Bu çalışma ile gençliğe ilişkin evvelce var olan bazı bilgileri tazelemek ve bazı yeni bilgilerin edinilmesine olanak sağlamak suretiyle uluslararası gençlik yılının amacına ulaşmasında ufak bir katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

GENÇLİK VE GENÇLİK KAVRAMLARI

Genç ve gençlik kavramları üzerinde evrensel bir tanımlama henüz yapılamamıştır. Ansiklopediler, çeşitli yayınlar, kişi ve kuruluşlar gençlik konusuna farklı açılardan bakarak değişik tanımlar geliştirmişlerdir. Örneğin Meydan Larousse gençliği, “çocukluk ile orta yaşlılık arasındaki devredir. Biyolojide gençlik, bir organizmanın hayatında doğumdan erginliğe kadar süren devredir” diye tanımlamış ve konuya açıklık getirmek üzere şöyle devam etmiştir : “gençliğin uzayabileceği yaş, cinsiyete, ırka ve iklime göre nispeten değişir. Erginlik, kadında erkeğe göre, güneydeki ırklarda ise kuzeydekilere göre daha erken belirir. Erkeklerde gençlik 30 yaşına kadar sürebilir. Kadında 25 yaştan öteye geçtiği seyrek görülür.”³

UNESCO ise; “genç öğrenim yapan, hayatını kazanmak için çalışmayan, kendine ait konutu bulunmayan kişidir.” Genç, büyük hayal gücüne sahip, cesaretin çekingenliğe, macera isteğinin rahata üstün geldiği insandır. Gençlik ise 15-25 yaş arasındakilerden meydana gelen bir yaş grubudur” şeklinde tanımlama yapmıştır.⁴

Aristo da gençliği tanımlamak için “ölçü tanımamak, ihtirasla hareket etmek, her şeyde aşırılığa kaçmaktır” sözcüklerini kullanmıştır.⁵

Doç. Dr. Emre Kongar, Gençlik Sorunları Sempozyumunda “Gençlik bir toplumun en dinamik, en akışkan, en hareketli kesimidir”, “genç değişken bir adamdır” demiştir.⁶

Dr. Birsan Gökçe ise aynı Sempozyumda gençleri “geleneksel beklentilere, özelliklerimize uygun, olumlu bir kişiliğe sahip; otoriteye başkaldıran; gücü olmayan, ilgisiz bir kişilik yapısı” olarak tanımlamıştır.⁷

Genç ve gençlik konusunda bu kadar çok tanımın yapılması kavramın soyut ve güç tanımlanabilir olmasından kaynaklanmak

³ Meydan Larousse, C: 5, S: 97.

⁴ V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gençlik ve Spor özel İhtisas Koni. Raporu, S: 12,

⁵ age, S: 12.

⁶ age, S: 12.

⁷ age, S : 12.

tadır. Yukarıdaki tanımlara baktığımız zaman hepsinin de gençliğin karakteristiklerini yansıttıklarını bu nedenle tanım kapsamına tam olarak girmeyeceklerini görürüz. Ancak, hizmet götürülecek kesimin belirlenebilmesi için böyle bir tanım gerektiğinden eski adıyla Gençlik ve Spor Bakanlığının yapmış olduğu gençlik tanımı önem taşımaktadır gençlik, buluşa erme sebebiyle, bio psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan 12-24 yaş grubu arasında kalan toplum kesimidir.⁸

Genç insanın yaş sınırlarına göre yapılan tanımlarında, çeşitli kaynaklarda değişik ölçütlere yer verilmiştir. Örneğin Meydan Laurousse genç tanımını yaparken belirli yaşlar arasında bir sınırlama koymazken, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı 14-24; III. Beş Yıllık Kalkınma Planı 14-22; IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı 12-24, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu 12-24, konuya ilişkin bazı eserler 15-25, 18-22 v.b. yaş sınırları arasındaki kesimi genç saymıştır.

GENÇLİK DÖNEMİNİN ÖZELLİKLERİ

İnsanların yaşam süreci içinde çok önemli bir devreyi oluşturan gençlik, kişiliğin oluştuğu, kişilik gelişimini etkileyecek kararların alındığı ve yanlış kararların değiştirilmesinde genellikle geç kalındığı, psikolojik, biyolojik ve sosyal açılardan kişilerin olgunluk çağına hızlı bir biçimde geçtikleri dönemdir.

Bu dönemde gencin kişilik özelliklerini öncelikle kalıtsal faktörler belirlerse de en önemli faktör çevredir. Doğal çevre ve sosyal çevreyi ise çevre faktörü içinde sayabiliriz. Gencin sosyal çevresi ilk aşamada ailesidir. Yani anne babanın tutum ve davranışlarının çocuk üzerindeki etkisi çok büyüktür. Çocuğun yetiştirilmesinde esas sorumluluk onlara aittir. Çocuğun büyümesiyle birlikte anne ve baba üzerindeki sorumluluk derece derece diğer toplumsal kurumlar tarafından paylaşılmaya başlanır. Gencin en iyi şekilde yetiştirilmesinde artık tüm toplumun payı ve sorumluluğu vardır.

Çocuğun büyüüp ilk gençlik yıllarına gelmesiyle biyolojik fizyolojik büyük değişiklikler ortaya çıkmaya başlar. Bu dönemde genç, gençlik çağının gereği olarak diğer çağdaşları ile ortak birtakım özellikler gösterir.

“Gençliğin fizyolojik temel özelliği özümlemenin yadımlamaya üstün oluşu, yani vücudun algısının vergisinden fazla olmasıdır. Bu

8 age, S : 12, 13.

durum, daha yoğun ve daha kolay bir etkinliğe, buna karşılık daha derin ve daha uzun bir uykuya, daha büyük ölçüde uyum kolaylığına, yorgunluğa daha iyi dayanmaya yol açar. Aynı zamanda bazı ruhsal özellikler gençliğe özgü nitelikler sayılabilir; canlı bir hayal gücü, kolay hazırlama, etki altında kalma, kolayca inanma, heyecan, uyanık zeka gibi.”⁹

Bu fizyolojik ve psikolojik niteliklerin yanında, gençliğin en belirgin özelliklerinden biri de özgürlük duygusudur. Gençlik çağının başında çelişki halinde bulunan güvenlik duygusu ve özgürlük isteğinden zamanla özgürlük isteği baskın çıkar. Beğenilme, kendini kanıtlama duygusu ve cesaret de gençlik çağının başlıca özelliklerindendir.

Bu dönemlerde büyüklerin gençlere yaklaşımı ise büyük önem taşımaktadır. Gençlerin özgürlüklerini kısıtlamadan onlara güven duyduğunu hissettirerek, anlayış ve sevgi dolu bir yaklaşım gençlerin topluma uyumlu bir kişilik oluşturmalarını kolaylaştıracaktır. Tam tersi bir tutum ise gençleri başkaldırmaya, karşı koymaya, ölçsüz hareketler yapmaya ya da toplumdan uzaklaşmaya yöneltecektir. Gençlerin atak, cesur ve özgür olan özelliklerini geliştirip olumlu yönleri kanallere kanalize etmek yetişkinlere düşen görevlerdendir.

İşte özelliklerinden kısaca bahsettiğimiz gençlik kesiminin bu dönemi nasıl geçirmiş olduğu, ileride, kurulu olan toplumsal düzeni etkileyecek ve kökenleri çok derinlere varan, toplumu tümüyle sarsan toplumsal olaylara neden olabilecektir. Hepimizin yakından tanık olduğu yakın zamanlarda geçirilen sosyal ve siyasal çalkantılarda çoğu kimse gençliği esas sorumlu olarak görmekte, olayları derinliğine çözümlemeden sorumluluğu gençlere yüklemektedir. Ancak, gençlerin yukarıda bahsedilen özellikleri içinde bir takım sorunların çözümünde aceleci davranmakta olmaları doğaldır.

Gençlik çağının bütün özelliklerinin yanı sıra gençlere sahip çıkılmamış, sorunlarına ciddiyetle eğilinmemiş ve birtakım çıkarıcı kesimlerce olayların tahrik edilip yönlendirilmiş olması bu dönemde gençlikten çok yetişkinlerin sorumlu olduğunu göstermektedir.

Bir örneğini ülkemizde hep birlikte yaşadığımız bu olaylar, dünyanın zaman zaman gündemine gelen önemli sorunlardır. Zaten gençlik kesiminin ülke içindeki konumu ile ülkenin yapısı ve kalkınması birbirleriyle yakından ilgilidir.

⁹ Meydan Larousse, C: 5, S: 97.

Birleşmiş Milletlere bağlı Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşler Kurulu, Demografik ve Nüfus Politikası Yayını Raporunda, 1973 yılında 15-24 yaş grubundaki Dünya gençlik nüfusu 738 milyon olarak saptanmıştır. Bu miktarın 2000 yılında % 90 bir artışla 1 milyar 180 milyona ulaşacağı hesap edilmiştir.¹⁰ 11

Bu nüfus artışının büyük bir kısmı ise Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi gelişmekte olan ülkelerde olacaktır. Günümüzde de gelişmekte olan ülkelerin nüfusları genç bir yapı göstermektedir. Bunun temel nedeni fazla doğum ile, devletlerin gelir dağılımında önceliği üretken alanlara tanıyıp sosyal refah hizmetlerini geri planda bırakmalarıyla yaşam süreci içinde insanların daha çabuk yıpranmaları ve bu nedenle görülen erken ölüm olaylarıdır.

Ülke nüfusunun genç bir yapı göstermesinin gelişmekte olan ülkelerde, her yıl artarak büyüyen istihdam, eğitim, sağlık, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında darboğazlar yaratacağı böylece bu ülkelerin sosyal siyasal ve ekonomik yapılarında olumsuz etkiler meydana getireceği açıktır.

Gençliğin durumu ve geleceği de ekonomik kalkınma ile yakından ilgilidir. Uzun süreli bir kriz veya ülke ekonomisinde meydana gelen gerileme gençlik için hazırlanan sosyal, kültürel vb. programları bozabilecek veya gençliğin önemli bazı sorunlarının çözümünü imkânsız kılacaktır.

Gençlik sorunları olarak adlandırılan birtakım problemler ise gelişmiş ülkelere özgü olup, ülkenin gelişmişliği ölçüsünde artmaktadır. Gelişmiş ülkeler üçüncü dünya ülkelerinde geçerli olan temel sorunları çözümülemiş olmalarına karşın çok değişik bazı sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Yani çok genel olarak gençlik sorunları için çağımızın bir özelliği, içinde bulunulan şartların bir sonucudur diyebiliriz.¹¹

GENÇLİĞİN ÇEŞİTLİ AÇILARDAN GRUPLANDIRILMASI

Gençliği, içinde bulunduğu şartlara, yaşadıkları yere ve sahip oldukları imkânlarla göre çeşitli gruplara ayıran tasnifler yapılmıştır. Örneğin:

1. Köy - Kasaba - Gecekondu - Kent gençliği
2. Durağan - Değişen - Değişmiş Toplum gençliği

¹⁰ 5 Yıllık Kalkınma Planı Gençlik ve Spor özel İhtisas Kom. Rap., S: 14

¹¹ age, S: 14.

3. Üretici - Tüketici gençlik
 4. Okuyan - Okul dışı gençlik¹²
- Bunun dışında bir diğer gruplama şekli ise şöyledir:

1. Öğrenci gençlik
 - a) Orta öğrenim gençliği
 - b) Yükseköğrenim gençliği
2. Okul dışı gençlik
 - a) Çalışan gençlik
 - b) Kırsal alan gençliği
 - c) İşsiz gençlik
 - d) Asker gençlik
 - e) Gecekondu gençliği
3. Özel Durumlu gençlik
 - a) Bedensel ve Zihinsel Özürlü olan gençlik
 - b) Hükümlü ve Tutuklu gençlik
4. Yurtdışındaki gençlik¹³

GENÇLİĞİN TOPLUMUMUZ İÇİNDEKİ KONUMUNUN SAYISALVERİLERLE BELİRLENMESİ

1975 Nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'nin nüfusu: 40.348.000 dir. Toplam nüfus içinde 12-24 yaş grubunda bulunanlar 10.724.851 kişi olup nüfusun % 26,58'ini oluşturmaktadırlar. Bunlardan 5.646.208'i erkek, 5.078.643'ü ise kadındır.

Nüfusu 2000'den az yerleşim yerlerinde kadın, 2000'den fazla olan yerleşim yerlerinde ise erkek nüfusu daha fazladır. Bunun sebebi, çalışmak, okumak, askerlik gibi nedenlerle erkek nüfusun kalabalık yerlere daha fazla gitmesidir.

12-24 yaş grubunun cinsiyete ve medeni duruma göre dağılımı şu şekildedir.

¹² age, S: 13.

¹³ age, S: 16.

TABLO I

GENÇ NÜFUSUN (12-24 YAŞ) MEDENİ HAL VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI¹⁴

MEDENİ HALİ	KADIN		ERKEK		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç Evlenmemiş	3.346.552	65.8	4.612.471	81.6	7.959.023	74.2
Evli	1.663.041	32.7	952.515	16.8	2.615.556	24.4
Eşi Ölmüş	16.790	0.3	18.669	0.3	35.459	0.3
Boşanmış	12.643	0.2	6.611	0.1	19.254	0.1
Bilinmeyen	39.617	0.7	55.942	0.9	95.559	0.8
GENEL TOPLAM	5.078.643	99.7	5.646.208	99.7	10.724.851	99.8

Bu bilgilerden, erkeklere oranla kadınların daha çok genç yaşta evlendikleri sonucu çıkarılabilir. Eğitimini sürdüremeyen, sosyo-ekonomik güvenceden yoksun olan genç kızların küçük yaşlarda evlilik yapmak zorunda kaldıkları bilinmektedir.

Genç olarak tanımlanan nüfusun okur yazarlık ve öğrenim durumlarına göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

TABLO II

GENÇ NÜFUSUN OKUR-YAZARLIK VE ÖĞRENİM DURUMU^{14 15}

Okur-Yazarlık ve Bitirilen son Öğrenim Kurumu	12-24 Yaş Grubu	%
Okuma yazma bilmeyenler	2.056.007	19.1
Okuma yazması var (Diploması Yok)	822.920	7.7
İlkokul	6.178.196	57.0
Ortaokul ve dengi mes.. okullar	1.041.099	9.8
Lise ve dengi mes. okullar	578.282	5.4
Yüksekokul ve Fakülte	34.710	0.3
Bilinmeyenler	13.637	0.1
TOPLAM	10.724.851	100.0

Yukarıdaki verilerden genç nüfusun okuma yazma bilme ve ilkökul seviyesindeki öğrenim durumunun oldukça iyi, yüksek okullar seviyesinde öğrenim durumunun ise kötü olduğu anlaşılmaktadır

¹⁴ Orta öğrenim gençliğinin beklenti ve sorunları, S: 9.

¹⁵ age, S: 8

Genç nüfusun uğraşları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO III

GENÇ NÜFUSUN (12-24 YAŞ) UĞRAŞLARI¹⁶

UĞRAŞI	SAYI	%
Ev Kadını	1.609.818	15.0
Öğrenci	2.187.695	20.3
Çalışanlar	6.026.306	56.1
Çalışamaz durumda	30.470	0.3
İş arayanlar	196.940	2.0
Hapis	12,101	0.1
Bilinmeyen	661.521	6.2
TOPLAM	10.724.851	100.0

Tablodaki verilerden anlaşıldığına göre, genç nüfus içinde iş arayan nüfus % 2'dir. Çalışan genç nüfusta ve iş arayanlarda erkeklerin sayısı kadınlardan fazladır.

12-24 yaş grubunun mesleklere göre dağılımı da aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

TABLO IV

GENÇ NÜFUSUN MESLEKLERE GÖRE DAĞILIMI¹⁷

MESLEK	SAYI	%
İlmi ve Teknik elem, serbest mes. sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler	169.169	1.7
Müşavirler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	8.337	0.1
İdari personel ve benzeri çalışanlar	141.696	1.3
Ticaret ve satış personeli	149.028	1.4
Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	139.146	1.2
Tarım, hayvancılık, ormancı, balıkçı ve avcılar	4.268.201	39.8
Tarım dışı üretim fal. çalışanlar ve ulaştırma mak. kullananlar	1.607.177	14.9
Ev kadınları, emekliler, irad sahipleri, öğrenciler, çalışamaz halde olanlar ve hapislerden mesleği olmayanlar	4.242.097	39,6
TOPLAM	10.724.851	100.0

Tablodaki verilerden genç ve çalışan nüfusun önemli bir bölümünün tarım kesiminde çalıştığı saptanmaktadır

¹⁶ age, S: 9.

¹⁷ age, S : 10.

TOPLUMUMUZUN GENÇLİĞE GENEL OLARAK BAKIŞ AÇISI

Gelişmekte olan ülkeler arasında önemli bir yeri olan Türkiye'nin de nüfusu genç dinamik ve duyarlıdır. Kalkınma sürecini geçirmekte olan tüm ülkeler gibi, ülkemiz de gençliğine gereken önemi vermek, onları yarının sahipleri olarak yetiştirmek zorundadır. Gençliğin, ülkelerin bugünün ümidi, yarının güvencesi olduğunu düşünen ve bunu çeşitli fırsatlarla açıklayan liderlerin en önde geleni şüphesiz ulu önder Atatürk'tür. Atatürk'ün büyüklüğü geleceği görmedeki inanılmaz başarısında aranmalıdır. Gençliğimize en büyük güveni de kendisi duymuş ve en büyük eseri olan Cumhuriyetle, Devrimlerini gençliğe emanet etmiştir. Gençliğe hitabesinde Türk gençliğine seslenerek onu nasıl bir konumda gördüğünü kendisinden neler beklediğini çok açık ve özlü şekilde belirtmiştir.

Ayrıca Atatürk iyi yetiştirilmiş bir neslin gelecekte ülkemizi çağdaş uygarlık düzeyine çıkaracağını çok iyi kavramış bir kişi olarak gençliğin yetiştirilmesi konusuna titizlikle eğilmiştir. “Gençliği yetiştiriniz. Onlara bilim ve kültürün olumlu düşüncelerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Özgür düşünceler uygulanmaya konulduğu zaman Türk Uлуу yükselecektir” sözleriyle düşüncelerini özlü bir biçimde belirtmiştir.

Gençliğimiz de, Atatürk'e şükran duyulan içinde ona layık olmaya çalışmıştır.

Toplumsal gençliğe bakış açısını Atatürk tümüyle değiştirmiş, gençliği eskisinden çok farklı olan çağdaş fonksiyonlarla yüklü kılarak toplum içinde ağırlığı ve saygınlığı olan bir kesim haline dönüştürmüştür.

Ancak yukarıda toplumumuzun gençliğe bakış açısının değiştirildiğini vurgularken Atatürk'ten sonra zaman zaman toplumumuzun bu değişikliğe ayak uyduramadığını belirtmekte yarar vardır. Bunu belirleyebilmenin en sağlıklı yolu günümüzde gençliğe toplumsal ilişkiler sistemimiz içinde nasıl bakıldığının ve gençlerimize belirli bir görev ve statü verilip verilmediğinin saptanmasıdır. Kanımızca bu somya olumlu cevap verebilmek mümkün değildir. Yani günümüzde gençlerimizin sosyolojik olarak rolü ve statüsü belirlenmemiştir. Toplumumuzda gençlik konusu gerek kültür bakımından gerekse geleneksel yapının doğal bir sonucu olarak bir dizi çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Gençlere karşı geliştirilen toplumsal tutum, zaman mekân ve konu boyutları çerçevesinde çok farklılık göstermektedir.¹⁸

Örneğin mekân boyutunda, köy ve şehirlerimizde gençlere verilen görev ve sorumluluklar, hem nicelik hem nitelik bakımından çok farklıdır. Köyde evlenip bir aile sorumluluğunu yüklenmek için genç kızların 13-14 yaşına gelmeleri yeterli sayılırken, şehirde genç kızlar eğitimlerini tamamlayıp ekonomik özgürlüklerine kavuşuncaya kadar ailelerinin koruyuculuğu altında kalmaktadırlar.

Bu tür çelişki ve farklı uygulamalar hukuki alanda yasalarımızda da gözlenmektedir. Çeşitli mevzuatta gençlerin reşit kabul edilecekleri yaş farklıdır. Buradaki çelişki toplumun gençleri nerede, nasıl ve hangi görevlerle yüklü görmek isteyişinde toplanmaktadır. Gerek yasal, gerekse ekonomik ve toplumsal birikimden kaynaklanan bu farklı tutumlar gençlerin toplumu yöneten kural, değer ve alışkanlıklar bütününe karşı eleştirel bir yaklaşım göstermelerine yol açmaktadır.¹⁹

ÜLKEMİZDE GENÇLİĞE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Ülkemizde gençliğe yönelik çalışmalar değişik dönemlerde, değişik konular açısından farklı yoğunlukta olmuştur. Gençliğe yönelik çalışmaları ise, burada, gençliğe götürülen sosyal hizmetler ve gençliğe ilişkin yasal düzenlemeler şeklinde ele alabiliriz.

Gençliğe yönelik sosyal hizmetlerin yönelimi, toplum yapısının esaslarından ve değişme eğilimlerinden ayrı düşünülemez. Toplumun değişmesi ve gelişmesiyle beraber sosyal hizmetlerde de bir ilerleme meydana gelmiştir. Ancak bu hizmetler kimi zaman toplumun ilerisinde kimi zamanda gerisinde seyretnmiştir.²⁰

Gençlerin kendi durumlarını yorumlamada ve toplumun imkânlarından yararlanmada akılcı, yaratıcı, isabetli davranabilmeleri, sağlam bir aile yapısına dayanmalarına, Dünya ve Türk kültürüyle yoğrulmuş iyi bir eğitim almalarına bağlıdır. Bu ise, gençliğe belirli bir devrede hizmet götürülmesini gerekli kılmaktadır. Dış dünyaya ve gerçeklere açık çağdaş bir gençlik yetiştirmek için onlara neler götürülmelidir ve götürülenler yeterli midir?

Bu sorulan yanıtlayabilmek için Cumhuriyet Döneminde yapılan çalışmaları kısaca gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra toplum hayatını çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak üzere çeşitli devrimler yapılmıştır. Bir

¹⁹ age, S: 5.

²⁰ Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetlerin Yönelimi Semineri Gençlikle İlgili Sosyal Hizmetler Ön Raporu ve Tartışma Raporu, S : 4.

Medeni Kanunun kabulü, o güne kadar Şeriat Kanununa göre sürdürülen toplumsal ilişkileri laik ve çağdaş bir konuma getirmiştir. Gençlik de bu değişimden olumlu olarak etkilenen önemli bir kesimdir. Bundan başka “Harf Devrimi” olarak adlandırılan ve toplumun tümü yanında özellikle gençleri ilgilendiren bu devrim radikal bir yaklaşımla yapılarak, eğitim ve öğretim hakkının geniş ölçüde kullanılmasını sağlamıştır. Okuma ve yazma seferberliğinin uygulanmasıyla da toplumun her kesimini yeni yazı sayesinde okur yazar kılmak amaçlanmıştır.

Türk dili ve Türk Kültürü ele alınarak, gençliğin sahip olması gereken kültürel değerler belirlenmiştir.

Kadınlar siyasal haklarını elde ettikten sonra, çeşitli toplum kesimlerinde yürüttükleri etkinlikleri, siyasal alanda da başarıyla yürütebileceklerini göstermişlerdir. Bu sayede genç kızların toplum içindeki yeri yasalarla güçlenmiş, toplumun onlara bakış açısında olumlu yönde değişiklik hissedilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, genç ve gençlik konulan, bazı yasalara çeşitli yönlerden ilgili hükümler konulmak suretiyle düzenlenmiş bazı durumlarda da gençliğe ilişkin özel yasalar çıkarılmıştır. Bu dönemde çıkarılan yasalardan önemli olanları şöyle sıralayabiliriz.

7.4.1924 tarih ve 442 Sayılı Köy Kanunu, 13.3.1926 tarih ve 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 4.4.1926 tarih ve 743 Sayılı Türk Medeni Kanunu, 6.5.1930 tarih ve 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 14.7.1934 tarih ve 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 16.7.1938 ve 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu gençliğe ilişkin çeşitli konulan bazı hükümlerinde düzenlemektedir.

1.7.1927 tarih ve 1117 Sayılı Küçükleri Muzur Neşriyattan Koruma Kanunu ile 16.4.1929 tarih ve 1416 Sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun ise gençliğe ilişkin konuları özel olarak düzenleyen yasalara iki örnektir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, yukarda bir bölümünden kısaca bahsedebildiğimiz yasalar toplumumuzun batıya açılmasını sağlamıştır. Bu durum ise gençlerimiz üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Ancak batılılaşmanın yorumunu yapmak toplum için de gençlik için de zaman zaman önemli bir tartışma alanı oluşturmakta olup günümüzde de halâ çağdaş yorumlar aranmaktadır.

Eğitimin laikleşmesi ve batılı bir anlayışla eğitim yapılması eğitim olanaklarını artırmıştır. Ancak gençlerin ihtiyaçları, ilgili ku

rumların yeterli olanaklara sahip olamamaları nedeniyle yeterince karşılanamamış ve gençler yardıma en çok ihtiyaç duydukları dönemlerde yeterli desteği çoğu kez bulamamışlardır. Ayrıca büyük kentler içinde eksilen dayanışma duygusunun da gençler üzerinde olumsuz etkileri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çok partili demokratik hayata geçişle Türk toplumunda sosyal adalet, fırsat eşitliği ilkesi herkes tarafından benimsenmiştir. Ancak bunların uygulamaya geçirilmesi için herkese eşit imkân sağlanması pek çok sosyal hizmet gerektirmekte ve bunların toplumun bütün kesimlerine yayılması çok sabırlı çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Öte yandan 1950’li dönemde üniversitelerin yaygınlaşması yükseköğrenim gençliğine bazı hizmetlerin götürülmesini ön plana çıkarmıştır.

Çok partili dönemde gençliğin korunmasına yönelik olarak çıkarılan yasal düzenlemelerden bazıları da şunlardır: 24.2.1956 tarih ve 6660 sayılı Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun, 24.5.1957 tarih ve 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun.

1960 yılından itibaren ülkenin siyasal yaşamında demokratik parlamenter sistemden kısa süreli ayrılış olmuş ve bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde, daha önceleri uygulanmasına fazla titizlik gösterilmeyen bazı hak ve hürriyetleri belirlemek ve güvence altına almak amacıyla hazırlanan ve 20.7.1961 tarihinde yürürlüğe giren Anayasa’nın “Genel Hükümler” ile “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” başlıklı Üçüncü Bölümü toplumun diğer kesimleri ile birlikte gençleri de yalandan ilgilendiren bazı maddeleri içermektedir. 1961 Anayasasının özelliklerinden en önemlisi Türkiye Cumhuriyetinin, İnsan Haklarına ve belirlenen temel ilkelere dayanan, Demokratik, Laik ve Sosyal bir Hukuk Devleti olduğunu kabul etmesidir. Sosyal Devlet anlayışı ise zaten Devletin toplum kesimlerine hizmet götürmekle yükümlü olduğunu kabul etmesi anlamına gelmektedir. Böylece halkın; sağlık, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçların karşılama yönünde Devletin gerekli tüm tedbirleri alması zorunlu olmaktadır.

Anayasanın kabulünden sonra gençliğe yönelik olarak çıkarılan en önemli yasalardan birisi 22.8.1961 tarih ve 351 Sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunudur. Bu Kanunla Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun kurulmuş olması, gençlerin barınma ve kredi sorunlarına Devletin katkısını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde gençlerin sağlık ve beslenme sorunlarına ışık tutacak

Mediko-Sosyal Merkezlerin kurulması ve rehberlik çalışmaları sevindirici olmakla beraber yeterli değildir. Bu çalışma ile nüfusun çok küçük bir kısmına hizmet götürülmektedir. Tarım Bakanlığının 4-K Hizmetleri de köylü gençliğe götürülen sınırlı hizmetlerdendir.

1961 Anayasasının planlı kalkınma modelini seçmesi sonucunda Türkiye'nin planlı kalkınma dönemine geçişi ilk Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanması ve bu planın 1963 yılında uygulamaya konulmasıyla gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi bu planların özelliği, kamu sektörü için emredici, özel sektör için yönlendirici ve teşvik edici olmasıdır. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında önemli olan her konu sektör olarak ele alınmış ve beş yıl boyunca uygulanacak temel ilke ve politikalar sektör bazında belirlenmiştir.

1963 yılında uygulamaya konulan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı gençlik konusunu bir sektör olarak ele almamış, ilgili diğer konular içinde düzenlenmiştir.

Bu dönem, toplumun yurtiçi ve yurtdışı hareketliliğinin arttığı, iletişim araçlarındaki baş döndürücü ilerlemelerin toplum yapısında olduğu gibi ailelerin ve gençlerin yaşamlarında da önemli değişikliklere yol açtığı dönemdir. İletişim araçlarındaki gelişme sayesinde artık gençlerin, sahip olduklarıyla yetinmesi mümkün olamamaktadır. Gençlerin sorunları yanında ihtiyaçları da büyümektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulandığı dönemde çıkarılan ve gençliği ilgilendiren en önemli yasal düzenlemenin Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu olduğunu bu arada belirtmeliyiz.

1968-1972 Yılları arasında uygulanan II. Beş Yıllık Kalkınma Planında ilk defa olarak gençlik kavramı “Gençlik Sorunları” başlığı altında ayrı bir sektör olarak incelenmiştir. Bu konuda II. Planda “Gençlik Sorunlarının çözülmesi için gerekli çabalar uzun sürede büyük değer taşımaktadır. Gençlerin girişkenlik, yapıcılık yaratıcılık, vasıflarını geliştirmek, topluma sağlam, mutlu ve verimli vatandaşlar kazandırmak amaç olacaktır.

Gençliğin gelecekte yükleneceği görevler açısından en iyi şekilde hazırlanması eğitim, sosyal refah, sağlık, çalışma imkân ve ihtiyaçları ve aynı zamanda sosyal, manevi, ahlâki ve kültürel değerler bakımından yetişmesi ile doğrudan doğruya ilişkilidir.

Bu amaçla, II. Plan döneminde gençlik ile ilgili sorunlar bir bütün olarak ele alınacak, gençliğe hizmet sağlayan programlar geliştirilecek, farklı hizmetler arasında yakın işbirliği kurulacak, fırsat

eşitliği ilkesine göre çözüm yolları getirilecek, köy ve şehirde yaşayan, okuyan ve okul dışı gençliğin özel sorunları ele alınacaktır.

Gençliğin boş zamanlarını, verimsiz olan ve olumsuz sonuçlara sürükleyen faaliyetlerden kurtaracak yapıcı, bilgi ve kabiliyetler kazandırıcı meşguliyetlerle değerlendirme imkanları sağlanacaktır.

İstidat ve kabiliyetlere sahip olan gençlerin gelişmeleri için gerekli ortam ve özel imkanlar sağlanarak, gerek milli kalkınmaya gerekse çağdaş uygarlığa üstün seviyede katkıda bulunmaları teşvik edilecektir.

Belirli programlar içinde gençliğin kalkınmaya verimli bir şekilde katılması ve mevcut gücün en uygun şekilde kalkınma amaçlarına yönelmesi sağlanacaktır. Bu katılma, gençlerin ferdi vasıflarını, yararlı bir amaç için işbirliği içinde toplu çalışma kabiliyetlerini ve milli kalkınmaya katkıda bulunma bilincini geliştirecek yönde düzenlenecektir.

Gençlik kuruluşlarının, gençliğin kendi sorunlarına ve ihtiyaçlarına yönelmiş faaliyetlerde bulunmaları teşvik edilecektir. Ruh ve beden sağlığı bakımından gençliğin olumlu şartlar içinde yetiştirilmesini ve sağlık yönünden iyi alışkanlıklarının geliştirilmesini sağlamak amacıyla sağlık eğitimine önem verilecek, özellikle koruyucu tıp hizmetleri temin edilecektir.” denilmektedir.

Görüldüğü gibi ilk defa olarak II. Planda, 12-24 yaş grubundaki nüfus olarak kabul edilen gençliğin sorunlarına bütüncül bir yaklaşımla eğilinmiştir.²¹

Bu plan gençlik sorunlarının çeşitli konulara ve çeşitli kuruluşların sorumluluk alanına giren bir kapsamda olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, sorunların çözülmesi için getirilen ilke ve politikaların ve dolayısıyla yapılacak tüm faaliyetlerin bir bütün olarak yürütülmesini önermiştir.²²

Bu dönemde sağlanan en önemli gelişme, kalkınma planlarında öngörülen hedef ve tedbirler yönünden gençlik ve spor sorunlarının süratle çözümlenmesi amacıyla 3 Kasım 1969 tarihinde Gençlik ve Spor Bakanlığının kurulmuş olmasıdır.

Gençliğin korunması konusunda önemli bir yeri olan İş Kanunu ise II. Plan döneminde konumuzla ilgili olarak çıkarılan yasaların en önemlilerinden birini oluşturmaktadır

²¹ Gençlik Sorunları Sektör Raporu, S : 3.

²² age, S 4.

1973 yılında uygulamaya konulan ve 1977 yılı sonuna dek uygulamada kalan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı gençlik konusunu ayrı bir sektör olarak düşünmüş ve konuyu plan stratejisi içinde “Gençlik ve Kültür” başlığı altında aşağıdaki şekilde ele almıştır.

“Genç kuşağın Atatürk ilkeleri ve laik ve sosyal hukuk devleti esaslarına, hür demokratik düzene yürekten inanarak, Ülkenin yararlarını, milli değer ve ülkeleri, milli ruh ve heyecan duyguları içinde yapıcı ve yaratıcı yeteneklerle, değerlerle geliştirilmesi sağlanacaktır.

Üçüncü planda yer alan temel görüş ve politikalar ise şu şekilde özetlenebilir.

“Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapıya yansımaları günümüzde daha süratli bir şekilde olmaktadır. Bu yansıma, daha çok toplumların psikolojik, biyolojik ve sosyal açıdan en duyarlı yaş kesiti olan gençleri etkilemektedir. Gençlik sorunları, bu sebeple, günümüzde sanayileşmiş ve sanayileşme yolundaki birçok ülkenin ortak ve önemli sorunu haline gelmiştir.

Ülkemizde son yıllarda meydana gelen gençlik olayları ile diğer ülkelerin sürekli olarak biriken tecrübeleri arasında, genel açıdan bu tür bir paralellik gözlenebilmektedir.

Uzun dönemli kalkınmanın yeni stratejisi çerçevesinde gençliğe dönük temel amaç, Atatürkçü ilkeleri izleyen ve her gencin üyesi olmaktan övüneceği çağdaş bir toplum yaratmaktır.

Önümüzdeki ve bunu izleyen plan dönemlerinde gençlik sorunlarının, bu amaç göz önünde tutularak değerlendirilmesi ve çözüm için sürekli olarak çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

İkinci planda gençlik sorunlarının bütüncü bir yaklaşımla çözülmesi yolunda getirilen politika tedbirlerine rağmen, bu konuda çaba gösteren ve gençliğe hizmet götüren kuruluşlar arası işbirliği fonksiyonel bir biçimde gerçekleştirilmemiş ve hizmetler verimli bir biçimde yürütülmemiştir. Bunun sonucu gençlik ve sporla ilgili sorunların çözülmesine bir bütünlük ve yeni bir anlayış getirmek ve ilgili kuruluşlar arası işbirliğini sağlamak amacıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmuştur.

Gençlik sorunlarının ekonomik, sosyal ve kültürel yapıyla ilişkileri göz önünde bulundurularak, bu sorunların ferdi ve sosyal yönden oluşumunu etkileyen faktörler araştırılarak bulunacak çözüm yolları, sorunların bütününe kapsayan bir yaklaşım içinde ele alınacaktır.

Gençliğe hizmet götüren örgütler arası koordinasyon ve işbirliği Gençlik ve Spor Bakanlığınca sağlanarak hizmetlerin yaygınlığı ve etkinliği arttırılacaktır.

Gençlik sorunlarının köklerine inen bilimsel araştırmalar, Üniversiteler ve Gençlik ve Spor Bakanlığınca yapılacak, bu araştırma sonuçlarına göre sorunların çözülmesi yönünde gerekli tedbirler alınacaktır.”²³

5.7.1977 tarih ve 2089 Sayılı Çırak ve Ustalık Kanunu III. Plan döneminde çıkarılan en önemli yasal düzenlemelerden birisidir.

Dördüncü planda “Gençlik Sorunları” yeniden spordan ayrı olarak tek başına bir bölüm halinde değerlendirilmiştir.

Dördüncü plandaki konumuzla ilgili temel görüş ve politikalar ise aşağıda özetlenmiştir;

“Toplumun dinamik kesimini oluşturan gençliğin öğrenim ve beslenme, sağlık, barınma, istihdam ve çalışma sorunları bir bütünlük içinde ele alınacaktır.

Gençlerin okul içinde ve boş zamanlarında spor, kültür, sanat, folklor gibi ilgi duydukları alanlarda çalışmaları sağlanacaktır.

Büyük ve küçük sanayide çalışan ve toplumun önemli bir kesimini oluşturan gençliğin sorunları, fırsat eşitliği temeline göre düzenlenecek olan çok yönlü programlarla ve öncelikle çözüme bağlanacaktır.

Öğrenimdeki gençlik kesiminin beden ve ruh sağlığı hizmetlerinden yeterince yararlanabilmesi gerçekleştirilecektir. Yükseköğrenim gençliğinin barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla yurt sayısı ve kapasitesi arttırılacak ve kamuya ait yurtlarda bulunan yatak kapasitesinin tam kullanımı için gerekli önlemler alınacaktır.

Yükseköğrenim gençliğine verilen kredi günün ekonomik koşullarına uydurulacaktır.

Gençliğin ulusal ve uluslararası turizm etkinliklerine daha geniş ölçüde katılabilmesini sağlayacak düzenlemeler getirilecektir.

Gençlerin üniversite yönetimine ve toplumsal kalkınma çalışmalarına etkin biçimde katılmaları sağlanacaktır. Gençliğin toplu bu

²³ V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gençlik ve Spor özel İhtisas Komisyonu Raporu, S: 20, 21, 22.

lunduğu çalışma, eğitim ve yerleşme merkezlerinde dinlenme ve eğlence olanakları arttırılacaktır”.²⁴

IV. Plan döneminde yaşanan en önemli olay, 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Devletin ve Ulusun bölünmez bütünlüğünü korumak amacıyla yönetime el koymasdır.

Bu dönemde kurulan Danışma Meclisince hazırlanan Anayasa ise 1982 yılında halkoyuna sunulmuş ve çok büyük bir çoğunlukla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

1982 Anayasasında 1961 Anayasasından farklı olarak gençliğin korunmasına ilişkin bağımsız bir madde yer almaktadır. 1982 Anayasasına gençliğin korunması ile doğrudan ilgili bir maddenin konulmuş olması, devletin gençliğe verdiği önemi açıkça belirtmektedir.

58. madde “Gençliğin Korunması” başlığı altında şu şekilde düzenlenmiştir:

MADDE 58 — Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve Devletin Ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır.

Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.

Anayasanın gençliğin korunması ile doğrudan ilgili 58 inci maddesinden başka “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” bölümünde konuya ilişkin olarak;

“Ailenin Korunması” başlıklı “41” inci,

“Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi” başlıklı “42” nci,

“Çalışma Hakkı ve Ödevi”, “Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı” başlıklı “49” ve “50” nci,

Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” başlıklı “56” nci,

“Sporun Geliştirilmesi” başlıklı “59” uncu,

²⁴ age, S: 23, 24.

“Sosyal Güvenlik Hakkı” başlıklı “60” ncı,

“Yabancı Ülkelerde Çalışan Türk Vatandaşları” başlıklı “62” nci maddeleri yer almaktadır.²⁵ Bu maddeler gençliğin durumunu en üst düzeyde düzenlemekte ve bu hükümler içinde belirtilen konularda Devletçe tedbir alınması gerekmektedir.

Bu plan döneminde Anayasal bir kurum olarak Yüksek Öğretim Kurulu oluşturulmuştur. 1981 yılında çıkarılan Yüksek Öğretim Kanunu’nda bu Kurulun; öğrencilerin beden ve ruh sağlığının korunması beslenme, çalışma, dinlenme ve boş zamanlarını değerlendirme gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve bu amaçla bütçe imkânları nispetinde okuma salonları, yataklı sağlık merkezleri, mediko sosyal merkezleri, öğrenci kantin ve lokantaları açmak, toplantı sinema ve tiyatro salonları, spor salon ve sahaları, kamp yerleri sağlamakla ve bunlardan öğrencilerin en iyi şekilde yararlanmaları için gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğu hükme bağlanmaktadır.²⁶

Bu plan döneminde gençliğe ilişkin teşkilatlanma yönündeki en önemli gelişme 14 Aralık 1983 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesi çalışmaları çerçevesinde çıkarılan 179 Sayılı Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK ile Milli Eğitim Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığının birleştirilmiş olmasıdır. Böylece eğitim ve gençlik hizmetleri tek Bakanlık bünyesinde toplanmış bulunmaktadır.

Son olarak 1984 Temmuzunda kabul edilen V. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile yeni bir plan dönemine geçilmiş bulunmaktadır. Bu planın hazırlanması aşamasında oluşturulan Gençlik ve Spor Özel İhtisas Komisyonu, gençlik konusu açısından önceki plan ve programların değerlendirilmesini yapmış ve getirilen tedbirlere rağmen ulaşılamayan sonuçları şöyle belirlemiştir.

“İstihdam sürecine bilfiil katılan gençler için sosyal güvenliğe ilişkin güvenceler tam anlamı ile uygulanamamıştır.

Tarım kesiminde yardımcı aile üyesi durumunda olan ve tarımda kamu işyerlerinde çalışan gençler için sosyal güvenlik hizmeti verilememektedir. Çıkması beklenen (tarım kesiminde çalışanlar için) yeni yasa uyarınca bu konu çözüme kavuşturulabilir

²⁵ T.C. Anayasası

²⁶ Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar S: 65.

Özellikle büyük kentlerde küçük ve büyük sanayi iş kollarında çalışan çıraklar ve hizmetli gençlerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal güvencelerinin sağlanması Çıraklar Yasası ile çözüme kavuşmuş olduğu düşünülse bile uygulamada çırakların çalışma hak ve şartları, eğitimleri konusunda olumlu bir gelişme sağlanamamıştır.

Yıllık programlarda yapılması öngörülen gençlik sorunlarının sebeplerine ve kökenlerine incek ve sonuçlarından gençlikle ilgili politika düzenleme, geliştirme ve planlama ve uygulamada yararlanılacak muhtevalı bir gençlik araştırması yapılamamıştır. Bu görev Gençlik ve Spor Bakanlığına verilmiş ancak 1982 yılında ilgili Bakanlıkça böyle bir araştırma için ön çalışmalara başlanmış, orta öğrenim gençliğinin ilgi ihtiyacı ve sorunları araştırması sonuçlandırılmıştır.

Kırdan kente göç eden gençliğin sorunlarına dönük ve uyumlarını sağlayacak rehberlik hizmetleri için çeşitli Bakanlıklar arası işbirliği sağlanarak olumlu bir hizmet sunulamamıştır.

Yurt dışındaki gençliğin sorunlarına değinilememiştir.

Kırda ve kentte yaşayan gençliğin, kalkınma projelerine gönüllü olarak katılarak dolayısı ile ülke kalkınma projelerine katkıda bulunmak için hazırlanan programlar uzun süreli olmamış ve yaygınlaştırılamamıştır.

Gençliğin boş zamanları değerlendirilerek spor ve spor dışı kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunabileceği merkezler kurulmamış, kurulamamıştır.”²⁷

Bu değerlendirmelerin ışığında hazırlanan V. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise Gençlik Konusu “Gençlik” adı altında ayrı bir sektör olarak ele alınmış ve bu konuda aşağıda gösterilen ilke ve politikalar saptanmıştır.

“Gençlik kesimine bütün sosyal sektörler tarafından sunulacak hizmetlerde niteliğe ağırlık verilecektir.

Geleceğin teminatı olan gençlerin, milli, manevi ve kültürel değerlerde teçhizat andırılmış olarak yetiştirilmesi ve eğitilmesi en önemli hedeflerden birisi olarak ele alınacaktır.

Gençlik kesimine eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik ve

27 V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu, S: 24, 25.

çalışma konularında verilecek tüm hizmetlerde fırsat eşitliği sağlanacaktır.

Toplumun çeşitli sosyal gruplarına mensup okul dışındaki gençliğin sorunları üzerinde önemle durulacaktır.

Gençlere götürülecek hizmetlerin ve tesislerin yaygınlaştırılması için gerekli tedbirler alınacak, bu konuda kalkınmada öncelikli yöreler ile ihtiyacın fazla olduğu şehirlere öncelik verilecektir.

Gençlerin ruh, fikir ve beden yönünden mükemmel şekilde gelişmesini sağlamak amacı ile okul içi eğitim ve öğretime ek olarak okul dışında fikir, kültür, sanat, spor ve folklor faaliyetleri teşvik edilecektir.

Gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu madde, suçluluk, kumar, benzeri alışkanlıklardan ve müstehcen açık-saçık yayınlardan koruyucu tedbirler bir bütünlük içinde ele alınacaktır.

Gençlerin, katılma, gelişme ve hoşgörü ilkeleri çerçevesinde toplum hayatı ile bütünleştirilmesi sağlanacaktır.”²⁸

Toplumca sağlanan ve özellikle Devlet tarafından, gençliğe yönelik olarak yapılan çalışmaları tarihi gelişim süreci içinde kısaca özetlemeye çalıştıktan sonra şimdi de Uluslararası Gençlik Yılına girerken gençliğimizin bugünkü sorunlarına ve bunların çözümüne yönelik önerilere topluca gözatmayı, bu yılın değerlendirilmesine yönelik çalışmalara ışık tutması bakımından yararlı görmekteyiz.

ULUSLARARASI GENÇLİK YILINA GİRERKEN GENÇLİĞİMİZİN SORUNLARI VE BU SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ÖNERİLER

12-24 yaş grubu arasındaki kesimin, biyolojik ve psikolojik durumlarından, toplumun gence ve olaylara bakış açısından ve genel olarak toplumun yapısından kaynaklanan “gençlik sorunları” diye adlandırılan sorunları olduğu bilinmektedir. Bu sorunların yoğunlaştığı dönemlerde ise toplumsal bunalımlar yaşanmaktadır.

Gençlik sorunlarının bazılarının tüm gençliği ilgilendirmesi yanında bazıları da içinde yer aldıkları grubun ortak problemleridir. Örneğin; eğitimde fırsat eşitliğinin tam olarak uygulanması, gençlerin boş zamanlarını değerlendirmesi konusu her kesim gençliği ya

²⁸ 7 Temmuz 1984 tarihli Resmi Gazete

kından ilgilendirdiği halde, kredi ve yurt sorunu daha çok yüksek öğrenim gençliğinin sorunları arasında sayılabilir.

Bu bakımdan, gençlik sorunlarını, gençlik arasında gruplandırmalar yaparak ortaya koymak ve çözüm yollarına ulaşmaya çalışmak gerekmektedir. Biz de bu konuyu yukarıda belirttiğimiz gruplandırmaya paralel olarak ele almak istiyoruz.

Ancak, gençlik sorunlarını incelemeye başlamadan önce bir olguyu belirlemekte yarar görmekteyiz. Ülkemizde her konuda olduğu gibi gençlikle ilgili konularda da araştırma eksikliği yoğun olarak hissedilmektedir. Gençlik konularıyla yakından ilgili kurum ve kuruluşlar konularında alacakları kararları ve uygulayacakları politikaları saptarlarken, kararlarının isabet ve geçerliğini arttıracak herhangi bir araştırmadan yoksun bulunmaktadır. Elleriindeki bilgiler yetersiz, geçersiz hatta yanlış olabilmektedir. Örneğin; bir spor tesisinin yapılması söz konusu olduğunda, bu tesisin kullanım yararım arttıracak bilimsel yöntemlerle yapılmış araştırmalardan yoksun olarak işe başlanmakta, bu ise tesisten beklenen verimin alınmamasına yol açmaktadır.

Ancak, araştırmaların da sorunların dinamik niteliği gereği, sürekli olmaları gerekmektedir.

Son yıllarda, Gençlik ve Spor Bakanlığınca, gençlik sorunlarının nedenlerinin saptanması ve bunlara güvenilir çözüm yollarının bulunması amacıyla, Üniversiteler, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı ile işbirliği halinde bir ön araştırma projesi hazırlanmıştır. Ayrıca, aynı bakanlık tarafından orta öğrenim gençliğinin durumunu saptamak yönünde orta öğrenim gençliğine yönelik yapılan araştırmaların toplandığı bir inceleme kitabı yayımlanmıştır.

Gençlikle ilgili araştırmaların sınırlı olması nedeniyle aşağıda, içinde bulundukları kesimlere göre belirtilen sorunları ve önerileri genel değerlendirmeler olarak düşünmek uygun olacaktır.

Bu bölümde gençlikle ilgili sorunlar; okuyan gençliğin, okul dışı gençliğin, özel durumlu gençliğin ve yurt dışındaki gençliğin sorunları olarak dört ana başlıkta incelenecektir.

Okuyan gençliğin sorunları içinde orta öğrenim, yükseköğrenim gençliğinin sorunları;

Okul dışı gençliğin sorunları içinde; çalışan, kırsal alan, işsiz, asker ve gecekondü gençliğinin sorunları;

Özel durumlu gençliğin sorunları içinde ise; bedensel ve zihinsel özürli, hükümlü ve tutuklu, psikoaktif maddeler kullanan gençliğin sorunları ele alınacaktır.

Ayrıca, Yurt Dışındaki gençliğin sorunlarına da kısaca değinilecektir.

1. OKUYAN GENÇLİĞİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. ORTA ÖĞRENİM GENÇLİĞİ

Orta öğrenim gençliği denildiği zaman öncelikle lise ve dengi okullar düzeyindeki gençlik anlaşılmaktadır. 1981 yılı Kasım ayı sonuçlanma göre, lise düzeyindeki askeri okullar, polis okulları hariç, Türkiye’deki tüm lise ve dengi okullarda okuyan öğrenci sayısı 781.164 dır.²⁹²⁹³⁰ Ülke nüfusumuz göz önünde tutulunca orta öğrenime devam eden genç sayısı az, buna karşın sorunları oldukça fazladır.

Orta öğrenim gençliğinin sorunlarının önem ve öncelikleri, Feriha Baymur tarafından yapılan “Lise ve Dengi Okullara Devam eden Öğrencilerin Problemleri” adındaki araştırmada tespit edilmiştir. Biz de orta öğrenim gençliğinin sorunlarını ve çözümüne ilişkin önerileri belirlerken bu araştırmada yer alan sıralamayı esas alacağız.⁸⁶

1. Okul Yaşamı ile İlgili Olanlar

Öğrencilerin bu konudaki sorunları yoğundur. Ancak bu konudaki sorunların yoğunluğu öğrencilerin okulu sevmedikleri sonucunu vermemelidir. Bu konuda zaman zaman öğretmenlerle ilgili yakınmaların çok olması, öğrencilerle öğretmenler arasındaki diyalogun eksikliği göstermektedir. Onur kırıcı sözler, anlayışsızlık, ilgisizlik gençlerimizi rahatsız etmektedir. Ayrıca eğitim sistemimizden kaynaklanan sorunlar orta öğrenim gençliğinin en önemli sorunlarındandır. Ezberciliğe dayanan, genci mesleğe ve dolayısıyla hayata hazırlamayan, gereksiz ve ayrıntılı pek çok bilgilerle gençleri bombardıman eden eğitim sistemimizin gencin isteği ve yetenekleri doğrultusunda mesleğe yönlendirilmesini sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve günün koşullarına uydurulması şarttır.

2. Gelecekleri ile İlgili Olanlar

Öğrencilerin büyük bir bölümü geleceklerinden kaygı duymaktadır. Özellikle; iyi eğitim verdiği kabul edilen okullara ve üniversi-

²⁹ Orta Öğrenim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, S : 18

³⁰ age, S : 41.

telere girememekten korkmaktadırlar. Okumanın bir yarış haline sokulduğu günümüzde, orta öğrenimi bitirmiş olup üniversite çağındaki okumak isteyen gençlerden çok azı öğrenimine devam edebilmektedir. Gençlerin çok haklı olarak kaygı duydukları bu konunun çözümü ancak, meslek okullarının artırılması ve her okulda belirli bir kalitede eğitim verilmesinin sağlanması ile mümkündür. Yoksa üniversite kapılarındaki yığılma önlenemeyecektir.

3. Ev ve Aile Yaşamı ile İlgili Olanlar

Gençlerimizi ev ve aile yaşamları ile ilgili olarak, en çok ailelerinden birinin rahatsızlığı üzmettedir. Bunun dışında ev ve aile yaşamı ile ilgili sorunlar arasında, aile içi geçimsizlik, ekonomik sıkıntılar, gençlerle aileleri arasındaki iletişim eksikliği sayılabilir. Evde ihtiyacı olan güven ve anlayış ortamını bulamayan genç ise ya saldırgan ya da içe kapanık bir kişilik geliştirmektedir. Bu sorunun çözümü ise çok karmaşık bir yapı göstermektedir. Kişilerin, evlenmeden önce evlilik ve çocuk yetiştirme konularında yetiştirilmeleri sorunun çözümünde olumlu etkiler yaratacak, aile ilişkilerinin tutarlı olduğu ölçüde de gençlerin bu konudaki sorunları azalacaktır.

4. Arkadaşlık Yaşamı ile İlgili Olanlar

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin büyük bir bölümü arkadaşları tarafından aranan bir tip olmak istediklerini belirtmiştir. Gençlerin gerek kişilik özellikleri gerekse fiziksel üstünlük bakımından başkaları tarafından takdir edilmeye ve beğenilmeye ihtiyaçları vardır. Arkadaşlık ilişkilerinin ise gençlerin olgunlaşma sürecinde önemli ve etkin bir yeri bulunmaktadır. Ancak gençlerimizin bazıları arkadaşlarıyla, hem ailesinin etkisi hem de kişisel özellikleri nedeniyle rahat ve yeterli diyalog kuramamaktadırlar. Bu konuda özelliği olan bir konu da kız erkek arkadaşlığıdır. Toplumumuzun değer yargıları gençler arasında bu türlü arkadaşlığı kabul etmemektedir. Büyük şehirlerde konuya ilişkin bazı olumlu gelişmeler olduğu gözlenmekte ise de toplumun çoğunluğu bu konuyu tabu olarak görmeye devam etmektedir.

Bu sorun herkesin kabul edeceği gibi bir kültür sorunudur. Çözümlemesi de uzun zamana ve eğitime bağlıdır.

5. İç Yaşamları ile İlgili Olanlar

Bahsedilen araştırma sonuçlarında, gençler dini görevlerini yeterince yerine getiremediklerini belirtmişlerdir. Ancak bu konunun dini eğitimi gerektirdiği ve bu eğitimin de ülkemizde çağdaş yorum

larla yapılmadığı bir gerçektir. Dini konuların gençlere aileleri ile yetkili ve yasal olmayan bazı kuruluşlar tarafından öğretilmesi sonucunda bilimselliğe ve laikliğe aykırı düşünceler gelişmekte, bağınaz, yobaz, batıl inançlı gençlik kesiminin oluşmasına yol açılmaktadır. Bu sorunun çözümü için, esas olarak din eğitimiyle görevli olan personelin İslâm Dinini laik ve bilimsel, yani çağdaş olarak yorumlayacak şekilde yetiştirilmeleri gerekmektedir.

6. Sağlığa İlişkin Olanlar

Orta öğrenim gençliği sağlıkla ilgili sorunlarını en son sırada göstermiştir. Öğrencilerin fiziksel ve ruh sağlıklarının korunması ise toplumun geleceği açısından çok büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde özellikle kırsal kesimde toplum sağlığı hizmetleri ile yeterli ve dengeli beslenme konularında uygulama eksikliği hissedilmektedir. Bilgisizlik ve ihmal yüzünden sağlığını kaybeden, sakat kalan genç sayısı oldukça çoktur.

Bu sorunun çözümü için, öğrencilerin sağlıklı oldukları dönemlerde, sağlıklarının korunmasına yönelik çalışmaların yoğun bir şekilde sürdürülerek öğrencilerin belirli aralıklarla hekim kontrolünden geçmeleri sağlanmalı ve aşı hizmetlerine ağırlık verilmelidir.

B. YÜKSEKÖĞRENİM GENÇLİĞİ

Gençlik sorunları denildiğinde genellikle yükseköğrenim gençliği anlaşılmaktadır.' Yükseköğrenim gençliğinin sorunları ise, yüksek öğrenime devam eden genç sayısının artışıyla götürülen hizmetlerin artışı arasında bir uygunluk kurulamadığından giderek yoğunlaşmaktadır. Bu kesim gençliğin kitap, beslenme, barınma, sağlık ve rehberlik gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan çalışmalar arttırılarak sürdürülmelidir.

Yükseköğrenim gençliğinin sorunlarını, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gençlik ve Spor Özel İhtisas Komisyonu Raporunun bu konudaki yaklaşımını benimseyerek aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz.

1. Beslenme, Barınma ve Ulaşım İlişkin Olanlar

Öğrenimini sürdürmek için çoğunlukla ailesinin yanından ayrılarak başka şehirlere giden yükseköğrenim gençliğinin, genelde bu çağlarda aile tarafından karşılanan beslenme, barınma ve ulaşım ihtiyacı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sorunun çözümüne yardımcı olmak amacıyla yurtların yatak kapasitesi artırılmalı, her yurtta spor tesisi, kitaplıklar, ve revir bulunmalı, dağınık yerleşimli yüksek öğrenim kurumlarında öğrenci taşınması amacıyla otobüs servisleri kurulmalıdır.

Üniversiteler veya kentteki fakülte ve yüksekokullar mahalli yurt-kur örgütü eliyle, öğrenciye ucuz ve dengeli beslenme imkânı yaratmak üzere öğrenci lokantaları, kafeteryalar, kantinler açmalıdır.

2. Sağlık ve Sosyal Hizmetlere İlişkin Olanlar

Yükseköğrenim gençliği açısından, sağlık sorunlarının çözümü ve sosyal alanlarda kendilerine yardımcı olunması büyük önem taşımaktadır.

Yükseköğrenim gençliğinin sağlık ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla her üniversitede Mediko-Sosyal Merkezleri kurulmalıdır. Şu anda bazı üniversitelerin bünyelerinde var olan bu merkezlerin yaygınlaştırılması şarttır.

Bu merkezler, iki ayrı konuda işlevlerini sürdürmekte olup, sağlık bölümü öğrencilerin üniversite öğrenimi sırasındaki sağlıkla ilgili tüm sorunların çözmek durumundadır. Ancak, gençlerin sağlık sorunlarının bu merkezlerde çözümlenebilmesi için eczane ve poliklinik hizmetleri kadrolu hekim ve personelle yürütülmeli, üniversiteye gelen her öğrenciye bir sağlık fişi tutulmalıdır.

Merkezin sosyal bölümü, serbest zamanların değerlendirilmesi konusunda kültürel etkinlikler düzenlemelidir. Bu etkinlikler arasında kol faaliyetleri, satranç yarışmaları, tiyatro, folklor çalışmaları yer almalıdır.

3. Eğitim Hizmetlerine İlişkin Olanlar

Öğrencilerin kaynak kitap, ders notu ve teksir sorunları büyük boyutlara ulaşmıştır. Bazı kitaplar bir öğrencinin alım gücünün üstünde fiyatlarla satılırken bazıları ise hiç bulunmamaktadır. Ayrıca öğretim üyeleri yıllar önce hazırladıkları kitapları kaynak olarak göstermekte ancak bu kitapların yeni basımı yapılmadığından temini çok güç hatta imkânsız olmaktadır. Bazı konularda hazırlanan az sayıdaki ders notları da öğrenciler tarafından ancak fotokopi yolu ile elde edilmektedir. Bu sorunlar ise öğrencilerin başarısızlığında en önemli etkenlerdendir.

Kitap ve teksir sorununun çözümü için Yüksek Öğretim Kuruluşlarına tümü acil olarak matbaa ve teksir merkezleri ile donatıl

malıdır. Bunun dışında yurt dışından getirtilen bazı kitapların parasal yönüne devlet katkısı da sağlanmalıdır.

Ayrıca üniversitelerde “Akademik Danışmanlık” sistemi kurulmalı ve öğrencilerin eğitime ilişkin sorunlarının çözümünde bu danışmanlar görevlendirilmelidir.

4. Çalışma ve İstihdama İlişkin Olanlar

İstihdam, yükseköğrenim gençliğinin en önemli sorunudur. Bilindiği gibi üniversiteyi bitiren her genç, çalışma hayatına girememektedir. Uygulanan yanlış eğitim politikalarının sonucu kaliteli işsiz sayısı artmaktadır. Bu sorunun çözümü uzun vadede devletin istihdam politikaları ile olabilir. Kısa vadede ise, Yüksek Öğretim Kurulu içinde iş bulmaya yönelik hizmetler görece büroların açılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.³¹

5. Spora İlişkin Olanlar

Yükseköğrenim gençliği spor yapma olanaklarından yoksun bulunmaktadır. Tesis, malzeme, çalıştırıcı konulan sorun olarak gündemdedir. Gençliğe bu konuda sağlanacak imkânlar hem gençliğin enerjisini yararlı bir alana yönleltecek, hem de Türk sporuna önemli katkılar sağlayacaktır.

2.OKUL DIŞI GENÇLİĞİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Gençlik çağında olduğu halde, herhangi bir nedenle okula devam etme imkânı bulamayan veya öğrenimi yarım kalmış olan gençlik kesimi okul dışı gençlik olarak anlaşılmaktadır. Okul dışı gençlik ise tüm gençliğin yaklaşık beşte dördü gibi çok önemli bir bölümünü kapsamaktadır.

A. ÇALIŞAN GENÇLİK

Çalışan gençlik 1475 Sayılı İş Yasası ve 2089 Sayılı Çıraklık Kanunu Kapsamında çalışanlar ile 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununa göre memur olarak çalışanları kapsamaktadır. Her iki kesimin ortak sorunları olmakla birlikte işçi ve memur gençliğin sorunları ayrı ayrı ele alınmıştır. İşçi gençlik; fabrikalarda, imalathanelerde, şehir ve kasabaların değişik çeşitli iş yerlerinde devamlı olarak ve tarlalarda, yol yapı-

³¹ V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gençlik ve Spor özel İhtisas Konu Rap. S: 51.

mında, maden ocaklarında geçici olarak vasıfsız işçi niteliğinde istihdam edilmekte sigorta ve sözleşme gibi güvencelerden yoksun bulunmaktadır.³² Bu kesim gençliğin beslenme, sağlık, eğitim gibi ana sorunları henüz çözümlenebilmiş değildir.

Bu sorunların çözümüne yönelik olarak, gelişen teknolojiye uygun kurs ve seminerler düzenlenmeli, çalışma şart ve saatleri düzeltilmelidir. Çıraklık yasası yapılacak denetimlerle uygulanır hale getirilmelidir. Ayrıca yürürlükteki 1475 sayılı İş Kanununun bazı maddelerindeki eksiklikler tamamlanarak işçi gençliğin korunması sağlanmalıdır.

Memur olarak çalışan gençlerin sorunları arasında; Konut edinme, lojman, boş zamanların değerlendirilmesi için kurumlarında bazı olanakların sağlanmamış olması, toplumsal statü düşüklüğü v.b. yer almakta olup devletin sağlayacağı bazı imkânlarla bu sorunlar giderilmelidir.

B. KIRSAL ALAN GENÇLİĞİ

Kırsal kesimde gençlerin çoğunlukla okur-yazar bile olmadığı küçük yaşlarda üretime katıldıkları bilinmektedir. Genç kızlar ise küçük yaşta evlenerek aile sorumluluğunu yüklenmek ve çocuk büyütme zorunda kalmaktadırlar.

Bu kesim gençliğin sorunları arasında öğrenimini sürdürememenin yanı sıra, istek dışı ve erken evlilik, aile planlamasının yokluğu, başlık parası, tarım içi gizli işsizlik, beslenme yetersizliği ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama v.b. sayılabilir. Ülkemizde köy sayısının çokluğu dikkate alınırsa bu sorunların çözümüne yönelik hizmetlerin bütün köylere götürülmesinin olanaksız olduğu görülür. Bu nedenle, gezici kurslar, gezici sağlık ekipleri gibi hizmetlerin merkez köylerde toplanması iletişim araçlarıyla bu kesimin eğitimine ağırlık verilmesi daha uygun olacaktır. Köylünün sosyo-kültürel düzeyi yükselirken, tarım ve tarım dışı konularda bilgi sahibi olmaları ekonomik durumlarını da düzelterektedir.

C. İŞSİZ GENÇLİK

12-24 yaş grubu içinde olup da çeşitli nedenlerle okuyamayan ya da öğrenimini bitirmiş ancak her iki durumda da bir işte çalışamayan gençlik kesimi “işsiz gençlik” olarak anlaşılmaktadır.

³² age, S: 78.

İşsiz gençliğin en büyük sorunu elbette istihdamdır. Mesleki eğitim düzeyleri çok düşük olan bu gençlerin zaten az olan iş alanlarında çalışmaları imkânsız olmaktadır. Bu açıdan gençlerin mesleğe yönlendirilmeleri en önemli çözüm yollarından birisidir.

D. GECEKONDU GENÇLİĞİ

Kırsal kesimden iş gücü fazlası nedeniyle sanayi merkezlerine doğru oluşan iç göçle gecekondulaşma olgusu ortaya çıkmıştır. Köy kültüründen uzaklaşan, ancak kentin değer yargılarına da alışamayan gecekondulu gençliği bu nedenle uyum zorlukları göstermektedir. Erkekler sık iş değiştirmekte ve geçici işsiz grubunu oluşturmaktadır. Bu kesim gençlik şehrin dejenere edici etkilerine en açık kesimdir. Gecekondulu kesimindeki genç kızlar ise gündelik işleri yapmakta basit el sanatlarında çalışmaktadırlar.

Gecekondulu gençliğinin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla; bu gençlerin boş zamanlarını değerlendireceği olumlu arkadaşlar ve alışkanlıklar edinebileceği gençlik merkezleri kurulmalıdır.

Ayrıca gecekondulu bölgelerinde aile rehberlik hizmetleri yoğunlaştırılmalı, belediyelerce park, bahçe, spor alanları yapılarak boş zaman faaliyetlerine katkıda bulunulmalıdır. Televizyonda eğitici yayınlar yapılmalı, basın yoluyla da benzer konular işlenmelidir. Bu konudaki tüm hizmetler Devletten beklenmemeli, dernekler ve vakıflar gibi gönüllü kuruluşlar da konuya gereken ilgi ve önemi göstererek yardımcı olmalıdırlar.³³

E. ASKER GENÇLİK

Köyünde okuma yazma öğrenemeyen, bir meslek edinemeyen gençler asker ocağında bu eksikliklerini gidermektedirler. Ayrıca erken yaşta evlenen bu gençler kendilerinin askerlik görevleri sırasında ailelerinin geçimini de düşünmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, bütçe olanakları elverdiği ölçüde asker yakınlarına destek sağlanmalıdır. Askeri eğitim içinde gençlerin, askerlik bilgisi dışındaki hayata hazırlayıcı konularda da yetiştirilmesine özen gösterilmelidir. Bundan başka askerlik görevini tamamlayan gencin eski kurumunda yeniden göreve başlayabilmesi yasal olarak sağlanmalıdır. Ülkemizde bunlar genellikle yerine getirilmektedir.

³³ age, S: 99, 100, 101.

3. ÖZEL DURUMLU GENÇLİĞİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. BEDENSEL VE ZİHİNSEL ÖZÜRLÜ GENÇLİK

Bedensel ve zihinsel yönden kalıtsal, gebelik ve doğuma bağlı sebepler, doğum sonu hastalık ve kazalarla oluşan bedensel, zihin' sel ve ruhsal özelliklerinde belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına sebep olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uyamayan gençlik kesimi bedensel ve zihinsel özürlü gençlik olarak tanımlanmaktadır.³⁴

Bu gençlik kesimi 1) Bedensel özürlü, 2) Zihinsel özürlü, 3) Ruhsal özürlü olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bedensel özürlü olan grubu görme, işitme, konuşma, ortopedik yönden özürlü olanlar ile sürekli hastalığı olanlar; Zihinsel özürlü olan grubu ağır derecede geri zekâlı olanlar, öğretilabilir geri zekâlı olanlar ve eğitilebilir geri zekâlı olanlar oluşturmaktadır.

Hızla gelişen bir ülke olmamıza rağmen her sene bir milyonu aşan yeni bebekten 100.000'i geçen bedensel ve ruhsal özürlü çocuk sayısını azaltacak önlemler yeterince alınamamakta, sakat doğan veya sonradan sakat olan gençlerimize bedensel ve ruhsal bakımdan tıbbi, mesleki ve sosyal rehabilitasyona gereken ilgi ve çaba gösterilememekte, bunlara çalışma alanı sağlanamamakta, ekonomik ve sosyal bakımdan kendisini yeterli duruma getirecek ve yaşam şartlarını kolaylaştırıcı yöntemler uygulanamamaktadır.³⁵ Bu kesim gençliğin, ana ve çocuk sağlığı, bulaşıcı hastalıklar, diğer bedensel hastalıklar, okullarda sağlık ve eğitim hizmetleri, kazalar, çalışan gençlik, boşta gezen gençlik, boş zamanları değerlendirme, beslenme, hastane ve rehabilitasyon hizmetleri, ilk ve acil yardım ve sosyal düzenlemeler başlıkları altında toplanabilen sorunlarının çözümü içinse; öncelikle sağlık önlemleri alınmalıdır. Bu önlemler arasında; ana çocuk sağlığı ve sosyalizasyon hizmetlerinin etkin ve yaygın bir duruma getirilmesi, acil yardım merkezlerinin kurulması, mesleki ve tıbbi rehabilitasyon merkezlerinin kurulması ile okullarda sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılıp teşkilatlandırılması, iş ve çalışma düzenlemesine ilişkin olarak özürlü gençlerin uygun bir işe yerleştirilmeleri, sigorta ve sosyal güvencelerinin sağlanması sayılabilir.

Bundan başka eğitim ve öğretime ilişkin önlemler arasında özürlü gençlere özel eğitim, sağlam gençlere de sakatlıktan koru-

34 age, S: 116.

yucu eğitim verilmesi, ruhsal dayanışma ve beraberlik duygusunun sağlanması, basın ve yayın kuruluşlarının gençleri uyuşturucu madde, cinsel sapıklık, hırsızlık, anarşik davranışları tahrik edici ve bunları denemeye özendirici olan yayınlardan sakınmalarının sağlanması yer almaktadır.

Sakatlığa en çok yol açan nedenlerden biri olarak trafik konusu mutlaka çözümlenmelidir. Trafik eğitim ve denetimleri bu açıdan büyük önem taşımaktadır.³⁵³⁶

B. HÜKÜMLÜ VE TUTUKLU GENÇLİK

Hükümlü ve tutuklu gençlik kapsamına adi ve siyasi suç işlemiş gençlik girmektedir.

Adi suç işlemiş gençlerimizin işledikleri suçlar arasında hırsızlık ilk sırayı almakta, bunu cinsel suçlar ile adam öldürme ve yaralama izlemektedir. Gerek adi suç gerekse anarşik eğilimlere karışan gençlerimizin durumları incelendiğinde bunların daha çok alt sosyo-ekonomik düzeyden geldikleri, kalabalık ailelerin çocukları oldukları görülmektedir. Ayrıca suç işleyen gençliğin yakın akrabaları arasında suç işlemiş olanların oranının oldukça yüksek olduğu, bu gençlerin öğrenim düzeyinin ortalama öğrenim düzeyine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemiz mevzuatında yeralan ve gençlerin korunması ve onların sorunlarının yetişkinlerden farklı olarak ele alınmasını sağlamak amacıyla çıkarılmış yasa ve özel hükümler aynı zamanda çocukları ve gençleri suça iten birçok faktörün ortadan kaldırılmasına da hizmet etmektedirler. Yasalarımızda ayrıca genç tutuklu ve hükümlüleri koruyan hükümler de bulunmaktadır. Ancak bu yasa ve hükümlerin gereği gibi uygulandığını, bunların öngördüğü kumulların büyük bir kısmının kurulmuş olduğunu söylemek mümkün değildir. Korunmaya muhtaç gençlerimizi barındıracak kurumlarının sayısı çok azdır. Çalışan gençliğimizin iş şartları yeterince kontrol edilememektedir. Tutuklanan gençlerimiz için özel tutukevleri olmayıp bu durumda olanlar büyüklere ait cezaevlerinin özel koşullarında tutukluluk sürelerini geçirmektedirler. Yargılamanın genel Mahkemelerde yapılması ve uzun sürmesi nedeniyle gençler burada genellikle 6 ayla 2 yıl arasında kalmaktadır ve bu süre içinde kendilerine eğitim verilmemektedir. Mahkum olan gençler ise eğer suçu

³⁵ age, S: 130.

³⁶ age, S: 140

işledikleri zaman 18 yaşından küçüklerse ve cezanın infazına başlandığı sırada 18 yaşını doldurmamışlarsa çocuk ıslahevi veya cezaevlerine gönderilmektedir. Ancak çocuk ceza ve ıslahevlerinin sayısı da yeterli değildir. Bu sebeple T.C.K.nun ve Çocuk Mahkemeleri Kanununun 18 yaşından küçük suçluların cezalarını çocuk ceza veya ıslahevlerinde çekmelerini öngören amir hükümlerine rağmen, 18 yaşından küçük hükümlülerin büyük bir kısmı cezalarını büyüklere ait cezaevlerinin çocuk koşullarında çekmektedirler. Daha önce de belirttiğimiz gibi küçük hükümlülere büyüklere ait cezaevlerinin çocuk koşullarında herhangi bir eğitim verilmemektedir. Öte yandan, gençlerin genel mahkemelerde yargılanmaları sürmektedir. Çocuk mahkemeleri yasasının suç işlemiş gençleri yeniden eğiterek topluma kazandırmak amacıyla öngördüğü birçok kurum henüz kurulmuş değildir. Bu yasanın, gençlerin psikolojik ve çevresel özelliklerinin dikkate alınarak yargılanmasını sağlamak amacıyla öngördüğü usul ve kuralları da, bu tür kuralları uygulamaya elverişli olmayan genel mahkemeler tarafından amacına uygun bir biçimde uygulanmamaktadır. Hükümlülükleri sırasında eğitim görmüş şanslı gençler ise infaz sonrasında yardım kurumları kurulmadığı için tahliyelerinden sonra kendi hallerine bırakılmaktadır.³⁷

Tutuklu ve hükümlü gençlerin kısaca bahsedilen sorunların çözümünde idari, mali ve hukuksal nitelikte önlemler alınması gerekmektedir.

İdari nitelikteki önlemler arasında suç işlemiş gençlere ait istatistiklerin tutulması, gençlerin suç işledikleri konularda araştırma yapılması, çocuk bakımevleri ile yetiştirme yurtlarının durumunun iyileştirilmesi, iş şartlarının denetlenmesi, Emniyet Çocuk Bürolarının sayısının artırılması ve bu bürolarda uzman personelin görevlendirilmesi, tutuksuz yargılanan gençlerin bu süre içinde barınmaları için kabul merkezlerinin kurulması, okulların gençleri suç işlemekten uzaklaştıracak kurumlar haline getirilmesi, Çocuk Mahkemelerinin biran önce kurulması, çocuklara ait ceza ve ıslahevlerinin sayısının artırılması tutuklanan gençlerin eğitimine hemen başlanması, infaz sonrası yardım örgütünün kurulması, anarşik eylemlere karışan gençler için özel bir eğitim programının uygulanması, bu gençlerin eğitimlerinde grup danışma ve grup terapi tekniklerine önem verilmesi, kitle iletişim araçlarından yararlanarak suç işlemiş gençliğin topluma yeniden kazandırılması; mali nitelikteki önlemler arasında çocuk bakım ve yetiştirme yurtları, kabul

³⁷ Age.S:150.151

merkezleri, gençler için tutukevleri, gözlem merkezleri, çocuk büroları, çocuk mahkemeleri, çocuk ceza ve ıslahevleri infaz sonrası yardım kuruluşlarının kurulması, sayılarının artırılması ve daha iyi hale getirilebilmesi için bütçeye yeterli ödenekler konulması bu kuruluşlara yeterli kadro verilmesi; hukuksal nitelikteki önlemler arasında ise Çocuk Mahkemeleri Yasasında bu konuya ilişkin gerekli değişikliklerin yapılması sayılabilir.³⁸

C. PSİKOAKTİF MADDELER KULLANAN GENÇLİK

Genel olarak santral sinir sisteminde uyuşukluk meydana getiren, çok kuvvetli ağrı giderici özellikleri olan, kişide psikik ve fizik bağımlılık yapan maddeleri kullanan gençlik bu başlık altında toplanabilir.³⁹

Günümüzde psikoaktif maddelerin kötü kullanımı ve bu maddelere bağımlılık, başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyaca coğrafi, siyasi, sosyal sistem ve kültür sınırı tanımayan bir salgın hastalık olduğu kabul edilmektedir.

Avrupa ülkelerinde 1970'lerin başlarında adeta bir patlama biçiminde başlayan bu sosyal sorunun 1975'den sonra ülkemizde de artmaya başladığı emniyet görevlileri ve hekimlerden elde edilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Başlangıçta toplumsal bir sorun boyutlarına ulaşmayan kötü kullanım ve bağımlılığın, bugün için gittikçe arttığını, özellikle büyük kentlerimizde, gençlik kesiminde, eğitim kurumlarında, gelir düzeyi yüksek aile çevrelerinde ve gecekondu semtlerinde çok yönlü toplumsal bir sorun boyutlarına ulaştığını kabul etmeliyiz.⁴⁰

Bu maddeleri kullanan kesimin özelliklerinin tam olarak bilinmemesi uyuşturucu madde sorununun çözümü açısından güçlükler yaratmaktadır. Ayrıca uyuşturucu maddelerin ülkemize kaçak yollardan sokulduğu ve uluslararası örgütlerce ülkemizin pazar haline getirilmek istendiği bilinmektedir. Bu nedenlerle kârı çok yüksek olan uyuşturucu madde ticaretinin önlenmesi gerekmektedir.

Gençliğimizin uyuşturucu madde alışkanlığından korunması için yasal önlemler alınmalı, ayrıca uyuşturucu ihtiva eden ilaçların üretilmesi, satışı, stok ve kaçakçılığının kontrolüne yönelik denetimler yoğunlaştırılmalı, koruyucu eğitime önem verilmeli, bunlardan başka tedavi ve rehabilitasyon konusunda çalışmalar yapılmalıdır

³⁸ age, S : 152, 153, 154, 155, 156, 157.

³⁹ age, S : 162.

⁴⁰ age, S: 163.

Çünkü, uyuşturucu madde bağımlılıklarının tedavisi ile rehabilitasyonu birbirinden kesin sınırlarla ayıramayan katmanlardır. Arındırma işleminden sonra rehabilitasyon hizmeti gelmektedir. Bu ise yetişmiş eleman, özel çevre koşulları ve yardımcı personel gerektiren bir konudur.⁴¹

4. YURT DIŞINDAKİ TÜRK GENÇLİĞİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1960'lı yıllarda yurtdışında çalışma imkanının ortaya çıkmasından sonra son zamanlara kadar hızlı bir tempo içinde dış göç devam etmiştir. Halen 1, 1 milyon olan yurtdışındaki işçi sayısı, aileleri de hesaba katılınca 2,5 milyonu bulmaktadır. Ortadoğu ve Afrika ülkelerine giden işçilerimizin ailelerini ülkelerinde bıraktıkları Avrupa ve Avusturalya'ya gidenlerin ise genelde aileleriyle birlikte gittikleri bilinmektedir. Böylece ikinci hatta üçüncü kuşak gençlerin yaşadığı yerlerde eğitim ve öğretim en büyük sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

0-18 yaş grubu arasındaki gençlerin yurtdışındaki işçilerin sayısına oram % 40'ı bulmakta ve bu oran ailelerin birleşmesi ve doğum oranının yüksekliği nedeniyle artma eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla sorunların da artarak çoğalması düşünülebilir.

Yurt dışındaki ikinci ve üçüncü kuşak Türk çocukları; dil yetersizliği, çok farklı kültürel ortamlar, aile bireylerinin eğitim yetersizlikleri, Türkiye'den farklı eğitim sistemleri, ghettoleşme sonucu yabancılarla temas eksikliği gibi nedenlerle eğitim kuruluşlarında başarısız olmakta bu başarısızlıkları sonucunda uyumsuz, toplum ve iş hayatı için gerekli becerileri kazanamamış gençler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Öğrenim kademelerinde ilerleyememiş bir iş ve meslek sahibi olamamış farklı kültürlerden gelen dil ve din farklılığı olan gençlerimiz, sonunda dejenere olmuş genç kesimin olumsuz etkisine açık olmakta ve suçlu gençlik yaratılmaktadır.

İkinci ve üçüncü kuşak gençlerin çok yönlü sorunlarının çözümü için Türkiye'nin

- Eğitim ve Öğrenim
- Sosyal Güvenlik
- Mesleki Formasyon

⁴¹ age, S: 168.

- Boş zamanları değerlendirme
- Dini vecibelerin yerine getirilmesi
- Kültürel etkinlikler
- Türkiye'nin dışa tanıtılması

konularında sürekli, uzun vadeli, yoğun kamu politikası sürdürmesinin gerekli olduğu açıktır.⁴²

Gençlerin anne babalarından ve Türkiye'den kaynaklanan uyum güçlükleri yanında, yabancı ülkelerin sık • değişen politikalarından kaynaklananları da önemlidir.

Yabancı işgücü kabul eden ülkelerin yabancı işçilerle ilgili hedeflerine bakarsak entegrasyon, asimilasyon ve bir kısım iş gücünün dönüşünü amaçladıklarını görürüz.

Entegrasyon yani bütünleşme, yabancıların o ülkenin sosyolojik ve kültürel çevresine tedrici olarak intibak ettirilmeleri sürecidir. Asimilasyon ise göçmenlerin yerleşirken kendi kültürel özelliklerini tamamen kaybedip o ülke vatandaşı gibi olmalarıdır.^{43 44}

Türk iş gücünün en yoğun olduğu Alman toplumundan örnek verirse orada son zamanlarda hakim olan düşünce, birinci kuşak işçilerin ülkelerine dönmelerinin teşviki, ikinci kuşağın entegrasyonu, üçüncü kuşak gençlerin ise tamamen asimilasyondur. Böyle bir politika ise Avrupa Sosyal Şartının 18'nci maddesine aykırı düşmektedir.

Türkiye'nin uygulanan entegrasyon çabalarına karşı kabul ettiği politika; Türk çocuğunun ulusal benliğini, değerlerini ve kültürünü kaybetmeden içinde bulunduğu topluma uyum sağlamasıdır.⁴⁵

Doğaldır ki Türkiye, kabul ettiği politikayı, yurt dışındaki yurttaşlarımıza sahip çıktığı, onlara destek olduğu ölçüde geçerli kılacaktır,

ULUSLARARASI GENÇLİK YILININ ANA TEMALARI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLERCE ÖNGÖRÜLEN ETKİNLİKLER

Birleşmiş Milletler tarafından, amacı “Devletin ve Özel kuruluşların katkısı ile gençlerin sorunlarının çözümünü, gençlerin ve genç

⁴² age, S : 220.

⁴³ age, S: 214.

⁴⁴ age, S : 215.

⁴⁵ age, S: 215.

lik kuruluşlarının her düzeyde faaliyetlere katılmalarını, gençlerin bilgi, yaratıcı yetenek ve potansiyellerini insanlığın iyiliğine ve barışı güçlendirmeye kullanmalarını ve ülke kalkınmasına yardımlarını sağlamak” şeklinde belirlenen uluslararası gençlik yılının ana temaları ise Katılım, Kalkınma ve Barış olarak saptanmıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Uluslararası Gençlik Yılı Raporuna göre Katılım, kişilerin sosyal bir topluluğun üyesi olarak yargıda bulunmaya ve yaşamını ilgilendiren konularda karar vermeye muktedir olmalarının onaylanması ve karar mekanizmasında kendi katkılarının onaylanmasından tatmin olmaları anlamına gelir. Gençliğin katılımı ise, toplum, aile, okul, iş gibi temel birimlerde gençlerin karar alma safhasına direk olarak katılımının yansısı sosyal adalet, barışın korunması ve kalkınma konularında da gerekli politik ortamın yaratılması ve toplumun beklentilerine cevap verilmesi aşamalarına katılımını içerir. Gençliğin, sosyal gelişim, kültürel ilerleme ve ekonomik kalkınma konularında lider olarak hareket edebilme potansiyeline sahip olduğu kabul edilmeli, gençlerin kalkınma çabalarına katılımı sadece gençlik sorunların çözme girişimi olarak değil aynı zamanda yaşam koşullarını iyileştirmek için toplumun diğer gruplarıyla ortak hareket ederek enerji ve çabalarını bütünleştirme girişimi olarak değerlendirilmelidir.⁴⁶

Gençliğin topluma katılımı, tabandan yukarı doğru katılım esas alınarak oluşturulacak bir strateji ile sağlanmalıdır. Bu ulusal strateji ve kalkınma planlarını hazırlarken saptanan hedeflerin gençliğin ihtiyaç ve ilgi alanlarını yansıtması sağlanmalı ve gençlerin kalkınmaya katkılarını arttırıcı çalışmalar yapılmalıdır.⁴⁷

Kalkınma, yaşam koşullarını yerel ve ulusal düzeyde iyileştirici, geliştirici, sosyal, ekonomik ve politik değişim süreci olarak tanımlanabilir. Birleşmiş Milletlerce üçüncü 10 yıllık Kalkınma Dönemi için hazırlanan Uluslararası Kalkınma Stratejisinde kalkınma hedefleri; kötü beslenme, hastalıklar, cehalet, işsizlik, eşitsizlik ve diğer yoksulluk göstergesi olan sorunların planlı bir şekilde azaltılması ve ortadan kaldırılması olarak belirlenmiştir. Gençlik de toplumun önemli bir parçası olduğundan kalkınma çalışmalarına katılmalı ve kalkınma sorumluluğunu paylaşmalıdır. Bu, gençlik için özel olarak hazırlanması gereken bir kalkınma programına ihtiyacı olmadığı anlamına gelmemeli; bilakis, kendi ihtiyaç ve beklentileri ile ilgili kalkınma projelerinde gençlik, sorunları tanımlama, proje

⁴⁶ B.M. Genel Sekreter Raporu.

⁴⁷ Age.

geliştirme ve uygulama safhalarında yol gösterici görevini yüklenmelidir. Gençlere belirlenen kalkınma hedefleri doğrultusunda ulusal kalkınmaya nasıl katkıda bulunabilecekleri konusunda eğitim programları kanalıyla bilgi verilmeli, kalkınma çabalarına doğrudan katılımları için çeşitli fırsatlar aracılığıyla bu konudaki bilinçleri geliştirilmelidir.⁴⁸

Barış, hayatın kendisi ve geleceği için bir önkoşuldur. Bu nedenle barışın var olması ve sürmesi için çaba gösterilmeli, barışın var olma şansının ancak, uluslararası anlayışı ve işbirliğini geliştirici insan haklarını koruyucu tedbirlerin alınması ve ulusal bağımsızlıklara saygı duyulması halinde artabileceği unutulmamalıdır. Gençliğin ihtiyaçları, hakları ve ilgilendiği konuların da sadece barış koşulları içinde ele alınabileceği düşünülmeli, barış amacına ulaşmada ise gençlik bir araç olarak görülmelidir. Uluslararası barışı güçlendirmek için gençliğin bilgisini, yaratıcı gücünü ve potansiyelini insanlığın iyiliği için kullanmasına çalışılmalıdır.

Ülkeler arasında dost ilişkilerin geliştirilmesi, barış ve karşılıklı anlayışın sağlanması amacıyla fikir ve sanatsal olaylar alışverişi yapılmalıdır.⁴⁹

Gençlerin karar mekanizmasına, kalkınmaya ve barışa katılım konularının birbirleriyle ne kadar yakından ilgili oldukları yapılan açıklamalardan kolayca anlaşılmaktadır.

Yukarıda ana temalardan kısaca bahsettiğimiz uluslararası gençlik yılında ulusların; ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde gerçekleştirecekleri faaliyetler Birleşmiş Milletlerce uzun süreli ulusal faaliyetler ile uzun süreli bölgesel ve uluslararası faaliyetler olarak belirlenmiştir.

Söz konusu raporda ulusal düzeyde somut faaliyet önerileri; yasal tedbirler, eğitim ve öğretim, iş ve ekonomik faaliyetler, sağlık, toplum alanında faaliyetler, sosyal hizmetler, çevre sorunları ve barınma, spor başlıkları altında; bölgesel ve uluslararası düzeydeki somut faaliyet önerileri ise ayrı ayrı saptanmıştır.

Örneğin; aynı bölgede bulunan ülkeler arasında teknik işbirliği ilerletilmek bu alanda spor ve kültür faaliyetleri değişimi sağlanmalıdır. Hükümetlerce, gençlik konulu bölgesel toplantılara gençlik temsilcilerinin katılması sağlanmalıdır. Bu örnekler bölgesel düzeyde somut faaliyet örnekleri olarak gösterilebilir. Uluslararası dü

⁴⁸ age.

⁴⁹ age.

deki somut faaliyet önerilerine ise: Uluslararası faaliyetler ulusal ve bölgesel gençlik sorunları üzerine düzenlenen faaliyetleri destekleyici nitelikte olmalıdır, şeklinde belirtilen bir örnek verilebilir.⁵⁰

ÜLKEMİZDE ULUSLARARASI GENÇLİK YILINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

1985 yılının ülkemizde de Uluslararası Gençlik Yılı olarak kutlanmasının kararlaştırılmasıyla bu yönde yapılacak çalışmalara Başbakanlığın 18.8.1982 tarihli genelgesi üzerine başlanılmıştır. Bu genelge ile Birleşmiş Milletlerce gerçekleştirilen teşkilatlanmaya paralel olarak ulusal düzeyde teşkilatlanmaya gidileceği ve bu amaçla “Gençlik Yılı Koordinasyon Kurulu”nun oluşturulacağı belirtilmiştir. Merkezi düzeyde oluşturulan bu Kurulun zaman zaman yapmış olduğu toplantılarda çalışmalar gözden geçirilmiş ve her Bakanlık ve Kuruluşun Uluslararası Gençlik Yılında yapacağı etkinlikleri planlayarak kendi faaliyet ve hizmet programlarını hazırlamaları istenilmiştir.

Ancak, çalışmalar ilerledikçe merkez ve taşradaki çalışmaları tek bir kuruluşun yönlendirip koordine edemeyeceği anlaşılmıştır. Yani Uluslararası Gençlik Yılı ile ilgili yapılacak planlama, hazırlık ve uygulama çalışmalarında bu Kurulun çalışmalarını hızlandırmak, yaygınlaştırmak ve yardımcı olmak amacıyla Bakanlık ve Kuruluşlar bünyesinde diğer bazı kurul ve komitelerin oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, Gençlik Yılı çalışmalarının daha etkin bir biçimde yürütülebilmesi için Gençlik Yılı Türkiye Milli Koordinasyon Kurulundan ayrı olarak “Gençlik Yılı Planlama ve Uygulama Alt Kurulu” ile Kurum ve Bakanlıklarda “Kurumsal Çalışma Komitelerinin oluşturulması öngörülmüş ve böylece adı geçen teşkilatlar derhal kurularak daha alt kademede faaliyete geçmeleri sağlanmıştır. Örneğin, Kurum ve Kuruluşların Uluslararası Gençlik Yılında yapacakları faaliyetleri belirleme çalışmalarına Kurumsal Çalışma Komitelerince vakit geçirmeden başlanmıştır.

Bu aşamada, Uluslararası Gençlik Yılı'nın kutlanması için taşrada koordinasyonu sağlayacak bir teşkilat ile merkezi düzeyde oluşturulan teşkilatları etkinliğe kavuşturacak bir Bakanlar Kurulu Kararının eksikliği hissedilmiştir. 29 Ekim 1983 günü yayımlanarak yürürlüğe giren 83/6391 Sayılı “Uluslararası Gençlik Yılı ve Türkiye Milli Koordinasyon Kurulu ile Alt Birimlerinin Teşkilatlanmasına ve Çalışma Usullerine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı bu eksiklik-

⁵⁰ age.

leri gidermiştir. Böylece, merkezi düzeyde fiilen var olan teşkilatlara yasal dayanak sağlanmış, taşradaki örgütlenme biçimi belirlenmiş ayrıca tüm bu teşkilatların görev, çalışma esas ve usulleri düzenlenmiştir.

Buna göre; Gençlik ve Spor Bakanının başkanlığında, ilgili Bakanlık ve Kuruluşların üst düzey yetkililerinin katılacağı Uluslararası Gençlik Yılı Türkiye Milli Koordinasyon Kurulunun görevleri: “Uluslararası gençlik yılı nedeniyle, gençliğe götürülecek hizmet ve faaliyet alanlarını saptamak, Planlama ve Uygulama Alt Kurulundan gelecek önerileri değerlendirmek ve kararları almak, Bakanlık ve diğer Kuruluşlar arasında görev, hizmet dağılımını ve koordinasyonu sağlamak, belirli alanlarda hizmet komiteleri oluşturmak” şeklinde belirlenmiştir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı Müsteşarının başkanlığında ilgili Bakanlık ve Kurumlarda kurulan Kurumsal Çalışma Komitelerinin Başkanlarından oluşan “Gençlik Yılı Planlama ve Uygulama Alt Kurulunun görevleri de adı geçen Bakanlar Kurulu Kararında “Gençlik Yılı Türkiye Milli Koordinasyon Kurulu Kararları doğrultusunda uygulama, yürütme, plan ve programlarını yürürlüğe koymak, Kurumsal Çalışma Komiteleri ile Gençlik Yılı Türkiye Milli Koordinasyon Kurulu arasındaki iş akımını, ilişkileri ve koordinasyonu sağlamak, Üye Bakanlık ve Kuruluşlardan gelen önerileri incelemek ve değerlendirmek, Koordinasyon Kurulunun gündemini hazırlamak ve gündeme getirilecek konuları saptamak ve yıllık faaliyet raporunu hazırlamak” olarak saptanmıştır.

Gençlik Yılı Türkiye Milli Koordinasyon Kuruluna üye teşekküllerin bünyelerinde, Koordinasyon Kurulu üyelerinin veya en yakın yardımcılarının başkanlığında kurulan Çalışma Komitelerinin görevleri ise yine aynı Bakanlar Kurulu Kararında “Kendi Kuramlarında gençliğe götürülecek konuları saptamak, planlamak, hazırlamak ve karar önerileri geliştirmek, üst kurulların direktiflerine esas olan kesinleşmiş kararların uygulanmasına kurum içinde koordinatörlük yapmak, hizmet ve faaliyetler için gerekli mali ve idari kaynakları saptamak ve sağlamak, hazırlanan ve uygulanan faaliyetleri izlemek, değerlendirmek ve periyodik raporlarını hazırlamak” şeklinde tespit edilmiştir.

Merkezi düzeyde yukarıda bahsedildiği gibi üç kademede gerçekleştirilen örgütlenme taşrada “İl ve İlçe Gençlik Yılı Uygulama Kurulları” şeklinde düzenlenmiştir. Bu kurullar il ve ilçe düzeyinde yapılacak faaliyetleri planlamak, hazırlamak, karar önerileri geliştirmek

tirmek, üst kurullardan gelen ve kendi kurullarının aldığı kararları uygulamaya sokmak, izlemek, değerlendirmek, hizmet ve faaliyetler için gerekli mali ve idari kaynakları saptamak ve sağlamak, diğer kurullar arasında iş akımını düzenlemek amacıyla illerde Valinin başkanlığında, Vali tarafından görevlendirilen kişi ve il yöneticilerinden, ilçelerde ise kaymakamın başkanlığında ildeki örgütlenmeye benzer şekilde oluşturulmuşlardır.

Ancak “Gençlik Yılı Türkiye Milli Koordinasyon Kurulunun Bakanlıklarının yeniden teşkilatlanmasına ilişkin 208 sayılı KHK’nin 12 nci maddesi ve 84/8178 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlükten kaldırılmasıyla merkezde ve taşrada oluşturulan yukarıda da görevlerinden kısaca bahsedilen kurul ve komiteler fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Bununla birlikte Gençlik Yılı ile ilgili yapılan bütün çalışmaların gerek Birleşmiş Milletlere gerekse de Avrupa Konseyine Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığının koordinatörlüğünde ulaştırmış olması ve muhatap olarak da bu Bakanlığın gösterilmesi nedeniyle bugün de Gençlik Yılı ile ilgili çalışmalar aynı Bakanlığın koordinatörlüğünde sürdürülmektedir.

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, ilgili Bakanlık, Kamu Kurum ve Kuruluşları ile işbirliği içinde 1985 yılında kurum ve kuruluşların yapacakları etkinlikleri gösteren bir faaliyet programı hazırlayarak yayınlamıştır.

Bu programda sayıları 40’ı bulan Bakanlık, Kurum ve Kuruluşça projelendirilen 427 adet ferdi, 23 adet ortak olmak üzere toplam 450 faaliyet yer almaktadır.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI VE ULUSLARARASI GENÇLİK YILI

Uluslararası gençlik yılının ülkemizde de amacına uygun bir* şekilde kutlanmasını sağlamak üzere, ulusal düzeyde gerçekleştirilen teşkilatlanma ile bu konudaki gelişmeleri özetledikten sonra bu bölümde de İçişleri Bakanlığı tarafından 1985 yılında gençliğe yönelik olarak yapılacak etkinliklere kısaca değinilecektir.

Bakanlığımızca, Uluslararası Gençlik Yılında gençliğe yönelik olarak gerçekleştirilecek etkinlikler, tüm kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi kendi görev alanını ilgilendiren konular arasından saptanmış ve faaliyet programında, 6 madde olarak yer alan etkinliklerin Bakanlığımızın sorumluluğunda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde yürütüleceği belirtilmiştir. Bunlar:

— İzci Lideri ve öğretmenler için düzenlenecek “Trafik Güvenliği ve Trafik Sağlığı Kursu” açılması,

- Gençlere Trafik zabıtasının yanında uygulamalı görev yaptırılması,
- Trafik yarışmaları (Resim, karikatür, afiş, fotoğraf, slogan) düzenlenmesi,
- Orta dereceli okul öğrencileri arasında İl, Bölge, Merkez düzeyinde bilgi yarışmaları düzenlenmesi,
- TRT yayınlarında ve polis radyosunda Türkiye düzeyinde gençlerin trafik hizmetlerine katması ile ilgili programlar düzenlenmesi,
- 1985 Yılı Trafik Haftası faaliyetlerinin Türkiye düzeyinde planlanması ve uygulanmasıdır.

Görüldüğü gibi Bakanlığımız Gençlik Yılı dolayısıyla yapacağı etkinlikleri trafik eğitimi ve gençlerin trafik hizmetlerine katılması konusunda yoğunlaştırmıştır. Ülkemizde trafik anarşisinin büyük boyutlara ulaştığı ve konunun milli bir sorun haline geldiği düşünülürse, gençlere erken yaşlarda verilecek uygulamalı bir trafik eğitiminin önemi çok daha iyi anlaşılacaktır. Bakanlığımızca orta öğrenim düzeyinde trafik bilgi yarışmaları düzenlenmesiyle okullarda trafik eğitiminin gerçekleştirilmesine katkıda bulunulması, ayrıca TRT ve Polis Radyosunda söz konusu faaliyetler kapsamında kalan konulara yer verilmesiyle bu konuların duyurulması, tanıtılması böylece gençlerle birlikte yaygın kitlelerin de eğitilmesi amaçlanmıştır.

Bakanlığımız koordinatörlüğünde yürütülmesi planlanan bu altı ana konunun her birisi, yapılan alt komite çalışmaları sonucunda detayları içerecek biçimde projelendirilmiştir. Bu projelerde bütün faaliyetlerin hangi aşamaları içereceği belirlenmiştir. Örneğin, trafik güvenliği ve trafik sağlığı kursuna kimlerin katılacağı, kursun hangi tarihler arasında ve nerede düzenleneceği; resim, karikatür, afiş ve fotoğraf konulu trafik yarışmalarının hangi yaş grupları için düzenleneceği, sonuçların nasıl değerlendirileceği ve ödüllerin neler olacağı, yani organizasyon esasları bütün ayrıntılarıyla saptanmıştır.

Bakanlığımızın, bu çalışmaların dışında kalan ve Uluslararası Gençlik Yılıyla ilgili olmamakla birlikte, üniversite gençliğinin barınma, beslenme, dinlenme ve ilgi alanlarına göre boş zamanlarını değerlendirmek, yeni ilgi alanları kazanmalarına imkân sağlamak, bir başka deyişle gençliğe sahip çıkmak, korumak ve problemlerinin çözülmesinde yükseköğretim kurumlarına yardımcı olmak

Amacıyla yürütmekte olduğu bir başka gençliğe yönelik faaliyetler kümesi de bu yıl açısından kanımızca büyük anlam taşımaktadır.

Bakanlığımızın 20.9.1984 tarih ve 440-419/5319 sayılı genelgesi ile gençlikle ilgili tedbirlerin saptanması, yürürlüğe konulması, uygulamanın takip ve kontrol edilip yönlendirilmesi konularında görev yapmak üzere merkezde bir Müsteşar Yardımcısının başkanlığında “Gençlik Kurulları Başkanlığı”; Üniversite, fakülte ve yüksekokulların bulunduğu illerde Vali’nin, İlçelerde ise Kaymakamın başkanlığında “Gençlik Kurulları” oluşturulmuştur. Aynı genelgede ayrıca bu kurulların oluşturulma biçimi, görev ve sorumlulukları, çalışma usul ve esasları ile denetim şekli belirtilmiştir.

Gençlikle ilgili konularda görev yapan üst düzey yetkililerinin katılmasıyla gençlik kurullarının oluşturulması, kanımızca yükseköğrenim gençliğinin temel ihtiyaçlarının sağlanması ve sorunlarının çözümünde kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliğini gideren, tespit edilen tedbirlerin ortaklaşa ve işbirliği halinde yürütülmesini sağlayan, bu açıdan da yönetimin gençliğe sahip çıkışını gösteren önemli ve yararlı bir girişim olarak değerlendirilebilir. Zaten, yükseköğretim kurumu bulunan il ve ilçelerden istenilen ve Bakanlığımızca uygulamaya konulan tedbirlerin sonuçlarını gösterir raporların değerlendirilmesiyle yurt, yemek ve ulaşım konularında Valiliklerce olumlu bazı gelişmelerin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Örneğin Bolvadin Meslek Yüksek Okulu öğrencileri için Sanayi Caddesindeki her katı 24 odalı 3 katlı 800 metrekarelik binanın 2 nci ve 3 üncü katlarının Kredi ve Yurtlar Kurumuna 10 yıl müddetle bedelsiz olarak verilmesi Belediye Meclisince kabul edilmiştir. Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü elemanlarınca da binanın yurt olmaya elverişli olduğuna karar verilmiştir.

Bolu ilinde, İl Özel İdaresi tarafından yeni bir bina satın alınarak Yurtkur’a kiraya verilmiştir, 350 öğrenci kapasiteli bu binayı Yurtkur tefriş ederek hizmete açmıştır.

Diyarbakır ilinde; Hüsrevpaşa Camii Vakfına ait binanın onarımı tamamlanarak mahalli imkânlarla 50 kişilik yurt haline getirilmiştir. Kısa süre içinde faaliyete geçirilerek yemek çıkarılacağı bildirilmiştir.

Konya ilinde; şahıs mülkü olan bir pasaj 80 kişilik yurt olarak tefriş edilmiştir.

Yurt konusundaki bu gelişmelerin yanısıra yemek konusunda da bazı gelişmeler olmuştur. Örneğin; Isparta ilinde; Mühendislik Fa

k ltesi Yemekhanesinde 3 Aralık 1934 tarihinden itibaren ak am yemeği çıkarılmaya ba lanmı tır. Yemekleri Isparta Yüksek  ğrenim Vakfınca sübvanse edileceği ve personelin fazla, mesailerinin de yine aynı vakıf a karşılanacağı bildirilmiştir.

Sivas ilinde; muhtelif lokantalarda öğrenciler için % 15-25 arası tenzilat sağlanmıştır.

Ulaşım konusunda ise; Sivas ilinde öğrencilerin okullarına gidişini rahatlatabilmek için bu hattaki minibüs sayısı arttırılmıştır. Kırklareli ilinde öğrencilerin ulaşım yönünden Toprak-Su servislerinden istifadeleri sağlanmıştır.

Dinlenme, eğlenme, yıkanma konusunda valiliklerce sağlanan gelişmeler de şöyledir: Eskişehir ilinde; yurttan kalan öğrencilerin yıkanma, dinlenme sorunları giderilmiştir. Ayrıca  niversitede müzik çalışmaları yapıldığı, film gösterildiği, fakülteler arası spor müsabakalarının düzenlendiği bildirilmiştir.

Konya ilinde öğrencilere, hizmet verebilmek amacıyla Sağlık Ocağının yeri değiştirilerek öğrencilere yakın bir yerde çalışmaya ba lamı tır.

  te kısaca  rnekledeğimiz bu çalışmalar henüz küçük çapta olmakla birlikte anlamı büyük çalışmalardır.

Bahsedilen çalışmaların yanı sıra, İl  zel İdaresi ve Belediye fonlarının, gençliğe yönelik hizmetlerin sağlanmasında önemli katkılar sağlayabilecek g    bir unsur olduğu düşünülerek Bakanlığımızca gerekli yönlendirme çalışmaları yapılmalı, bu fonları söylenen amaçlar için kullanacak yerel yönetimlere gerekli destek sağlanarak bu konuda teşvik edilmelidirler. Bilindiği gibi günümüzde yerel yönetimlerin mali sıkıntıları giderilmiş ve kendilerine b   eden pay ayrılarak önemli gelirler sağlanmıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin belirli şartlarda kullanılabileceği Kamu Fonlarının te kili kendilerine çok büyük kaynak potansiyeli oluşturmuştur. Mali imkanları oldukça güçlenen yerel yönetimlerin bu kaynakları nerelere hangi amaçlar içinde kullanacakları gençlik açısından önem taşımaktadır. Yerel yönetimlerin gençliğe özel bazı hizmetlerin sunulması için teşvik edilmesi kanımızca fonlardan yararlanarak da sağlanabilir.

M  K  İDARE AM RLER  VE ULUSLARARASI GEN   K YILI

Bilindiği gibi Vali ve Kaymakamlar il ve ilçede genel yönetimin en üst düzeydeki amiri, Devlet ve Hükümetin taşradaki temsilcisidir. M  k  İdare Amirleri il ve ilçede bulunan askeri ve adli kuru

luşlar dışındaki kamu kuruluşlarının çalışmalarını gözetmek, denetlemek, yönlendirmek ve koordine etmekle görevlidirler. Bu görevlerinin içinde, kuşkusuz gençliğe ilişkin olanlar da mevcuttur. Ayrıca Mülki İdare Amirlerinin, çağdaş yönetim anlayışının gereği olarak planlı kalkınma konusunda da çok önemli bir yerleri vardır. Ülkemizin kalkınmasına, özellikle sosyal ve kırsal kalkınmaya toplumun ve gençlik kesiminin gönüllü katkısını sağlayarak bu alanda etkin çalışmalar yapılması ve eserlerin ortaya konulmasında Mülki İdare Amirleri, özellikle yerel mali kaynakları kullanarak itici güç fonksiyonu görmektedirler. Bu açıdan bakıldığında taşrada sosyal ve kırsal kalkınmaya gençliğin katkısının sağlanması Uluslararası Gençlik Yılı'nın saptanan temalarına da çok uygun düşmektedir. Gençlik Yılı'nın bu bakımdan iyi değerlendirilerek, seçiminde gençlere danışılan yani karar verme aşamasında da gençliğin görüşlerine yer verilerek suretiyle oluşturulan projelerin belli bir yoğunlukta ortaya konulması ve gerçekleştirilmesi ülkemizi aşan boyutlarda yankı uyandırabilecektir. Bu konuda yapılacak çalışmalara ise Bakanlık Merkezinden yardımcı olunması ve bu amaçla daha önce değindiğimiz fonlardan yararlanılması başarı şansını arttıracaktır. Örneğin 1985 yılında gençler tarafından karar verilecek bir ilkokulun veya bir spor sahasının yerel olanaklarla yapılması, köye su ya da yol getirilmesi, köy ortak tesislerinin onarılması gençlik yılını hatırlatacak ve onu yıllar sonra da yaşatacak kalıcı eserlerle sosyal ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunulması demektir. Ve bahsedilen türdeki çabaların ülkemizde hemen hemen her il, ilçe ve köyde gösterileceği hesaplanarak bir yıl süresince sağlanacak katkının önemli boyutlara ulaşabileceği kolayca söylenebilir. Mülki İdare Amirleri, taşrada her türlü kararın ve tedbirin uygulayıcısı olarak uluslararası Faaliyet Programında tüm Bakanlık ve Kuruluşlarca belirlenen faaliyetlerin taşradaki uygulamalarından da görevli ve sorumludurlar. Bu bakımdan bahsedilen tüm faaliyetlerin, gençlik yılı sürecince planlandığı gibi aksamadan en yararlı biçimde sürdürülmesi Mülki İdare Amirlerince sağlanacaktır.

Ancak, 1985 Uluslararası Gençlik Yılı Faaliyet Programında yer alan bazı faaliyetler üzerinde kanımızca Mülki İdare Amirlerince özellikle durulmalı ve bunlara özel bir önem verilmelidir. Çünkü bu faaliyetler rutin kutlama faaliyetleri dışında, etkileri sonraki yıllara yansıyacak ve gençlik tarafından kalkınmaya katkı sağlayacak özellikteki faaliyetlerdir.

Örneğin;

— Köy ortak mallarının izciler tarafından onaranı projesi,

- Kız ergin izcilerin köy kızlarına yardımcı olma projesi,
- İzci ünitelerinin kardeş köy projesi,
- Türkiye düzeyinde ağaçlandırma çalışmaları yapılması,
- Araştırma ve üretme kuruluşlarında düzenlenecek tarla günleri ile gençlerin bilgilendirilmesi,
- Her ilin 10 köyüne spor sahası yapılması,
- Mesleği olmayan lise mezunu gençlere meslek kazandırılması amacıyla mevcut okulların tamamında kurs açılması gibi konular bu çerçevede içinde ele alınabilir.

SONUÇ

Uluslararası Gençlik Yılına gençliğe yönelik faaliyetlerin yoğunlaştığı bir dönem olarak kabul ederek, bu yılın etkilerini ileriye dönük şekilde kalıcı kılabilmek için, kanımızca bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- a) Gençliğe yönelik hizmetleri üreten kuruluşların sayılarının fazlalığı ve aralarındaki koordinasyon eksikliği göz önünde tutularak gençlik hizmetlerinin bir çatı altında toplanması sağlanmalı ve bunu sağlayacak bir örgütlenme ülke çapında oluşturulmalıdır.
- b) İl ve ilçelerde “il ve ilçe gençlik yılı uygulama kurulları” yeniden oluşturulmalıdır.
- c) Yasalarda gençlikle ilgili düzenlemelerde, gençlik konusu aynı yaklaşımla ele alınmalıdır. Örneğin gencin reşit kabul edileceği yaş her olayda farklı olmamalı bir örneklik sağlanmalıdır. Ayrıca, yasaların tam olarak uygulanmasının sağlanmasına özen gösterilmelidir. Örneğin yasalarla sigortasız işçi çalıştırılmayacağı belirtildiği ve çalışma saatleri düzenlendiği halde aykırı durumlarla sıkça karşılaşılmaktadır.
- d) Gençlikle ilgili kültürel etkinliklerin daha sonraki yıllarda da sürdürülebilmesi için gerekli mali kaynaklar sağlanmalıdır. Bu konuda bir fon oluşturulması düşünülmelidir.
- e) Gençlerin, yönetim mekanizmasının karar alma safhasına katılımı sağlanmalı özellikle kendilerini ilgilendiren konularda mutlaka görüşleri alınmalıdır. Bu katılım özellikle, aile, işyeri ve eğitim kurumlarının yönetimi olmak üzere her düzeyde olmalı, alman görüşlerden mutlaka yararlanılmalıdır.

f) Mülki İdare Amirlerinin Planlı Kalkınma konusundaki görevlerine açıklık getirilmelidir. Bu sayede, taşrada tüm potansiyeli devreye sokabilecek konumdaki Mülki İdare Amirleri tarafından gençlerin kırsal kalkınmaya katkıları arttırılabilir.

g) Gençliğin planlı kalkınmaya katılımı somut projelerle gerçekleştirilmeli ve derhal uygulamaya konulmalıdır. Gençlerin var olan potansiyellerini ülkenin kalkınması yönünde kullanmaları kalkınma çabalarını hızlandıracaktır.

Sonuç olarak, Uluslararası Gençlik Yılı, gençlik sorunlarının çözümüne yönelik tedbirlerin alınmasında ve bu kesime götürülecek hizmetlerin belirlenmesi ve uygulanmasında planlı bir şekilde hareket edilmesi için ele geçen önemli bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Uluslararası Gençlik Yılıının, sürekliliği olan bir olayda itici güç fonksiyonuna sahip olduğu düşünülerek, gençlik yılı süresince yürütülecek faaliyetlerin daha sonra da devam etmesine olanak verecek biçimde düzenlemeler yapılmalı bunun için önlemler alınmalıdır. Bu sürenin B.M. Genel Kuruluna en az 10 yıl olarak tespit edilmesiyle Gençliğe yönelik alt yapı çalışmalarının bu süre içinde tamamlanması gerekmektedir.

1985 Gençlik Yılıının, toplumun tüm kesimlerinin katılmasıyla etkin ve en yoğun biçimde değerlendirilmesi en büyük dileğimizdir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gençlik ve Spor Özel İhtisas Komisyonu Raporu- Ankara, 1983, 235 Sayfa.
- Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları - Profesör Dr. Birsan GÖKÇE, Ankara, 1984, 195 Sayfa.
- V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gençlik Sorunları Sektör Raporu - Sosyal Planlama Başkanlığı Araştırma Dairesi, 1983, 34 Sayfa.
- Gençlik ve Toplum Konulu Bilimsel Toplantı Konuşmaları - Gençlik ve Spor Bakanlığı. Gençlik Hiz. Gn. Md. Ankara, 1982, 64 Sayfa.
- Gençlik Sorunları Araştırma Projesi - Gençlik ve Spor Bakanlığı. Gençlik Sorunları Gn. Md. 23 Sayfa.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Genel Sekreter Raporu - 19 Haziran 1981.
- Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetlerin Yönelimi Semineri, Gençlikle İlgili Sosyal Hizmetler Ön Raporu ve Tartışma Grubu Raporu - Ankara, 1973.
- Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar - Profesör Dr. Birsan GÖKÇE, Ankara, 1983, 197 Sayfa.

ÜLKEMİZDE KURULAN DERNEKLERİN YABANCI DERNEK VEYA KURULUŞLARLA İLİŞKİLERİ

Ahmet Sezai AYDIN

Kaymakam

Hukuk Müşaviri

AÇIKLAMA

Çağımızda uluslararası ilişkiler, geçmiş yüzyıllara oranla bir hayli artmış bulunmakta, çoğalmayı sürdürmektedir. Bu ilişkiler yalnız siyasal çizgide değil, kişiler, ülkelerin kurum ve kuruluşları yönünden olduğu gibi, ekonomik, sosyal, güzel sanatlar, spor ve daha başka konuları da kapsamaktadır. Biçimi ve konusu ne olursa olsun, ulusların kapalı kalması, öyle yaşaması, öteki ülkelerle ilişkide bulunmaması gibi bir durumdan söz edilemeyeceğine göre, her ulusun gerek komşuları, gerek uzak ülkelerle her türlü alışveriş yapması zorunlu sayılmaktadır. Zarar ve yararları üstünde durulsa bile, uluslararası ilişkilere özenilmekte, geri kalmamak çabası güdülmektedir. Bu özenti ve çabaların ulusları birbirine tanıttığı, bir tür kültür alışverişi sağladığı, bu yoldan, bir ölçüde barış kapısının aralandığı ileri sürülmektedir. En çok da sporun bu yönde yararlı olduğu savunulmaktadır.

Bu yazıdan amacımız, yukarıda birkaç satırla özetlenen konular üstünde durmak, ayrıntıya girmek değil, 2908 sayılı Dernekler Kanunu hükümleri açısından derneklerin dış ilişkileri, bunların türü, sınırı konularında açıklamaya girmektir. Dernekler Kanunu derneklerin kurulması aşamasından yurt dışındaki yabancı derneklerle ilişkide bulunmasına, bunların ülkede şubelerinin açılmasına, birinin ötekine üye olmasına, üye veya temsilciler göndermesine değin uzayan hükümler taşımaktadır. Bu aşamaların her biri üstünde ayrı ayrı durulmasının hem konuyu açıklığa kavuşturacağı, hem de ilgililere bilgi vereceği; kimi sorunlara çözüm getireceği düşünülmektedir. Hangi durumlarda nerelerden izin alınacağı, yine hangilerinde izin gerekmediği konuları örnek olarak öne sürülebilir.

Yazımızı, yukarıdaki biçimde kısa bir açıklamadan sonra derneklerin kurulma aşamasında izin durumu, kurulan, çalışan derneklerde izin alma, üye ve temsilci gönderme gibi başlıklar altında sürdüreceğ, özet denilecek bir sonuçla bitirme amacı güdülecektir. Bütün bunlar yapılırken konular kanun maddeleri ile birlikte ele alınacak, açıklamalara yer verilecektir. Görüş ve kanılarımıza da yeri geldikçe değinilecektir. Ayrıca değinilen konulara ilişkin yan durumlar, başvurular, başvurular arkasından yapılacak iş ve işlemler de başlıklar ve konular arasında bulunacaktır. Son bir nokta daha, bu yazı bilimsel olmanın dışında, küçük ve kısa bir araştırma sayılmalıdır.

KURULMA SIRASINDA İZİN VERİLMESİ

2908 sayılı Dernekler Kanununun genel kural sayabileceğimiz bir hükmü 7 nci maddesinde bulunmaktadır. Maddenin başlığı “Uluslararası faaliyet yasağıdır. Burada üç ayrı durum yasak çerçevesinde sayılmaktadır. Söz konusu madde metni:

“Bu Kanunun 11 ve 12 nci maddeleri hükümleri saklı kalmak üzere;

1. Uluslararası faaliyette bulunmak amacıyla demek kurulamaz,
2. Türkiye’de kurulan dernekler, yurt dışında kurulmuş ulusal veya uluslararası dernek veya kuruluşlara katılamaz,
3. Merkezi yurt dışında bulunan derneklerin Türkiye’de şubesi açılmaz.” biçimindedir.

Genel kural böyle olmakla birlikte, maddenin birinci fıkrası Dernekler Kanununun 11 ve 12 nci madde hükümlerini saklı tutmaktadır. Buradan, maddenin koyduğu yasağın izin çerçevesine alındığı sonucu çıkarılmaktadır. Bir bakıma, Kanunda 11 ve 12 nci madde hükümleri varken 7 nci maddeye gerek olup olmadığı da tartışılabilir. Bize göre, 7 nci madde yersiz sayılmaktadır. Görüşümüz odur ki, 11 ve 12 nci madde yeterlidir. Ancak, en azından 7 ve 11 nci maddeler birleştirilerek düzenlenebilirdi. Eski “Cemiyetler Kanunu”ndan, daha sonra yürürlükten kaldırılan 1630 sayılı Dernekler Kanunundan alınan, alışılan ve süregelen bir durumun korunması gibi bir anlayışın sonucu olduğu tahmin edilmektedir. Her şeye karşın 7 nci madde büyük ölçüde apayrı ve sipsivri kalmaktadır. Çünkü 11 nci madde yasağı olduğu gibi “izin” kuralına bağlanmaktadır. İşte bu bağlayış, yersizliği açığa çıkarmaktadır.

2908 sayılı Kanunun “Türkiye’de kurulan derneklerin yurt dışındaki faaliyetleri” başlığı altındaki 11 nci maddesi birinci fıkrasında “Uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde” denilerek bir ölçü getirilmektedir. Bu ölçüye göre, yurt içinde kurulan bir derneğin, yurt dışında bulunan yabancı bir dernek ile uluslararası beraberlik veya işbirliği yapmasında “yarar görülmesi” gerekmektedir.

Bu yararın varlığını kim karara bağlayacaktır? Sorusunun cevabı, 11 nci madde metninden “Bakanlar Kurulu” olarak çıkarılır ki, bu durum maddede açıkça belirtilmektedir.

Derneğin daha kurulma aşamasında, hem de tüzelkişilik kazanabilmesi için Bakanlar Kurulu izin kararı gerektiği, Kanunun 11/1 maddesinde hükme bağlanmaktadır. Maddede:

“Uluslararası faaliyette bulunma amacını güden derneklerin kurulması, Bakanlar Kumrunun izin vermesine bağlıdır.” denilmektedir.

Yukarıya olduğu gibi yazılan madde hükmünün açıklanması gerektiğine karşı çıkılmaz. Öyle ya, uluslararası faaliyet amacı güdülmesi ne demektir? Burada ilk akla gelen, kaba çizgileriyle kurulması istenen derneğin bir tüzüğü bulunması kanun hükmüdür. -M/8- Bu tüzükte, dernek amaç ve faaliyetlerinin belirtilmesi zorunlu kılınmaktadır. -M/8-2- İşte yukarıda değinilen, derneğin uluslararası faaliyette bulunma amacı güdüp gütmmediği dernek tüzüğünün amaç ve faaliyet maddesinden anlaşılacaktır. Birkaç örnek şöyle verilebilir; yabancı ülkelere ilişkin “dostluk dernekleri”, “uluslararası konulara ilişkin olarak kurulan dernekler”, “kurulacak derneğin yabancı ülkelerle ilgili çalışmalar yapması” gibi...

Bu tür derneklerin başvuru biçimi, yapılacak iş ve işlemler konusuna az ilerde ayrıntılı olarak değinilecektir.

KURULDUKTAN SONRA İZİN

Hukukumuz derneklerin kuruluşu bakımından kural olarak “serbest kuruluş sistemini” benimsemektedir. Bu ilke Anayasanın 33, Medeni Kanunun 53 ve Dernekler Kanununun 4 ve 9 uncu maddelerinde açıkça belirtilmektedir. Bu kuralın ayrıcalığı 2908 sayılı Kanunun 11 inci maddesinde yer alan hükümde bulunmaktadır. Maddenin 11/1 bendine yukarıda değinildiğinden şimdi daha sonraki bentlerin ele alınması düşünülmektedir.

Kanunun 9 uncu maddesi “Dernekler, kuruluş bildirisini ve eklerini merkezlerinin bulunduğu mahallin en büyük mülki amirliğine vermek suretiyle tüzelkişilik kazanırlar.” hükmünü taşımaktadır. Böylece kurulan, doğru sözcüğü ile tüzelkişilik kazanan dernekler uluslararası faaliyet göstermek istedikleri takdirde Bakanlar Kurulundan izin almak zorunda tutulmaktadır. Derneklerin kurulmasından sonra uluslararası faaliyette bulunması durumu ilâ biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi, “uluslararası faaliyet göstermek”, ötekisi, “yurt dışında şube açmak” veya “benzer amaçlı dernek veya kuruluşlara katılmaktır.

a. Bir Derneğin Uluslararası Faaliyet Göstermesi

Kurulan, tüzelkişilik kazanan bir derneğin uluslararası faaliyet göstermesi durumu Dernekler Kanununun 11 inci maddesi 2 nci bendinde hükme bağlanmaktadır. Burada “mevcut derneklerin bu yönde faaliyet göstermesi” denilmektedir. Söz konusu bendin açıklanmasında, az biraz ayrıntıya girilmesinde yarar görülmektedir. 11 inci maddenin 2 nci bendi, birinci bendin devamı gibidir. Birincisinde, uluslararası faaliyette bulunma amacı daha ilk adımda, dernek kurulurken ortaya çıkmakta, İkincisinde dernek kurulduktan sonra böyle bir faaliyete gerek duyulmaktadır. Birincide, tüzelkişilik kazanmak, kurulmuş sayılmak için Bakanlar Kurulu kararı gerekmede, İkincisinde dernek yalnız uluslararası faaliyette bulunabilmek için Bakanlar Kurulunun iznini almak durumundadır. Çünkü bu ikinci tür dernekler kanunun karşısında “mevcut” dernek sayılmakta, bu yönde işlem görmektedir. Açıklanan nedenlerle mevcut derneklerin uluslararası faaliyet göstermesi Bakanlar Kurulunun iznine bağlanmaktadır.

b. Derneklerin Yurt Dışında Şube Açması veya Dernek veya Kuruluşlara Katılması

Dernekler Kanununun 11 inci maddesi 3 üncü bendi, yukarıda üstünde durulan iki biçimdeki derneklerin -Uluslararası faaliyette bulunma amacı güden veya mevcut derneklerin bu yönde faaliyet göstermesi- yurt dışında şube açması veya yurt dışındaki benzer amaçlı dernek veya kuruluşlara katılmasını da Bakanlar Kurulu izni alınmasına bağlamaktadır. Üstünde durulan 11 inci maddenin 3 üncü bendi:

“Bir ve iki numaralı bentlerde sözü edilen derneklerin -uluslararası faaliyet amaçlı ve mevcut derneklerden bu yola giren dernekler- yurt dışında şube açması veya yurt dışındaki benzer amaçlı,

dernek veya kuruluşlara katılması, ... Bakanlar Kurulunun izin vermesine bağlıdır.”

Hükmünü taşımaktadır.

BAŞVURU VE YAPILACAK İŞLEMLER

Yurt içinde kurulan derneklerin uluslararası faaliyet amacı gütmesi, bu yönde faaliyet göstermesi veya yurt dışında şube açması yahut yurt dışındaki benzer amaçlı bir dernek veya kuruluşa katılması konularında, derneklerce ve idarece yapılacak iş ve işlemlere değinilmesi de yararlı görülmektedir. Kanunda yer aldığı biçimiyle konuyu üçe ayırarak değil, iki bölümde açıklamaya girilmesi yeter sayılmaktadır.

1. Uluslararası faaliyette bulunma amacı güden demekler, ya kurucularca düzenlenen dernek tüzükleri ile birlikte, ya da tüzüklerinin idarece incelenmesi sırasında ortaya çıkan durum sonucu izne başvurabileceklerdir. Her iki durumda da başvurularını bulundukları yerin en büyük mülkiye amirine -vali veya kaymakam- yapacaklardır. Başvurular İçişleri Bakanlığına gönderilecek ve gerekli işlem buraca yürütülecektir. Bu tür dernekler için önemli olan husus, yürütülecek işlemler sonunda Bakanlar Kurulu kararı alınmazsa, bunlar kurulmuş sayılmayacaktır. Başvurunun dernek kurucularınca yapılacağını belirtmekte yarar bulunmaktadır.

2. Mevcut derneklerin uluslararası faaliyet göstermesi veya bunların yurt dışında şube açması, oradaki dernek veya kuruluşlara katılması konularında da izin alınması gerektiğine yukarıda değinilmişti. Bu gibi derneklerin kurulu bulunduğu, tüzelkişiliği ve organları olduğundan başvuruları, genel kurullarından alacakları karar ve yetkiye dayanarak yönetim kurulunca yapılacaktır. O yerin en büyük mülkiye amiri bu yoldaki başvuruyu ekleri ile birlikte İçişleri Bakanlığına gönderecektir. Bu ikinci tür derneklerin sicil kaydı, özel dosyası İçişleri Bakanlığında bulunduğundan işlem buradaki ilgili birimler içinde yürütülecektir.

Yurt dışındaki bir dernek veya kuruluşa katılmak isteyen dernekler veya üst kuruluş, katılınacak dernek veya kuruluşun statüsünün Türkçeye çevrilmiş, noterden onaylı iki örneğini başvurusuna eklemek, İçişleri Bakanlığına vermekle yükümlüdürler.

İçişleri Bakanlığı ne yapacaktır?

Bakanlık başvuruyu Dışişleri Bakanlığına aktaracak, bu bakanlığın görüşünü alacaktır. Kanunda yalnız Dışişleri Bakanlığından

söz edilmekte ise de, kanımızca öteki bakanlıklardan ilgili görülenlerin de görüşünün istenmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Doğal ki, İçişleri Bakanlığı ayrıca bir inceleme ve araştırma yapacaktır. Bu incelemede derneklerin “uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasında yarar görülüp” görülmediği ölçü alınacaktır. Bu ölçü çerçevesinde Türkiye’deki derneklerin katılacağı veya işbirliği yapacağı yabancı dernek veya kuruluşların kanunlarımıza ve ulusal çıkarlarımıza uymayan veya kuruluş amaçlarıyla bağdaşmayan faaliyetlerde bulunup bulunmadığı araştırılacaktır. Bütün bu incelemeler olumlu bir sonuca ulaştığında İçişleri Bakanlığı başvuru doğrultusunda Başbakanlığa önerisini yapacaktır. Öneri Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlük kazanacak, uygulamaya konulacaktır.

Bütün bu yollara gidilmezse ne olacaktır?

Dernekler Kanunu 11/1 maddesi hükmü sonucu o dernek kurulmuş sayılmadığından, hiç bir faaliyet ve çalışma yapamayacaktır; çünkü dernek kurulmamış, tüzelkişilik kazanmamıştır. Ötekiler, 11/2 ve 11/3 bentlerine giren dernekler böyle bir izni almadıkları için yalnız uluslararası faaliyette bulunamayacaklardır. İzinsiz bu yola giderlerse, kanun değişik cezalar düzenlemektedir.

YABANCI DERNEK VEYA KURULUŞLARLA İLİŞKİ

Demekler Kanunu, yukarıda değinilen konular dışında 43 üncü maddesi ile daha küçük ve dar ölçüde, kaba deyiimi ile gelip geçici biçimdeki ilişkileri düzenlemektedir. Kanunun “Yabancı dernek ve kuruluşlarla ilişki” başlığı altındaki 43 üncü maddesi:

“Derneklerin, yabancı ülkelerdeki dernek ve kuruluşların üyelerini Türkiye’ye davet etmesi veya yabancı derneklerin ve kuruluşların davetlerine uyarak üyelerini veya temsilcilerini yurt dışına göndermesi, Dışişleri Bakanlığının ve ilgili bakanlıkların görüşü alınarak İçişleri Bakanlığınca verilecek izne bağlıdır.” biçimindedir.

Yukarıya olduğu gibi yazılan madde metni ile bu bölümün başlığı arasında bir ayrılık, denk düşmezlik bulunduğu söylenebilir. Maddeden anlaşılacağı gibi konu, ülkemizde kurulu bulunan, çalışan bir dernek üyesinin veya temsilcisinin yurt dışındaki bir dernek ve kuruluşun çağrısına uyarak yurt dışına çıkması ile yurt dışındaki yabancı bir dernek veya kuruluşun üyesi veya temsilcisinin Türkiye’ye çağırılması biçiminde özetlenebilir. Başka bir anlatımla konu iki yönlüdür; şöyle ki, biri yurt dışına çıkmak, öteki yurt dışından gelme durumu İçişleri Bakanlığının iznine bağlanmaktadır.

Dışarıdan çağırılan yabancı dernek üyesi veya temsilcisinin gelmesi yahut ülkedeki bir dernek üye veya temsilcisinin gitmesi konusu izin bakımından benzer yerleri ve işlemleri gerektirmektedir. Bu konudaki başvurunun İçişleri Bakanlığına yapılması, belirtilmesi yerinde görülen bir durumdur. Ancak, başvurunun dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülkiye amirine verilmesi, bu yer aracılığı ile yapılması da mümkün görülmektedir.

Böyle bir başvuru üzerine İçişleri Bakanlığı isteği Dışişleri Bakanlığına aktaracak, bu bakanlığın görüşünü alacaktır. Kanun yalnız Dışişleri Bakanlığı görüşü ile yetinmemekte, ayrıca ilgili bakanlıkların görüşüne başvurulmasını da istemektedir. Kimdir ya da hangileridir ilgili bakanlık? Bunun takdiri de İçişleri Bakanlığına bırakılmaktadır. Ancak, başvuran derneğin amaç ve faaliyetleri bu konuda ölçü olarak alınabilir. Turizmle ilgili bir derneğin Kültür ve Turizm Bakanlığından, eğitimle veya sporla ilgili bir derneğin Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından, pulculuk -flateli- derneği için Ulaştırma Bakanlığından sorulması, buralardan görüş istenmesi örnekleri verilebilir. Bir derneğin çalışma konusu birkaç bakanlığı da ilgilendirebilir. Böyle bir durumda bunların her birinin ayrı ayrı görüşlerine başvurulması da gerekir. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı kendi açısından bir inceleme, araştırma da yapacaktır.

Burada, Dışişleri Bakanlığı, ilgili bakanlık veya bakanlıkların görüşleri yanında, izin verilmeden önce yapılacak inceleme ve araştırmaların daha çok yabancı dernek veya kuruluş üstünde yoğunlaşması düşünülmelidir. Yukarıda derneklerin uluslararası faaliyette bulunma veya yabancı dernek veya kuruluşlara üye olma konularına değinilirken belirtilen “yabancı dernek veya kuruluşların kanunlarımıza ve ulusal çıkarlarımıza uymayan veya kuruluş amaçları ile bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması” gibi hususların araştırılması bir ölçü olarak ileri sürülebilir.

Dışişleri Bakanlığı, ilgili bakanlıklar görüşünü, başvuru yazışım ve öteki belgelerle düzenlenen dosya sonucuna göre, yabancı dernek üye veya temsilcisinin yurduza gelmesine veya yurt içinde kurulu dernek üye veya temsilcisinin yurt dışına gönderilmesine İçişleri Bakanlığınca izin verilecek ya da karşıtı verilmeyecektir. Çünkü bu konuda takdir ya da değerlendirme yetkisi İçişleri Bakanlığına verilmektedir. Ancak, kanunla verilmiş olsa da, böyle bir yetkinin kötüye kullanılmasının doğru ve yerinde olmadığını belirtmekte yarar vardır. Daha önce söylenmesi gereken, ancak şimdi anımsanan önemli bir nokta da, Kanunun 11 inci maddesine göre

Bakanlar Kurulundan izin alan derneklerin 43 üncü madde kapsamına girmedigini, kanımızın bu yönde oluşuğunu belirtmekte de yarar görölmektedir.

YABANCI ÜLKE DERNEKLERİNİN YURT İÇİNDE ÇALIşMALARI

Demekler Kanunu 12 nci maddesi ile yurt dışında kurulan derneklerin yabancı derneklerin Türkiye’deki faaliyetlerini düzenlemektedir.

12 nci madde metni:

“Yurt dışında kurulan ve uluslararası beraberlik ve işbirliği sağlamak amacını güden derneklerin;

1. Türkiye’de şube açmalarına,

2. 11 inci madde uyarınca kurulmalarına veya uluslararası faaliyette bulunmalarına Bakanlar Kurulunca izin verilen kuruluşlara veya derneklere katılmalarına veya bunlarla işbirliğinde bulunmalarına ... Bakanlar Kurulunca izin verilebilir.” biçimindedir.

Madde hükmünden de anlaşılacağı gibi, yurt dışında kurulan -yabancı- derneklerin Türkiye’de şube açmaları, ölkemizde kumlan ve uluslararası faaliyette bulunan derneklere veya kuruluşlara katılmalarına izin verilenler olsun Bakanlar Kumlundan izin alınması gerekmektedir.

Kanunun düzenlediği sonuca varılması için ilgililerin başvuruda bulunması olağan yoldur. Başvuru o yerin mülkiye amirine yapılabileceği gibi, doğrudan İçişleri Bakanlığına da gönderilebilir. Mülkiye amirinin bu konudaki başvuruyu İçişleri Bakanlığına göndermesi gerekir. Çünkü, işin izlenmesi, sonuçlandırılması bu bakanlığın görev ve yetki çemberinde kalmaktadır.

İçişleri Bakanlığı konuyu Dışişleri Bakanlığına aktaracak, bu bakanlığın görüşünü alacaktır.

İnceleme ve araştırma sonunda;

1. İşbirliği veya müşterek faaliyetlerin yararlı olacağı kanaatine varılması,

2. Dernek veya kuruluşun bulunduğu yabancı ölkenin de benzer hakkı tanınması,

Koşulları bulunduğu takdirde, İçişleri Bakanlığınca Başbakanlığa öneri götürülecektir. Konu Bakanlar Kurulunda görüşölecek,

başkaca bir engel bulunmazsa, olumlu yönde Bakanlar Kurulu kararı çıkacaktır. Yukarıda değinilen, ayrı ayrı sayılan işlemler tamamlandıktan sonra izin verilmiş demektir. Bu tür kuruluşların üye veya temsilcilerinin yurt dışına gidiş gelişleri, giriş çıkışları da 43 üncü madde kapsamı dışında kalmaktadır.

BİR AÇIKLAMA

Biçimi, yetki yeri, kuralları ne olursa olsun izin söz konusu olduğu sürece, bu yetki iki yönde de kullanılacaktır. Daha açık anlatımı ile verilen izin her zaman geri alınabilmektedir. 2908 sayılı Dernekler Kanunu gerek 11 inci ve gerekse 12 nci maddesine göre verilen izinlerin geri alınması hususların düzenleyen hükümler taşımaktadır. Bu konu ilgili maddeler göz önüne alınarak iki bölümde ele alınabilir.

a. Türkiye’de kurulan, faaliyette bulunan, gerek kurulması için, gerekse yurt dışındaki yabancı derneklerle işbirliği yapması için izin verilen derneklerden böyle bir iznin geri alınması koşulları 11 inci maddenin son fıkrasında hükme bağlanmaktadır. Fıkra, Türkiye’deki derneklerin katıldığı veya işbirliği yaptığı yabancı dernek veya kuruluşun;

1. Kanunlarımıza,
2. Ulusal çıkarlarımıza,
3. Kuruluş amaçları ile bağdaşmayan faaliyetlerde bulunmaları durumunda,

Türkiye’de kurulan derneğin yabancı dernek veya kuruluşlarla olan ilişkilerine Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca son verilebilecektir. Yapılan şu kısa açıklamadan anlaşılacağı gibi, katılma veya işbirliğine izin verilmesi ile bunun kaldırılması aynı yollarla yapılmaktadır.

b. Yabancı ülke derneklerinin yurt içinde şube açmaları veya kumlu derneklere katılmaları Bakanlar Kurulu iznine bağlı olduğu gibi bunun geri alınması da benzer yoldan yapılmaktadır.

12 nci maddenin konumuzla ilgili son fıkrası:

“Yukarıdaki fıkrada söz konusu edilen derneklerin kanunları miza veya ulusal çıkarlarımıza veya kuruluş amaçlarıyla bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması halinde, açılmış şubelerinin kapatılmasına veya verilen iznin geri alınmasına, Dışişleri Bakanlığının

görüşü alınarak İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu yetkilidir.” biçimindedir.

Madde metnine yakından bakıldığında 11 inci maddenin son fıkrası ile 12 nci maddenin son fıkrası bir paralellik taşımakta olduğu görülmüştür. Gerek yurt içinde kurulan ve yabancı derneklerle işbirliği veya beraberlik yapmasına izin verilen derneklerin, gerekse yurt dışındaki yabancı derneklere verilen izinler benzer yoldan kaldırılmaktadır. Kanun hükmü, yurt dışında bulunan yabancı dernekler için olmasa bile, ülkemiz ya da ulusal dernekler açısından “dernek özgürlüğü” yönünden önemli bir kısıtlama sayılır. En azından bir çekinme nedeni olduğu ileri sürülmektedir. Değinilen iki fıkranın bir fıkra da toplanması, fıkranın bire indirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

BİRKAÇ ÖZEL DURUM

Yurt içinde kurulan ya da kurulmasına izin verilen derneklerin yurt dışındaki yabancı dernekler ile uluslararası beraberlik veya işbirliği yapmaları yahut yabancı dernek veya kuruluşların yurt içinde şube açmaları ya da uluslararası ilişkide bulunan derneklere katılmaları yanında, her iki yerdeki derneklerin üye veya temsilcileri ilişkilerinin dışında hem değişik hem de ilginç ilişki durumları ortaya çıkmaktadır. Bu tür durumlarda da gerek Bakanlar Kurulunun gerekse İçişleri Bakanlığının izin vermelerinin söz konusu olup olmadığı da tartışılmaktadır. Bu başlık altında ve bölümde bu gibi durumlara değinilmesi düşünülmektedir. Karşılaşılan birkaç örnek üstünde durulması, bir ölçüde görüş belirtilmesi yararlı sayılmaktadır. Burada, aslında bir görevlendirme söz konusudur.

1. Yurt İçinde Görevlendirme

Türkiye’de kurulan ve faaliyette bulunan, uluslararası işbirliğinde bulunma izni verilen herhangi bir dernek üyesinin ilgili yabancı dernek veya kuruluş tarafından, kendisi ile ilişkide bulunan dernekleri, bu derneklerin çalışmalarını denetlemesi ve bir rapor düzenlemesi için yurt içindeki bir dernek üyesini görevlendirmesi gibi bir durum ile karşılaşmaktadır.

Soru: Böyle bir durumda ilgili üyenin herhangi bir yerden izin almasına gerek olup olmadığı,

Bu tür bir görevlendirmenin örgütlenme sayılıp sayılmayacağıdır.

Görüldüğü gibi, soru iki yönlüdür. Yukarıda açıklandığı biçimi ile bir dernek üyesine, yabancı bir dernek tarafından, kendisiyle ilişkide bulunan yurtiçi derneklerinin çalışmalarını denetleme görevi verilmesi durumunun bir örgütlenme sayılmayacağıdır.

Yürürlükte bulunan Demekler Kanunu hükümlerine göre derneklerin örgütlenmesi iki yoldan mümkün görülmektedir. Birisi, derneklerin şube açmaları; İkincisi de, derneklerin birleşerek federasyon oluşturmalarıdır. Oysa sorumuzda ve olayımızda böyle bir örgütlenme olmadığı gibi, görevlendirilen kişinin gerek yurt içindeki gerekse yabancı derneğin organı da sayılamayacağıdır. Düşünce ve görüş bir kanı olarak ileri sürülmekte ise de, gerçek ölçüde doğru sanılmaktadır. Çünkü bu kişi ne bir başkan, yönetim kurulu üyesi, ne de herhangi bir tür temsilcidir. Olsa olsa, denetleme görevi çemberine giren dernekler açısından yetkili bir kimsedir.

2908 sayılı Dernekler Kanunu yurtiçi dernekleri ile yabancı derneklerin, daha açık sözü ile tüzelkişilerin ilişkilerini düzenlemekte, bu yolda hükümleri taşımaktadır. Konu ve soru bu yönden ele alındığında, ülkemizde kurulan, uluslararası ilişkide bulunma izni alan herhangi bir dernek üyesinin yabancı bir dernek tarafından, kendisi ile ilişkide bulunan derneklerin çalışmalarını denetleme ile görevlendirilmesi durumunda herhangi bir biçimde Dernekler Kanunu hükümleri bakımından izin alınmasına gerek olmadığı düşünülmektedir. Çünkü kişiye verilen böyle bir görevin dernek tüzelkişiliği ile ilgisi bulunmadığı, bunun kişisel düzeyde kaldığı kolaylıkla söylenebilir.

2. Yurt Dışında Görevlendirme

Ülkemizde kurulan, uluslararası ilişkilerde bulunma izni verilen herhangi bir dernek üyesi, yabancı dernek tarafından yurt dışında görevlendirilebilir. Böyle bir görevlendirme iki biçim ya da yolda ortaya çıkabilir.

a. Türkiye'deki bir derneğin üyesi, ilişkide bulunulan yurt dışındaki yabancı derneklerin denetimi ile görevlendirilebilir; bu konuda yetki verilebilir. Kişinin, ülkemizde üyesi olduğu derneğin tüzelkişiliği açısından herhangi bir biçimde ilişkisi söz konusu olmadığından, yurt dışına çıkışında izin alması, 2908 sayılı Dernekler Kanununun 43 üncü maddesinin uygulanmasına gerek bulunmadığı görüşü kabul edilmektedir. Pasaport Kanunu dışında herhangi bir engel ya da kayıt aranmayacağı düşünülmektedir

b. Türkiye’deki bir derneğin üyesi/ uluslararası ilişkide bulunulan yurt dışındaki yabancı dernek yönetim veya denetim kurulu üyeliğine seçilebilir. Böyle bir durum ilk bakışta Türkiye’deki bir dernek üyesinin yabancı bir dernekle olan bu tür ilişkisinin 2908 sayılı Kanununun 43 üncü maddesi kapsamına girdiği düşünülse bile, yukarıda değinildiği gibi ortada yurt içi derneğinin yurt dışı demekle tüzelkişilik ilişkisi değil, üyenin kendisini ilgilendiren bir durumdur. Konu bu yönden düşünüldüğü ya da ele alındığı takdirde herhangi bir biçimde izne gerek bulunmadığı görüşü, kanunun sözüne ve özüne uygun düşmektedir.

SONUÇ

Yazımızın başlangıcından buraya değin süren bölümlerinde kısa bir açıklamadan sonra, ülkemizde kurulan derneklerin kuruluş sırasında ve kurulma ve çalışmaya başlama sırasında mevcut dernek olma Bakanlar Kurulundan izin almaları ve bunların koşulları; başvuru üzerine yapılacak işlemler; yabancı dernek veya kuruluşlarla ilişkiler; yabancı ülke derneklerinin yurt içinde çalışması, bu arada bir açıklamaya yer verilerek birkaç özel durum ele alınmış, böylece sonuç bölümüne gelinmiştir.

Bu bölümde Demekler Kanununun kimi hükümlerine genel çizgisinde değinmek, kısaca kendi görüşümüzü belirterek yazının bitirilmesi uygun bulunmaktadır.

1. 2908 sayılı Dernekler Kanunu yurt içinde kurulan derneklerin, yabancı dernek veya kuruluşlarla ilişkide bulunmalarını Bakanlar Kumlunun iznine bağlamaktadır. Böyle bir yola gidilmesi, ülke yararı bakımından önemli sayılmaktadır. Kaldı ki, bu konuda uluslararası kural da “karşılıklı olma”dır. Bir başka ülke, kendi dernekleri ile ilişki kurulmasına izin vermediği takdirde, bizim ülke de benzer yola gidecektir. Bu da doğaldır. Öyle ya, haklar karşılıklı olduğu ölçüde bir anlam taşır. Karşıtı da düşünülemez.

2. Yabancı derneklerle ilişkide bulunulması için Dernekler Kanunu bazı ölçüler koymakla birlikte, yine de gerek İçişleri Bakanlığının, gerekse Bakanlar Kumlunun takdir yetkisinin söz konusu olduğu, böyle bir izni verip vermekte bağımsız ve bağlantısız bırakıldığı da ilgili madde hükümlerinden anlaşılmaktadır. İstenen bir iznin verilmemesi durumunda, kanımız odur ki, bu tasarruf yargı önüne götürülemez; bu konuda idare zorlanamaz. İşte bu yönden idare, bağımsız ve bağlantısızdır denilmektedir.

3. Burada bir noktaya değinilmesi, açıklanması gerektiği akla gelmektedir. 2908 sayılı Demekler Kanununun 11 inci maddesi, 1'inci, 2'inci ve 3 üncü bentlerine göre uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasına Bakanlar Kurulunca izin verilen demek ilgililerinin yurt dışına gidiş gelişleri ya da giriş çıkışları konusunda Kanunun 43 üncü maddesine göre İçişleri Bakanlığınca izin verilmesine veya buradan izin istenmesine gerek bulunmadığı düşünülmektedir. Çünkü, beraberlik veya işbirliği yapılmasına Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir; bu nedenle giriş çıkış izni önceden alınmış olmaktadır.

NEDEN SİVİL SAVUNMA BİRLİKLERİ

Celalettin ONGUE
Emekli Kurmay Albay

Sivil Savunmanın Amacı; düşman saldırılarına, doğal afetlere ve büyük yangınlara karşı halkın can ve mal kaybının asgari hadde indirilmesi, hayati önemi haiz kamu ve özel kuruluşların korunması, faaliyetlerine devam edebilmeleri için acil onarım ve tamirleri ile savunma gayretlerinin sivil halk tarafından desteklenmesi için silahsız koruyucu ve kurtarıcı önlemlerin alınmasını sağlamaktır.

Bu amacın sağlanabilmesi için bir doğal afette ya da bir düşman saldırısı halinde enkaz altında kalanların kurtarılması, kurtarılanlara ilk yardımın yapılması, yaralananların hastanelere şevki, yangınların söndürülmesi, açıkta, aç, çıplak kalanların geçici olarak barındırılması, yedirilmesi, giydirilmesi gibi hizmetlerin süratle yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu hizmetleri yürütecek teşkillerin barıştan itibaren fiilen kurulması ve belirtilen afet görevlerinin sağlıklı olarak yerine getirilmesi için de özel eğitimden geçirilmeleri icap etmektedir.

Yürürlükteki 7126 sayılı Sivil Müdafaa Kanunu bu hizmetlerin yerine getirilmesi için, il ve ilçelerde yükümlülerden oluşan sivil savunma servislerinin kurulmasını öngörmüştür.

Ancak bir afet halinde yükümlülerden oluşan bu servisler acaba kendilerine verilen görevleri yerine getirebilecekler midir? Beklenen hizmeti verecekler midir? Sualini cevaplandırmak gerekir.

Şöyle ki:

Bir depremde; afet bölgesindeki servislerde görevli yükümlülerin derhal toplanması ve hizmete şevki; felaketin içinde olan yükümlüler için pek mümkün görülmemektedir. Bu sebeple şimdiye kadar da bu servislerden arzu edildiği şekilde yararlanılmamıştır. Çünkü felaket bölgesindeki yükümlülerin birçoğu kendisi felaketzede olarak; kurtarılmaya, yardıma muhtaç olacaktır. Bu durumda çevre il ve ilçelerden destek sağlanacaktır.

Sivil Savunma Servis yükümlüleri genellikle yaşlı doğumlu olduklarından ve sürekli eğitime de tabi tutulmaları mümkün olmadığından; böylesine bir felakette bunların vereceği hizmet verimli olamaz.

Birbirini hiç tanımayan ve yeteneklerini bilmeyen kişilerden oluşan ve olağanüstü durumlarda acele toplanarak göreve sevk edilen bu servislerin disiplinli, koordineli, başarılı çalışmaları da beklenemez. Nitekim son Erzurum depreminde de askeri birliklerin büyük destek ve faaliyetine karşılık, sivil savunma servisleri bekleneni verememiştir. Ayrıca eğitim zafiyeti nedeni ile modern teknik malzeme ve cihazlarla donatmak da mümkün olamamaktadır.

Özet olarak diyebiliriz ki, süratle toplanma, sevk ve idare, eğitimi, çeviklik, çabukluk, hizmette devamlılık, disiplin, birlik ve beraberlik ve hareket kabiliyeti, teçhizat ve malzeme yönünden zafiyeti olan sivil savunma servislerinin bu zaafılarını giderek daha etkin hale getirmek için; Türkiye düzeyinde nasıl bir teşkilatlanmaya gidilmesi sorununun çözülmesi zamanı gelmiştir.

Genel hayata etkili olacak düzeydeki afetlerde, büyük yangınlarda, düşman saldırılarında acil kurtarma, ilk yardım ve destek hizmetlerinin yerine getirilmesi amacı ile yurt düzeyinde uygun görülen 7 veya 8 bölgede ihtiyaç fazlası muvazzaf erlerden sivil savunma birlikleri kurulması halinde; belirtilen sorunlara çözüm yolu bulunabilir. Bu amaçla 4 aylık Temel Eğitimi gören erlerden her tertip için sivil savunma servislerinin özelliğine uygun olarak tercihan sıhhiye, istihkâm, muhabere ve levazım sınıflarından olmak üzere İçişleri Bakanlığına kontenjan verilmeli ve bu erler kalan askerlik sürelerini sivil savunma birliklerinde tamamlamalıdır. Bu hizmette geçecek süreleri, askerliklerinden sayılarak Silahlı Kuvvetlerdeki erlere tanınan özel ve genel haklar aynen verilmelidir. Terhis oluncaya kadar da askeri mevzuat hükümlerine tabi olmalıdırlar. Hatta başarılı olamayanlar, disiplinsizlikleri görülenler geldikleri birliklere iade edilmelidirler. Belirtilen bu hükümler yeni hazırlanan Sivil Savunma Kanun Tasarısında da yer almıştır.

Açıklanan amaç ve koşullara uygun sivil savunma birlikleri kurulduğunda; sivil savunma hizmetleri daha etkin olacaktır. Çünkü:

— Kurulu birlik olduğundan, her an göreve hazırdır. Motorize edilerek veya hava yolu ile süratle görev yerine sevk etmek olanağı mevcuttur.

— Sürekli eğitim gördüklerinden hizmeti; düzenli, sürat ve başarı ile yürütebilirler.

— Komutanları atanma ile olacağından ehil kişilerin elinde sevk ve idare mümkün olacaktır.

— Birliğin nüvesini erler teşkil ettiğinden ve genç doğumlu olduklarından yükümlülere nazaran daha disiplinli, atak, çevik, birlik ve beraberlik içinde birbirini tanıyan kişiler olarak daha verimli ve koordineli hizmet vereceklerdir.

— Kurulu birlikler olduğundan, hizmetlerinin icap ettirdiği modern cihaz ve malzemelerle donatmak ve bunları öğretmek imkân dahilinde olacaktır.

— Sivil savunma birlikleri kurulduğunda; askeri birliklerin doğal afetteki katkıları azalacaktır.

— Bölge sorumluluğu verildiğinden bölgenin emrinde gerek doğal afetlerde ve gerekse savaş anında düşman saldırılarına karşı halkın, tesislerin korunması ve süratle kurtarılması, vatandaşın can ve mal zayıyatının asgari hadde indirilmesi, yaraların sarılması için göreve hazır sivil savunma birlikleri bulundurulmuş olacaktır. Gerektiğinde bu birliklerden memleketin kalkınmasında diğer hizmet dallarında da yararlanılabilecektir.

— Bir savaş halinde yükümlülerden oluşacak servislere de sivil savunma birliklerinden muvazzaf çekirdek personel verilmesi mümkün olabileceği gibi, barışta sivil savunma servislerinde öğretmenlik görevi de verilebilecektir. Ayrıca terhislerinde tercihan sivil savunma servislerinde görev verilecek, böylece yükümlülerden oluşan sivil savunma servisleri bundan böyle eğitilmiş, yetiştirilmiş, zamanla ehil personelle de takviye edilmiş olacaktır.

— Söz konusu birlikler hassas bölgelerde kurulduklarından; bir savaş halinde de bu bölgelerde sivil savunma hizmetlerinin halka götürülmesinde etkinlikleri artacak ve halkın morali üzerinde olumlu etkileri ve desteği olacaktır.

Silahların ateş gücünün çok artması, menzil mefhumunun kalkması, geleceğin savaşlarının karada, denizde ve havada sınır tanımadan sürdürülebileceği ve bu sebeple cepheler kadar geri bölgelerin ve halkın da düşman saldırılarının içinde olacağı ve savaşın bütün ıstıraplarını çekeceği nedeni ile; nasıl Silahlı Kuvvetler barışta hazır kurulu birlikleriyle savaş için gerekli önlemler alıyorsa; Memleketin büyük nüfus yoğunluğunu teşkil eden ve savaş anında Silahlı Kuvvetleri, maddeten ve manen destekleyecek olan halkımızın da korunması ve kurtarılması için sadece doğal afetler yönün

maktadır. Servisler ekipler halinde kurulduğundan ve ekipler halinde hizmete göndermeleri mümkün olduğundan yaygın bir afet bölgesinde hizmet yapma olanağı vardır. Kurtarma hizmetine fazla ekip tahsis edilmesinin nedeni kurtarma işlemlerinin zor ve uzun süre olmasıdır. Örneğin: DİYARBAKIR’da çöken apartmanda yapılan kurtarma hizmetleri bir haftadan fazla zaman almıştır.

Savaş ve tabii afetler dışında da bu birliklere, bölgesinde vukua gelecek büyük trafik kazaları, bina yıkılmaları, toprak kayması, su basması, orman ve büyük yangınlara müdahale gibi görevler de verilebilecektir.

Kurulması öngörülen bu birliklerin her birinin personel mevcutları tahmini 300’ü geçmeyecektir.

Yeni hazırlanan Sivil Savunma Yasa Tasarısında da sivil savunma birliklerinin kurulması öngörülmüştür. Yasa kabul edildiği takdirde, Sivil Savunma Birlikleri kurulacak, tabii afetlerde, büyük yangınlarda ve savaşta topyekûn savunma hizmetlerinde büyük yararlar sağlayacaktır. Böylesine birlikler birçok devletlerde kurulmuş olup, hizmet vermektedir. Nitekim ERZURUM depreminde İsviçre’den bir kurtarma timi hava yolu ile hemen gönderilmiştir.

Olağanüstü hallerde ve savaşta; halkın korunmasında ve kurtarılmasında, topyekûn savunma hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesinde büyük katkıları olacak ve devlete önemli bir mali külfet getirmeyecek olan özel sivil savunma birliklerinin yurdumuzun uygun bölgelerinde kurulması ile afetlere karşı çok duyarlı olan memleketimizde gerçekçi önlemler alınmış ve Sivil Savunma amacına ulaşmış olacaktır.

ÇEVRE SORUNLARINI KAPSAYAN YASAL DÜZENLEMELER

İsmet TAYŞI
Tarım Orman ve Köy işleri Bak.
APK Kurulu Başkanlığı

I. GİRİŞ

Bilindiği üzere, ülkemizde, hızlı ve plansız kentleşme, sağlıksız ve düzensiz sanayileşme olgusu, başta insanlar olmak üzere tüm canlıların içinde yaşadığı doğal ve sosyal çevrenin korunmasını önemsemeyen büyük ölçekli kamu ve özel kesim yatırımlarındaki artışlar, kıyılarımızda dinlenme ve turistik amaçlı ikinci (yazlık) konut yerleşmelerinde görülen düzensiz yapılaşmalar nedeniyle ortaya çıkan ve kapsamı yönünden çok geniş boyutlu ve önemli bir konu vardır. Bu da, moda deyiimiyle “Çevre Sorunları”dır. Kış mevsimi geldiği zaman, özellikle büyük kentlerimizde hava kirliliği, yaz mevsiminde de kıyılarımızda deniz kirliliği, irili ufaklı kentsel nitelikli yerleşmelerde içme ve kullanma suyu ile kanalizasyon yetersizliği biçiminde görülen bu sorunlar, zaman zaman TRT ve basında yer almakta ve kamuoyuna yansıtılmaya çalışılmaktadır.

Çağımızdaki sosyo-ekonomik ve teknolojik evrim sürecinin ve uygarlaşma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan çevre sorunları deyimi, 1920’lerden bu yana insan, hayvan, bitki, toprak ve su gibi yerüstü kaynaklar ile yeraltı doğal kaynakların bilinçsiz, gelişigüzel ve hovardaca kullanılmasından kaynaklanan sorunları kapsamakta ve bunlar arasındaki iç ilişkilerin geniş bir bakış açısı içerisinde enine boyuna incelenmesini öngörmektedir.

Özellikle, 1960’lı yıllarda dünyada gittikçe yoğunlaşarak doruğa varan çevre sorunları nedeniyle ekonomi bilimi de, tüm ekonomik uğraşı dallarının kaynağının ekolojik oluşundan ötürü bu bilim dalının kapsamı içinde yer almaya başlamış ve günümüzde buna siyaset bilimi boyutunun eklenmesiyle “Eko politik”, makina-insan- çevre uyumunun yasalarını bulmaya çalışan “Ergonomi”, biyoloji- tıp-mühendislik dallarında ekonomik bütünselliği kavrayıcı “Biyomedikal Mühendisliği” denilen bilim dalları bile türemiştir.

Gelişmiş batılı ülkelerde, ikinci sanayi devriminden sonra 1920’li yıllarda algılanmaya başlayan doğal ve sosyal çevrenin korunması konusu gittikçe önem kazanmış ve dünyada 1960’lı yıllarda-yukarıda da değinildiği üzere- yoğunlaşarak en yüce doruğuna varmış olmasına karşın, ülkemizde bu konunun 1970’li yıllardan sonra farkına varılabilmiş ve ancak 1973 yılından itibaren uygulanmaya başlayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ilk kez ayrı ve bağımsız bir başlık halinde bu konuya yer verilebilmiştir. Bu planda, çevre sorunlarına resmi nitelikli tanım ve tanımlama getirilerek, belirlenen ilkeler, önlem ve öneriler, izlenecek politikalar bakımından, konunun dar bir bakış açısı içerisinde algılanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarının bitiş ve başlangıç tarihleri arasında kalan 1978 yılında, çevre sorunların çözümlemesi ümidiyle Başbakanlığa bağlı Çevre Müsteşarlığı şeklinde bir örgütlenmeye gidilmiş ve bu örgüte doğrudan sosyal içerikli olmaktan ziyade, doğal çevre ve bunu korumaya ağırlık verici nitelikli görevler verilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Planda, çevre sorunlarına III. BYP’den daha geniş yer verilmekle beraber ve konuya biraz daha mekânsal içerik ve sosyal boyut kazandırılmaya çalışılmakla birlikte, yine de çevre sorunlarına hava, su ve deniz kirlenmesi, toprak erozyonu ve kirlenmesi, gürültü ve dinlence yerleri alt başlıkları halinde dar bir bakış açısı içerisinde bakılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. V. BYP uygulamasının ne getireceğini ise, şimdiden kestirmek mümkün değildir. Çünkü Müsteşarlık düzeyindeki örgütlenme Genel Müdürlük düzeyine indirildiğine göre, bu konuda, bu plan dönemi içinde fazla iyimserlik taşımayacağı izlenimi söz konusu olabilir. II.

II. ÇEVRE ve ÇEVRE SORUNLARININ TANIMI

Eskiler, gerçek bir tarif ve yeterli bir tanımlama için “Ağyarını mani, efradını cami olmalıdır.” derlerdi. Gerçekten geçerli ve yeterli bir tanım ve tanımlama, bu iki niteliği birden kapsayan bir kavram olmalıdır.

Genellikle somut varlıklar, bu iki niteliği de kapsayacak şekilde bütün özellikleri belirtilerek kolayca tanımlanabiliyorlar ise de, özellikle soyut varlıklar arasında ve bu varlıklar için yapılan tanımlamada söz konusu iki unsur arasında bazen birinin lehine, bazen de diğerinin aleyhine artıklar ve eksiklikler görülmekte ve çoğu kez eskilerin deyişiyle “Efradını cami, ağyarını mani” olacak biçimde

yeterli bir tanımlama yapılamaması karşısında, insanlar meramlarım karşındakilere layık veçhile anlatmakta sıkıntıya düşmektedirler. Kanımızca, “Çevre” ve “Sorun” sözcükleri de bunlardan birisi olsa gerektir.

Çevre, çevirmek fiilinin “Çevir” kökünden türemiş bir sözcük olup, “Çevirenin Türk dil uyumuna göre “çevre” şekline dönüşümünden meydana gelmiş bir terimdir. Sözlük anlamında çevre; muhit, etraf, civar ve yöre gibi anlamlara gelmektedir. Soyut bir terim olan çevre sözcüğünün, yerine göre dar, sınırlı ve eksik, yerine göre de çok geniş, artıklı ve sınırsız anlamlı söylenişi vardır. Örneğin, bir kişi için aile çevresi, okul çevresi, yaşanılan köy ve kentteki doğal ve sosyal çevre küçük ölçekli çevre sözcüğü ile ifade edildiği gibi, daha geniş anlamlı civar, yöre, havza ve bölge deyimleri de çoğu kere çevre terimi ile ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Bilindiği üzere, genel hatlarıyla çevre ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi, bitkilerin, hayvanların ve insanların doğup büyüdüğü, gelişip serpildiği, fiziksel şekil, biyolojik gelişme ve hatta psişik yapılarını etkileyen ve bunlara kumanda eden, bunların doğayla olan ilişkilerini kapsayan doğal çevredir. Öyle ki; bu doğal çevre ve ortama tam uyma ve uyum sağlama keyfiyeti, bazı insan topluluklarının neden halâ ilkel bir uygarlık düzeyinde olduklarını açıkça ortaya koyar.

Nitekim sıcak iklimde yaşayan zenciler, doğanın göbeğinde kolayca yaşayabildikleri için diğer insan topluluklarının uygarlık düzeylerine geçmelerini zorunlu kılan birtakım şartlarla karşılaşmamışlardır. Oysa soğuk iklimlerde yaşayan insanların, o ortama biyolojik olarak uymaları imkânsızdır. Bu imkânsızlık nedeniyle, bu gibi bölgelerde yaşayan toplumların uygarlık düzeyi zorunlu olarak gelişmiştir.¹

İnsanları ilgilendiren diğer çevre de, onların psişik yapılarının gelişmesine, ruhsal dokularının bezenmesine, manevi olgunluğa eriştirecek toplumsal yeteneklerin kazanılmasına, kültürel gelişmelerine büyük etkisi olan sosyal çevredir.

Öte yandan, bir de eskilerin mesele, batıkların ise problem dedikleri “Sorun” kelimesi vardır. Hemen her gün bol bol kullandığımız bu sorun kelimesi ise, dilimizde düşünülüp çözülmeye, konuşulup bir sonuca bağlanılmaya değeri ve gerekliliği olan bir durumu ifade etmektedir.

¹ Cumhuriyet Ansiklopedisi, s. 3484.

Çevre ile sorun kelimelerinin, yan yana ve peşi sıra gelmesi ile ortaya çıkan “Çevre Sorunu” ya da “Çevre Sorunları” deyiimi, insanların içinde yaşadığı doğal ve sosyal ortamda halledilmesi, düşünülüp çözümlenmesi gereken çeşitli değer ve gereklilikleri kapsayan çok geniş bir anlamı ifade etmektedir. Bu iki kelimenin, yan yana gelmesi ile ortaya çıkan bu çevre sorunları deyiimi, son yılların en güncel ve çözüm bekleyen bir konusu olarak, hemen her gün yerli ve yabancı basında arzı endam etmektedir.

Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerce öteden beri, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerce de son yıllarda ağızlardan hiç düşmeyen bir terim ve deyim haline gelmiştir, çevre sorunları. Hatta öylesine evrensel bir mahiyet almıştır ki; Birleşmiş Milletler Örgütü bile bu deyimın üzerinde önemle durmakta, üye devletlerin katılmasıyla çevre sorunlarına çözüm getirecek uluslararası yolları ve çareleri aramakta ve bu konuda, devletler hukukunda veya insan hakları beyannamesinde yer alan hükümler derecesinde geçerli ve her üye devlet tarafından kabul edilip uygulanabilir niteliği haiz olacak hükümlerin saptanması faaliyetine yönelmiş bulunmaktadır.² Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) nun 17. Genel Kurulunca 16.11.1972 tarihinde onaylanan “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” ile 14.5.1979 tarihinde Cenevre’de imzalanan “Uzun Menzilli Sınırlar ötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi” söz konusu girişimlere birer örnektir.

III. ÇEVRE SORUNLARININ AYRIMI

Evrensel düzeyde çevre sorunları biri alan, diğeri de sektör sorunları olmak üzere iki ana kategoride toplanmaktadır.³

A. Alan Sorunları

Bu, fiziksel ya da başka bir deyişle doğal çevreyi içeren ve bu çevre üzerindeki sektörel ve sosyo-ekonomik nitelikli yoğun baskıları kapsamaktadır. Bu da kırsal ve kentsel alan sorunları diye ikiye ayrılır.

1. Kırsal Alan Sorunları

Bu, kırsal nitelikli yerleşmelerin ve bu yerleşme merkezlerinde yaşayan kırsal nüfusun tüm sorunlarını içermektedir. Bunu fiziksel

² İsmet Tayşi, Çevre Sorunları Üzerine, ZMD., Sayı: 70, Ankara -1972, s. 17.

³ İsmet Tayşi, Türkiye’de Fiziksel Planlamayı İçeren Kırsal Alan Düzenlemesi ve Buna İlişkin Mevzuat, İBD., Sayı: 449, Ankara - 1983, s. 1142..

çevre, bürokratik merkezi yönetimin kırsal alandaki sorunlara yaklaşımı ve kırsal yerleşmelerdeki toplulukların ve yönetimlerin sorunları olarak üç aşamada ele almak mümkündür.

2. Kentsel Alan Sorunları

Bu, kentsel nitelikli yerleşme merkezlerinin fiziki çevre, bürokratik ve demokratik yönetim sistemi yaklaşımı açısından merkezi yönetimin kentsel alanlardaki ve kentsel merkezlerdeki sorunlara yaklaşma durumu ile kentsel yerleşmelerdeki yönetim örgütlerinin sorunlarını içermektedir.

B. Sektör Sorunları

Aslında ister alan sorunları, isterse sektör sorunları içinde yer alsın, bütün çevre sorunları, sosyo-ekonomik, sosyo-ekolojik ve psiko-sosyal özellikleri taşıyan bir sorunlar paketi, ya da sorunlar demeti niteliği taşımaktadır. Özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler dizisi için bu sorunların çözülmesinde sosyo-ekonomik ve teknolojik yön ağır basmakta ve altından kolay kolay kalkılması mümkün değilmiş gibi bir görünüm yaratılmaktadır. Bunlardan öncelikle sektör sorunları ağırlık taşımaktadır. Bilindiği üzere sektör sorunları ekonomik faaliyet kolları açısından tarım, sanayi ve hizmet sektörü sorunları olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır.⁴

1. Tarım Sektörü Sorunları

Bilindiği üzere, tarım sektörü, bitkisel ve hayvansal üretim, ormancılık, su ürünleri, balıkçılık ve avcılık gibi ekonomik faaliyet dallarını kapsamakta olup, uluslararası sosyo-ekonomik göstergelere göre de, ülkeler ya milli gelir ölçütü, ya da aktif (çalışan) nüfus ölçütü gibi ölçütlere dayanılarak tarım ülkesi mi, yoksa sanayi ülkesi mi diye değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Milli gelir ölçütüne göre ülkemiz, bir sanayi ülkesi imiş gibi bir görünüm içinde ise de, aslında aktif nüfus ölçütüne göre bir tarım ülkesi özelliği göstermektedir. Bu nedenle, ülkemiz ekonomisinde ve kalkınmasında tarım sektörünün payı ve katkısı büyüktür. Diğer sektörlerin itici gücü ve lokomotif durumundadır.

Tarım sektörünün sorunları içerisinde, yukarıda değinilen kırsal alan sorunları ile tarımsal planlama, üretim, kredi, girdi temini, *

⁴ Şehircilik ve Meseleleri, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT: 1951, ÖİK : 305, Ankara - 1984, s. 9.

donatım, fiyat desteklemeleri ve pazarlama v.s. gibi faaliyetlerin tüm sorunlarının yanı sıra, makro düzeyde içe ya da dışa dönük tarım politika ve kararlarının oluşturulması da yer almaktadır.

2. Sanayi Sektörü Sorunları

Dar kapsamlı bir tanımlama ile imalat sanayii, geniş anlamda ise, tarım dışında kalan ekonomik faaliyet şeklinde tanımlanabilen sanayi sektörü, ekonomik faaliyet kolları açısından istihraç (madencilik ve taş), imalat ve inşaat sanayileri ile bu sanayilerin yer ve teknoloji seçimi, lisans, patent, know-how ve finansman sorunlarını, emek yoğun, sermaye yoğun, teknoloji yoğun sanayi seçenekleri arasındaki politik tercihleri kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkemiz, milli gelir ölçütüne göre, her ne kadar bir sanayi ülkesi görünümünde ise de, genelde bu görünüm lisans, patent ve know-how anlaşmaları ile dışa bağımlı, montajcı bir sanayileşme hareketi niteliği taşımaktadır.

3. Hizmet Sektörü Sorunları

Sektör sorunları içerisinde üçüncü sektör durumunda olan hizmet sektörü ise, ekonomik faaliyet kolları açısından elektrik, gaz, su üretimi ve sağlık hizmetleriyle ticaret, bankacılık, sigortacılık, taşımaz mal satışları, taşıma, ulaşım, haberleşme faaliyetleri ve genel hizmetler ile iyi tanımlanmayan ve iyi belirlenmeyen iş kollarının ve bu iş kollarında çalışanların tüm sorunlarını içermektedir.⁵

IV. ÇEVRE SORUNLARINI İÇEREN YASAL DÜZENLEMELER

Bilindiği üzere, ilk kez III. BYP'da, daha sonra da IV. BYP'da ayrı ve bağımsız bir başlık halinde yer verilen çevre sorunlarının çözülmesine yönelik çalışmaların hukuki bir temele oturtulması amacıyla alansal ve sektörel kapsamlı bazı yasa değişiklikleri ve bazı yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaları, çevre sorunlarına yer verilen plan dönemleri itibariyle ele alıp, özetle aşağıdaki şekilde vurgulamak mümkündür.

A. Üçüncü Beş Yıllık Plan Dönemi

Bu plan döneminde, çevre sorunlarını kapsayan, kırsal ve kentsel alanda sosyo-ekonomik, sosyo-ekolojik ve eko politik nitelikli bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır.

⁵ İsmet Tayşi, Çevre Sorunları Kimin Sorunu, Ziraat Dünyası Dergisi, Sayı: 331, Ankara - 1978, s. 17.

1. Toprak ve Tarım Reformu Yasası

19.7.1973 tarihinde yürürlüğe giren bu yasada, toprakların verimli bir şekilde işletilmesi, tarımsal üretimin artırılması, değerlendirilmesi, pazarlanması ve ulusal kalkınmayı hızlandıracak tarımsal yapının kurulması; topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerinin yeter gelirli aile işletmeleri haline getirilmeleri için topraklandırılmaları, donatılmaları, desteklenmeleri ve örgütlenmeleri; tarımda kiracılık ve ortaklığın belli bir düzene sokulması, ekonomik üretime imkan vermeyecek şekilde parçalanmış arazilerin birleştirilmesi ve gerektiğinde genişletilmesi suretiyle toplulaştırılması ve tarımsal mülkün çiftçi ailelerinin geçimini sağlamaya ve aile işgücünü değerlendirmeye yetmeyecek derecede parçalanmasının ve küçülmesinin önlenmesi; örnek köyler kurulması ve mevcut köylere eklemeler yapılması; tarımda toprak ve su kaynaklarının teknik ve ekonomik gereklerle göre kullanılması, korunması, ıslahı, geliştirilmesi ve verimliliğinin sürdürülmesi öngörülmüştür. Ancak, bu yasanın ömrü, Anayasa Mahkemesinin bu yasayla ilgili iptal kararının yürürlüğe girdiği 10.5.1978 tarihine dek sürebilmiştir.

2. Eski Eserler Yasası

II. Abdülhamit döneminden 1973 yılına değin yürürlükte kalan “Asar-ı Atika Nizamnamesi”nin yerine egemen kılınmak ve çağımızın sosyo-ekonomik ve teknolojik evrimine paralel olarak gelişen koşullarıyla uyum sağlamak üzere çıkarılan 1710 sayılı bu yasada, kırsal ve kentel alanda arazi kullanım planlaması ve çeşitli amaçlı yatırımlarla ilgili yer seçimi kararlarının oluşturulmasında arazi kullanışı bakımından kısıtlamalar getirici bazı hükümlerin yer aldığı görülmektedir.⁶ Bu yasa ile doğal, tarihsel, arkeolojik ve kültürel kaynakların ve mirasın kullanılması ve korunması amaçlanmıştır. Ancak, anılan yasa, 1983 yılında çıkartılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasının uygulamaya konulması ile yürürlükten kaldırılmıştır.

3. 1744 sayılı Orman Yasası

1973 yılında çıkarılan ve 6831 sayılı Orman Yasasında bazı değişiklikler yapılmasını öngören bu yasa ile doğal olarak yetişen ve emekle yetiştirilen ağaç ve ağaççıkların üzerinde yetiştikleri arazi

⁶ İsmet Tayşi, Sanayileşme ile Fiziksel Arazi Kullanım Planlaması Arasındaki ilişkiler ve Bunları İçeren Yönetmelik İşlevler, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı, Doğal Çevrenin Sorunları ve Doğal Kaynakların Korunması Semineri, Seminer Dizisi: 4, Alanya-1981, s. L. 14.

lerle birlikte orman alanı olarak tanımlandıktan sonra hangi alanların orman sayılamayacağı belirlenmekte ve orman niteliğini tümüyle yitirmiş, su ve toprak rejimine zarar vermeyen, orman bütünlüğünü bozmayan, tarla, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık gibi çeşitli tarım alanlarında ve otlak, yayla, kışlak haline gelmiş yerler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşik alanların orman sınırları dışında varsayılması; ormanların harita, kadastro, imar, ıslah, amenajman ve developman planlarının yapılması ve korunması; rekreasyon alanlarında doğayı korumak ve turizm hareketlerine imkân sağlamak üzere milli park alanlarının saptanması yasal yaptırımlar haline getirilmiştir.⁷

B. Dördüncü Beş Yıllık Plan Dönemi

Bu plan döneminde, çevre sorunlarını kapsayan kırsal ve kentsel alan sorunları ile sektör sorunlarını ve bunların alt sistemleri içinde yer alan konularda, birçok yeni yasal düzenlemeler yapılarak pozitif hukukumuz, başta 1982 Anayasamız olmak üzere yeni bazı hukuki metinler kazandırılmıştır.

1. 1982 Anayasası

Bilindiği üzere, 12 Eylül 1980'den sonraki dönemde teşkil edilen Danışma Meclisi'nce hazırlanıp, halk oylaması sonunda onaylanarak 18.10.1982 tarih ve 2709 sayılı yasa ile yürürlüğe giren yeni Anayasamız, 1961 Anayasasını tümüyle yürürlükten kaldırmış, özellikle çevre sorunları konusunda 1961 Anayasasından farklı yeni bazı hükümler getirmiş bulunmaktadır. Getirilen bu yeni hükümler şöyle özetlenebilir:

a. 23. madde ile yerleşme hürriyetinin, sosyo-ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak amaçlarıyla sınırlanabilmesi,

b. 43. maddede kıyıların, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceği, kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartlarının yasayla düzenlenmesi,

c. 45. madde ile Devletin, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek için gereken tedbirleri alması,

⁷ Tayşi, İbid.

- d. 56. maddede, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilerek, çevreyi geliştirme, çevre sağlığını koruma ve çevre kirlenmesini önlemenin, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamanın Devletin ödevi olduğu,
- e. 57. madde ile Devletin, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alması ve toplu konut girişimlerini desteklemesi,
- f. 58. madde Devletin, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alması,
- g. 59. madde ile Devletin, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alması,
- h. 62. madde Devletin, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alması,
- ı. 63. madde ile Devletin, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlaması ve bu amaçla destekleyici ve özendirici tedbirleri alması,
- j. 119. madde Devletin doğal afet, tehlikeli salgın hastalıklar ve ağır ekonomik bunalımlar nedeniyle olağanüstü hal ilan edebileceği,
- k. 166. madde ile sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla geliştirmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamanın Devletin görevi olduğu, l.
1. 169. madde ile bütün ormanların gözetiminin Devlete ait olduğu, Devlet ormanlarının mülkiyetinin devrolunamayacağı, ormanların zaman aşımı ile mülk edinilemeyeceği, kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamayacağı, ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme izin verilemeyeceği, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için Devletin yasal tedbirleri alacağı, (31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik

gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu saptanan araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında) orman sınırlarında daraltma yapılamayacağı,

m. 171. madde Devletin, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayıcı tedbirleri alması,

n. Devletin, 172. madde ile tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı, 173 madde ile esnaf ve sanatkarı koruyucu ve destekleyici, 64. madde ile de sanat faaliyetlerinin, sanat eserlerinin sanatçıların korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alması öngörülmektedir.

2. Çevre Yasası

Bu yasa, 11.8.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile ülkemizde, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemelerin ve alınacak önlemlerin, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlenmesi amaçlanmaktadır.

Denilebilir ki; bu yasa ile çevre korumaya ve çevre sorunlarını önlemeye yönelik gayretler kısmen de olsa hukuki bir temele oturtulmaya ve bu konudaki yasal boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Kısmen diyoruz, çünkü, Çevre Yasası yürürlüğe gireli bir yıla yakın bir zaman geçmiş olduğu halde, yasanın 31. maddesine göre, bu yasanın uygulanmasına olanak sağlayacak ve bu yasaya işlerlik kazandıracak yönetmeliklerin, en geç bir yıl içinde yürürlüğe konulması öngörülmüş olmasına karşın, bugüne kadar söz konusu yönetmelikler hazırlanıp yürürlüğe konulamamıştır. Bu nedenle, anılan yasanın 6. maddesiyle illerde oluşturulan Mahalli Çevre Kurullarının çalışma yöntemlerini düzenleyen kurallar ayrıntılı biçimde aydınlığa kavuşturulamadığı için taşradaki mülki idare amirleri ve bu Kurulun üyesi olan ilgili birim başkanları bir kararsızlık, çekingenlik ve tedirginlik içerisinde dirler.

3. Başbakanlık Deniz Teşkilâtı Hakkında Yasa

20.8.1981 gün ve 2512 sayılı bu yasa ile Başbakanlığa bağlı Deniz Müsteşarlığı kurulması öngörülmüştür. Bu yasanın 4. maddesine göre, denizlerimizde ve iç sularımızda Devletin alaka ve menfaatlerinin korunması amaçlanmıştır. Çevre sorunları yönünden bu Müsteşarlığa, ulusal deniz politikasını saptama, uluslararası düzeyde deniz işleri ile ilgili hukuki, ekonomik, siyasi ve benzeri konularda ilgili kuruluşlarla koordinasyon sağlayarak ulusal hak ve yararlarımızın korunması yönünde inceleme yapma, deniz konularıyla ilgili hizmet gören kamu kuruluşlarını Devletin deniz politika ve stratejisi doğrultusunda yönlendirme, su altı ve su içi canlı ve cansız kaynaklardan en ekonomik şekilde faydalanılmasını sağlamak için gerekli inceleme ve koordinasyonu yapma, araştırma ve geliştirme kurumları kurma, yurt düzeyinde denizciliği sevdirmek, etkinleştirmek ve yaygınlaştırmak üzere gerekli düzenleme ve işbirliği yapma gibi görevler verilmiştir.

4. Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin

Ana belediyelere Bağlanmaları Hakkında Yasa

4.12.1981 gün ve 2561 sayılı bu yasa ile son nüfus sayımına göre belediye nüfusu 300.000'i aşan büyük şehirlerin çevresinde bulunan belediye ve köylerin, enerji, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon, ulaşım, toplu taşıma ve imar gibi temel belediye hizmetlerinin birbiriyle uyumlu ve bütünleştirici bir planlama içinde yeterli ölçüde ve verimli bir biçimde yerine getirilmesini sağlamak amacıyla büyük kent belediyelerine bağlanması öngörülmüştür.

5. Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının

Belirlenmesi Hakkında Yasa

16.8.1983 gün ve 2844 sayılı bu yasa ile fındık üretiminin en uygun alanlarda yapılması ve üretimin talepteki gelişmelere göre yönlendirilmesinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Bu da, kırsal alanda fındık üretim alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili arazi kullanımını kapsayan fiziksel ve tarımsal üretim planlama kararlarının getirilmesini öngörmektedir.

G. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürlüğü

Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yasa

20.11.1981 gün ve 2560 sayılı bu yasa ile İstanbul Belediyesinin görev alanı içine giren yerlerdeki su ve kanalizasyon hizmetleri gibi

kentsel ve yerel teknik altyapı hizmetlerinin belediyenin dışında oluşturulan bir kurum ile tek elden yürütülmesi öngörülmüştür.

7. İmar Affı Yasası

21.3.1983 tarihinde yürürlüğe giren ve kamuoyunda kısaca İmar Affı Yasası diye bilinen bu yasa ile kentsel ve kırsal alanlarda imar ve gecekondü mevzuatına aykırı olarak yapılmış ve yapılmakta olan bütün yapıları yasallaştırmak için uygulanacak işlemlerin düzenlemesi amaçlanmıştır. Bu yasa, 8.3.1984 tarihinde yürürlüğe giren 2981 sayılı yasa ile yeniden düzenlenmiştir.

8. Toplu Konut Yasası

10.7.1981 tarihinde yürürlüğe giren 2487 sayılı bu yasa ile çevre sorunları içinde çok önemli bir yeri olan ve aslında sosyo-ekonomik sorunların bir parçası niteliğinde bulunan konut sorununa bir çözüm getirilmesi öngörülmüştür. Çok karmaşık usul ve esasları kapsayan bu yasa, 17.3.1984 tarihinde yürürlüğe giren 2985 sayılı yasa ile değiştirilerek, daha pratik ve işlerlik kazandırıcı bir hale getirilmiştir. Bu yasa ile konut ihtiyacının karşılanması, konut inşaatını yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, ülke şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve Devletin yapacağı desteklemeler için Toplu Konut Fonunun meydana getirilmesi ve kullanılması amaçlanmıştır.

9. Milli Parklar Yasası

11.8.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2873 sayılı bu yasa ile yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterlerinin bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasların düzenlenmesi öngörülmektedir.

10. Karasuları Yasası

20.5.1982 tarihinde yürürlüğe giren 2674 sayılı bu yasa ile Türk karasularının Türkiye'ye dahil olduğu ve karasularımızın genişliğinin 6 deniz mili olarak saptandığı, Türkiye ile kıyıları bitişik veya karşılıklı olan Devletler arasındaki karasularının anlaşma ile sınırlandırılacağı, esas hatların kara tarafında kalan suların ve körfez sularının Türk iç suları olduğu, daimi liman tesislerinin kıyının bir parçası sayıldığı ve bu tesislerden en açıkta olanlarının, kara tara-

finda kalan sular ve dış limanların iç sulara dahil olduğu hükme bağlanmıştır.

11. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Yasa

20.4.1982 tarihinde yürürlüğe giren 2658 sayılı bu yasa ile Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) nun 17 nci Genel Kurulunca 16.11.1972 tarihinde onaylanmış olan “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye ülkemizin de katılması uygun bulunmuştur.

12. Uzun Menzilli Sınırlar ötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Yasa

30.4.1982 tarihinde yürürlüğe giren 2667 sayılı bu yasa ile 14.5.1979 tarihinde Cenevre’de imzalanan “Uzun Menzilli Sınırlar ötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesinin Türkiye tarafından da onaylanması uygun görülmüştür. Bu yasa ile kabul edilen söz konusu sözleşmeye göre, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonunun, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı nihai senedinin çevre bölümünde yer alan hava kirleticilerinin uzun mesafelere taşınması dahil, hava kirliliğini ve bunun etkilerini denetim altına almak için yapılan işbirliği çağrısına ülkemiz de uyarak, SO₂ ve diğer hava kirleticilerinin uzun mesafelere taşınmasının izlenmesi ve değerlendirilmesi için uluslararası yoğun işbirliği programının geliştirilmesine, Birleşmiş Milletler Yasasının ve uluslararası hukukun prensipleri ile uyum içinde, Devletlerin kendi çevre politikalarına uygun olarak, kendi sınırları içindeki faaliyetlerinin diğer devletlerin çevre sahasına veya milli yetki sınırları ötesindeki bölgeye zarar vermemesini sağlayıcı önlemlerin alınmasına katılmıştır.

13. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası

23.7.1983 tarih ve 2863 sayılı bu yasada, özetle korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımlar belirlenmekte, yapılacak işlem ve faaliyetler düzenlenmekte ve bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak merkez ve taşra örgütlerinin kuruluş ve görevleri saptanmaktadır.

14. Turizmi Teşvik Yasası

16.3.1982 tarih ve 2634 sayılı bu yasada, özetle turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği olarak turizm bölgeleri, turizm alanları ve turizm

Merkezlerinin saptanması ve geliştirilmesi, turizm sektörünü düzenleyecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak önlemlerin alınmasının sağlanması, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesi, düzenlenmesi ve denetlenmesi amaçlanmaktadır.

15. 2898 Sayılı Orman Yasası

27.9.1983 tarih ve 18174 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu yasa ile 1982 Anayasamızın 169. maddesinin amir hükümleri dikkate alınmak suretiyle, 6831 ve 1744 sayılı Orman Yasalarının bazı maddelerinde yapılan değişiklikle özetle 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman olarak korunmasında hiçbir yarar görülmeyen aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu saptanan yerler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanlarının orman sınırları dışına çıkarılması öngörülmüştür.

16. Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Yasa

20.10.1983 tarih ve 18197 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 1.1.1984 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülen 2924 sayılı bu yasa, özetle 1982 Anayasamızın 170. maddesi amir hükümleri dikkate alınmak suretiyle 6831 sayılı Orman Yasasının 2896 sayılı yasayla değişik 2. maddesi uyarınca, orman sınırları dışına çıkartılmış ve çıkartılacak yerlerin değerlendirilmesi yapılarak, orman içi ve orman kenarı köylülerinin desteklenmesi ve başka bir yere nakline karar verilen orman içi köyler halkının yerleştirilmeleri amaçlanmaktadır.

17. Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Yasası

20.10.1983 tarihinde yayımlanan 2925 sayılı bu yasa ile kırsal alanda ve tarım sektöründe, sosyal güvenlik yasaları kapsamı dışında olanlarla, süresiz olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanların istekte bulunmaları koşulu ile sigortalı sayılmaları ve sosyal güvenceye kavuşmaları öngörülmüştür.

18. Sahil Güvenlik Komutanlığı Yasası

13.7.1982 tarih ve 17753 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2692 sayılı yasa ile genelde sahil ve karasularımızı korumak, deniz yolu ile yapılan her türlü kaçakçılık eylemlerini önlemek, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, 2565 sayılı Askeri Ya

sak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yasası, liman sınırları dışında ise, konumuz açısından önemli olan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasası, 1234 sayılı Hayvan Sağlık Zabıtası Hakkındaki Yasa, 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Yasası, 1380 sayılı Su Ürünleri Yasası, 2548 sayılı Gemi Sağlık Resmi Yasası, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası gibi yasalarda öngörülen yasaklayıcı yaptırımları uygulamak, bu yasalar ile seyir güvenliği, demirleme, bağlama, avlanma dalgıçlıkla ilgili hükümlere ve deniz ve hava araçları ile denizlerdeki tesislerden yapılacak her türlü kirlenmelerle ilgili hükümlere aykırı eylemleri önlemek, izlemek, suçluları yakalamak, gerekli işlemleri yapmak, yakalanan kişi ve suç araçlarını yetkili makamlara teslim etmek üzere, hazerde İçişleri Bakanlığına, olağanüstü hallerde de Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlanması öngörülen Sahil Güvenlik Komutanlığı örgütü kurulmuştur.

V. SONUÇ

III. BYP döneminde çevre sorunlarıyla ilgili olarak bazı yasal düzenlemelere gidildiği, bu amaçla 1710 sayılı Eski Eserler, 1744 sayılı Orman ve 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasalarının yürürlüğe konulduğu görülmüştür.

IV. BYP döneminde, özellikle 12 Eylül 1980'den sonraki dönemde başta 1982 Anayasamız olmak üzere, çevre sorunlarının alan ve sektör sorunlarıyla ilgili doğal, ekonomik, sosyal ve sektörel kapsamlı birçok yasal düzenleme yapılmış ya da yeni yasalar çıkarılmak suretiyle çevre sorunlarının çözülmesi gayretleri hukuki bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Bütün bu yasal düzenlemelere rağmen, özellikle verimli tarım alanlarının korunması konusundaki yasal boşluklar giderilememiş, örgütler arası görev, yetki çatışmaları ve sürtüşmelerini önleyici yasal yaptırımlar oluşturulamamıştır.

Bütün bu açıklamalardan sonra denilebilir ki; genelde, ülkemizdeki çevre sorunlarının çözülmesi konusu, tek başına yasal, yönetsel, örgütsel, fonksiyonel düzenlemeyle çözümlenecek bir konu değildir. Kanımızca sorun, kamu yönetim sistemi içindeki ilgili tüm kuruluşların her türlü bürokratik algılama eksikliğinden kurtarılması, bilinçlenmesi ve çok geniş boyutlu bu konuya bilinçli bir şekilde yaklaşılması, sosyo-ekonomik kapsamlı kalkınma planlarına alan kullanım kararları getiren ekolojik ve fiziksel ve havza planlama çalışmalarını kapsayan uygun mekan boyutunun ve sektör bazında çevresel etki irdelemesinin koordineli bir yaklaşımla eklenmesi, “kirleten öder” ilkesinin egemen kılınması, tüm özel ve kamu

Kuruluşları arasında gerekli işbirliği anlayışının gönüllü, sağlıklı, köklü ve kalıcı bir şekilde sağlanmasının süreklilik kazanması, çevresel kriterler ve standartların öncelikle saptanması, havanda su dövücü soyut seminercilik anlayışının çok ötesinde doğal ve sosyal çevre korunmasına yönelik eğitsel çalışmaların sürdürülmesi, uygarlığın tek dişi kalmış canavar olmaması için zorunludur. Bunları yaparken, insanlığın ileride açlık ve beslenme sorunu ile yüz yüze kalacağını, Birleşmiş Milletlerin 1980-1990 yılları arasındaki dönemin “Herkese temiz su” 2000 yıllarında da “Herkese sağlık” sloganı ile yola çıktığını göz ardı etmemek gerekir.

Öte yandan, çevre sorunlarının ayrımı bölümünde ayrımı yapılan çevre sorunlarından, kırsal alan ve tarım sektörü sorunlarına, görev ve hizmet alanı itibarıyla çözüm getirmekle görevli ve yükümlü bulunan Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığına yansıyan ve merkezde üst düzeyde ilgili Bakanlık ve kuruluşlar arasındaki ortak toplantılarda çözüm önerileri getirilmeye çalışılan somut bazı konular zaman zaman gündeme gelmektedir. Örneğin, Manisa, Çorum ve Nevşehir illerindeki toprak sanayicilerince, tuğla ve kiremit imalinde kullanılmak üzere verimli tarım arazilerinden toprak alınması ve toprak alınan yerlerde oluşan derin çukurların yağışlarla dolması nedeniyle suni gölcükler oluşması sonucu o yerdeki tarım toprağının tümüyle yitirildiği gözlenmektedir. Nitekim, Birleşmiş Milletlerce de, dünyada yaklaşık her yıl 6 milyon hektarlık verimli tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kullanımlara tahsis edilmesi yüzünden yitirildiği ve dolayısıyla söz konusu bu kayıplar nedeniyle dünyanın her geçen gün biraz daha çölleşmeye doğru gittiği vurgulanmaktadır.

Bilindiği üzere, tüm ekonomik faaliyetler toprak, sermaye, emek gibi üç üretim unsurunu ihtiva etmektedir. Bunlardan toprak, tarım kesiminin alt sistemi olan bitki ve hayvan yetiştirme ile ormancılık faaliyetlerinin esasını oluşturmaktadır. Toprak olmaksızın tarım üretiminde bulunulamaz ve toprağın yerine başka bir şey ikame edilemez.⁸ Hangi düzeyde olursa olsun, kamu yönetim sistemimiz içinde yer alan tüm yöneticilerin bunun bilincine varmaları ve bunu belleklerine iyice yerleştirmeleri kaçınılmazdır.

Aynı şekilde, çeşitli sanayi tesislerinden çıkan katı, sıvı ve gaz atık ve atıkların havayı, suyu ve toprağı kirletmesi ile insan, bitki, hayvan ve su ürünleri için toksik etkilerinin bulunduğu ve çevreyi tüm canlılar için yaşanılmaz hale getirdiği de bilinmektedir. Bunun

⁸ Şehircilik ve Meseleleri, DPT, Op. Cilt. s. 7.

bilincinde olan Bakanlığımızca, Ladik ve Ergani çimento fabrikalarının yaratacağı çevre sorunları gündeme geldiği zaman, ilgili Bakanlık ve Kuruluşlara yazılan tümüyle teknik içerikli bir yazıda, alınması zorunlu teknik önlemlerin yanı sıra, bazı yasal boşlukların ve eksikliklerin giderilmesine de değinilmek suretiyle “2872 sayılı Çevre Yasasında söz konusu edilen yönetmeliklerin hazırlanarak bir an önce yürürlüğe konulmasında yarar görüldüğü” belirtilmiştir.⁹

Bilindiği üzere, anılan yasa 11.8.1983 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın 6. maddesiyle illerdeki çevre sorunlarının çözüme kavuşturulması amacıyla, her ilde Mahalli Çevre Kurullarının oluşturulması öngörülmüştür. Aynı yasanın 31. maddesine göre de, bu yasanın çeşitli maddelerinde belirtilen yönetmeliklerin en geç bir yıl içinde hazırlanarak yürürlüğe konulması belirtilmiş olmasına rağmen, bugüne kadar anılan yönetmelikler hazırlanıp uygulamaya konulamamış bulunduğu daha önce de değinilmişti. Oysa, Anayasamızın 124. maddesi, kamu yönetim sistemimiz içinde yer alan kamu tüzel kişiliğini haiz tüm kuruluşların kendi görev alanları ile ilgili olarak, yasaların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak koşuluyla yönetmelikler çıkarabileceklerini öngörmüştür. Yönetmelikler, yasa ve tüzüklerin uygulanmasında yöneticilere rehberlik eden, onlara çalışma yol ve yöntemlerini gösteren, yasa ve tüzüklerdeki boşlukları doldurmaya yönelik kurallar bütünüdür. Bu nedenle, 2872 sayılı Çevre Yasasının çeşitli maddelerde öngörülen yönetmeliklerin öncelik ve ivedilikle hazırlanarak yürürlüğe konulmasında büyük yarar olduğunun bilinmesi gerekir.

⁹ 4.5.1984 tarih ve APK. 09-004/913 sayılı yazı.

BİR YABANCI GÖZÜ İLE 1930 YILINDA TÜRK KADINI

Mehmet BAYTİMUR

Fransız bayan gazeteci Nelia Pavlova 1929 yılında Türkiye'ye geldi. Amacı, Birinci Dünya Savaşından sonra işgal edilen Osmanlı topraklarının bir bölümünde kurulmuş yeni Türkiye Devleti'ni yakından tanımaktı. Yeni Türkiye, emperyalist işgalci batılı devletlere karşı çok güç bir savaş vererek bağımsızlığını kazanmıştı. Dünya milliyetçi kurtuluş hareketlerinin ilk olumlu meyvesiydi; ilk ve en etkin örnekti. Bu niteliği, sonradan Üçüncü Dünya Devletleri denecek olan ve sömürgeleikten bağımsızlığa geçmiş devletlerden, üstelik bağımsızlığını sömürgeci devletlerin lütfü ile değil, dışıyla tırnağıyla yürüttüğü bir kurtuluş savaşı sonunda söke söke elde etmiş ilk devlet olduğundan ileri geliyordu.

Batılı devletler yeni Türkiye'yi yalandan izliyorlardı. Olayın yankıları büyüktü. Büyük önder Atatürk ve çevresindekiler çağdaş bir tutumla batıllığı kurumsalştırıyor ve yurttan ve dünyada barış ilkesi içinde bir refah devleti gerçekleştirmek için çalışıyorlardı. Batıkların “Doğulu” olarak gördükleri Türkler yeni Cumhuriyette laikliği benimsemiş, latin harflerini kabul etmiş, fesi ve çarşafı atmışlardı.

Hattâ Türk kadınlarına batılı ülkelerin çoğunda akla gelmedik bir hak da tanınmıştı: Belediye seçimlerinde oy verme hakkı... (3 Nisan 1930) Türk kadınının toplumsal yaşamdaki yeri başka uygulamalarla da yüceltiliyordu. Batılı şaşkıındı.

Neka Pavlova, Türkiye'deki gelişmeleri heyecanla, sevinçle ve yakından, izleyenlerdendi. Doğuluların uygar olamayacakları gibi saçma önyargıları yoktu. Bunu yazdığı kitabından biliyoruz.

Ankara'da 6 hafta kaldı, İstanbul'u da iyice gezdi, her şeyi incelemeye çalıştı. Ankara'da kaldığı zaman içinde büyük önder Atatürk, Başbakan İsmet Paşa (İnönü), Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti (Araş) ve diğer bazı bakanlar, Türk yetkili ve aydınları ile görüştü.

Fransa'ya dönünce “AU PAYS DU GHAZİ” (Gazinin Ülkesinde) adlı kitabı yayınlandı. 1930 yılında Fransızca basılan ve ilk kez (yapılan araştırmalar sonucunda daha önce Türkçeye çevrilmediği anlaşılmıştır) tarafımdan Türkçeye çevrilerek basılmak üzere olan eserin “Türk Kadını ve Özgürlüğüne Kavuşması” başlıklı bölümünü, Türk kadınlarına milletvekili seçimlerinde de oy verme ve aday olabilme hakkının tanındığı 5 Aralık 1934 tarihinin 50. Yıldönümünün kutlandığı şu sıralarda okuyucuya sunmanın yararlı olabileceği düşünülmüştür.

TÜRK KADINI VE ÖZGÜRLÜĞÜNE KAVUŞMASI

Nelia PAVLOVA
Çev: Mehmet BAYTİMUR

“Kadınlara oy verme hakkının tanınması, genel oy hakkının gerçek olarak kabulü demektir.”

“Bir Türk Kadın Hakları Savunucusu”

Yeni Türkiye’nin yaptığı reformların en önemli sonuçlarından biri kadın özgürlüğü ve serbestisinin sağlanmasıdır.

Fesin kaldırılması, yeni takvimin kabulü, medeni kanunun kabulü vs.nin aksine, kadınlarla ilgili yenilikler güçlükler doğurmadı.

Bu inkılabın hazırlanmasında şüphesiz, 1914 yılından 1918 yılına kadar Rusya’da meydana gelen olayların genel etkisi de vardı.

Bilinmektedir ki Rusya’da yirmi milyondan fazla müslüman vardır. 1922 Mayıs’ında Bakû’de yapılan Kafkas Ötesi Kadınlar Kongresindeki Kafkas Sovyet Cumhuriyeti’nden, Ermenistan’dan, Gürcistan’dan, Azeriler’den vs. gönderilen 250 kadından 70’i müslümandı. Müslüman kadınlardan altmışı Azerbeycan Cumhuriyeti’nden gelmişti.

Azerbeycan, kadına oy hakkı tanıyan ilk müslüman Cumhuriyet oldu. Bu konuda hayranlık kazanan kadın Mme. Chabanova’nın cesareti de anımsanacaktır. Chabanova, ki Türkçeyi çok rahatlıkla konuşuyordu, yurttaşlarının ve o zaman müslüman kadınların sokakta konuşmaya cesaret edemeyecekleri şeyleri soktu kadınların kafalarına..

Bu kongre, müslüman kadınla ilgili pek çok çözümü kabul etti, bunlar özellikle :

1. Birden çok kadınla evliliğin kaldırılması,
2. Küçük yaşlardaki çocukların evlendirilmemesi, idi.

Türkiye’nin yenileştirilmesine en aktif şekilde katılan meşhur

romancı ve ozan Halide Edip (Adıvar), varlığını kanıtlamış cesur Türk kadınlarından biriydi.

Yurdun felaketi onu ilgisiz bırakmıyordu. Ekim 1918 ateşkesinden sonra, uğruna o kadar savaş verdiği davanın büyük bir tehlikeye doğru gittiğini sezdi. Düşman devletler tarafından işgal edilmiş olan İstanbul'dan kaçtı. Olağanüstü serüvenlerle dolu bir yolculuktan sonra Anadolu'da direnişi düzenleyenlerle birleşti. Harekâtın Şefine zekâsını, bilgisini, istek ve iradesini fedakâr ruhunu sundu, cesaretini sundu. Halide Edip, şair Mehmet Akif'e (Ersoy) şunları yazdıran kadındı: "Böyle örnekler yaratan bir millet ölmez; iyi bir geleceği var demektir."

Böyle, yeteri kadar özgür kadın, daha sonra Mustafa Kemal'in barışçı sancağı altında sıralandılar. Gazi'nin resmini öpen, çantalarında taşıyan kadınları görmenin beni duygulandırmadığını, heyecanlandırmadığını söyleyemem. Daha sadeleri, alçak gönüllüleri bana : "Gazi Bizim Tanrımızdır" bile dediler.

— Türk kadınının özgür, ergin tanınması uzun bir çabayı gerektiren bir sonuç oldu. Fakat bu bir zaferdir de! Diyordu yetenekli yazar ve ozan Bayan Tevfik Rüştü. Bir zaferdir, çünkü erkek için sadece bir eşya değil onun yardımcısı ve hayat arkadaşı olduğunu kanıtlayabiliyor artık.

Gerçekten, yeni Türk nesli içinde kadın, saygınlığına sahiptir. Türk kadını, avukat, edebiyatçı, havacı vb. gibi üstün ve ağır basan görevler yapıyor.

Devlet kuruluşlarının her tarafında kadın var. Örneğin: 550 memuru olan İş Bankasındaki görevlilerden 84'ü kadındır.

Fakat yurtseverliğin kadını yücelttiği yer Ankara'dır.

Milli Savunma Bakanı Abdülhalik (Renda) bana:

— Anadolu kadınları, içinde bulundukları tüm sosyal koşullarda bile cesaretlerini kanıtladılar. Yurdumuzun ortak kurtuluşuna çok güçlü şekilde katıldılar, sınırlardaki hastanelerde ve geri hizmetlerde çalıştılar. Çoğu bağımsızlık savaşı. sırasında sırtlarında cephane taşıdı.

Nasıl ki Türk Devrimi Türkiye'yi kurtardı, Türk Kadını da yurdumuza hakkı olan şerefli yerini sağladı, diyordu..

1923 yılında, Kadınlar Dünyası adlı ilk kadın dergisini kuran ve yöneten Bayan Ulviye Mevlan, dergisinde şunları yazıyordu:

BİR YABANCI GÖZÜ İLE 1930

“Kadın, erkeğin gözünde ancak bir çiçek, bir meyve olabilir; belki daha önce de bir çiçek veya bir meyve kadar kıymetliydi. Fakat yakın geçmişte doğan ve parlayan kadın hakları savunuculuğu yasal haklarını kabul ettirmek istiyor. Feminizm, değeri bilinmemiş veya bilinmezlikten gelinmiş haklarını kazanmak için sesini duyurmakla işe başladı. Sonuç olarak erkekler, yolları üzerinde yeni bir sorun buldular. Medeni ve toplumsal yönden ortaya çıkaracağı karışıklıklar nedeni ile çözümlenmesi zorunlu bir sorun: “Kadın Hakları Sorunu”.

Feminizme düşman bazı erkeklerin dediği gibi kadının sorunu, “bir arz ve talep, istem veya bir istatistik sorusu sayılan sorun” değildir. Fakat tam bir hukuk, eşitlik, inanç özgürlüğü sorunudur.

Türk kadın sosyal yönden iyice özgürleşmiş ve söz sahibi olmuşsa da politik alanda özgürlük ve hakları daha azdır.

Kadınlara belediye seçimlerinde oy verme hakkı tanıyan kanunun, bu kanunun savunucusu İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın cüretli ve cesur desteği sayesinde Ankara’da, Millet Meclisi’nde oylanarak kabul edildiği bilinmektedir. Fakat Türk Kadınları haklı olarak bununla yetinmemekte ve siyasal haklarını da kazanmak için mücadele vermektedirler.

Türk yasama organı, kadınların belediye seçimlerine ve beldelerdeki görevlere katılmasının önemini tam olarak ve Fransız Parlamentosundan daha iyi şekilde anladı.

Meclis, ekonomik ve entellektüel görüş noktasından; Şehircilik, hijyen ve sosyal yardım gibi hizmetlerle ilgili belde yönetimlerinde kadınların büyük bir rol oynayacağına bilincindedir.

Batı Avrupa’da sık sık kendi kendine şöyle soruluyor: Türk Kadınına kamusal yaşama girmeyi istemeye iten nedenler nelerdir?

— Aile içinde daha çok düşünmek zorunda olduğumuz şey; mal ve servettir, diyordu İsmet Paşa Lisesi’ndeki genç bir bayan öğretmen. Aile yaşamının gerektirdiği ihtiyaçları karşılamak ve böylece mutluluğumuzu hazırlamak için erkeğin servetinin yetersizliğinin, onu; malının artırılmasına, binlerinin katkısını istemeye zorunlu kılması gereklidir. Bu da ailede ikinci bir kişiye başvurmasına onu mecbur edecektir. Bu kişi, kadındır.

İstanbul’da tanışmak zevkini tattığım Türk Kadınlar Birliği Dergisinin feministleri Bayan Nezihe Muhiddin, Galibe Bekir, Cevdet Kerim, Efşeşe Suat ve başka çok sayıda enerji ve sağduyu ile dolu kadın bana konuyu şöyle aktardılar:

“Türk Kadınlar Birliği umutsuzluğa düşmemiştir, yalın değildir, zira dernekleri sadece insan sever amaçla değil, erkek ve kadının toplumsal ve politik hakları arasında tam bir eşitliği gerçekleştirmek amacı ile kurulmuş bir topluluktur.”

“Türk olsun, Fransız olsun, kadına oy hakkı vermek Kur’an veya Kilise’ye aykırı bir şey yapmak demek değildir.” diyordu bu feminist kahramanlardan biri. “Aksi halde bu, en iyi yandaşlarını Kur’an veya Kilise’den koparak gelişme seyri ile bağdaşmayan bir gücü yıkmaya ve insanlığın esas yığınlarına nüfuz eden dini eğitimin ölçüsünü azaltmaya yardımcı olmak demek olur.

Kadınlara oy hakkı vermek sonuç olarak genel oy hakkını gerçek olarak kurmak demektir.”

Kıyasıca, Kur’an hükümleri, gelenekleri çabucak değiştirmek ve çok önemli, düzinelerle reform yapmaya izin verecek derecede esnektiler.

Bununla birlikte, tanınmış yasal bir statünün bütün güçlükleri çözümlenebileceğini gözden kaçırmamak gerekir. Hakların yanında, onlardan iyi yararlanmasını bilecek kapasite; ödevlerin yanı başında, onları gereği gibi yapmayı bilecek kapasite, gerekmektedir.

İnanıyoruz ki, böyle bir duruma kendini alıştırma yönünden Türk kadını için olsun, Fransız kadını için olsun zaman gelmiş çatmıştır.

Her halükârda çarşafı kaldırarak, kadınları bağlayan zinciri kırarak Gazi, gözü boyanmış Doğu’ya uygarlaştırıcı özgürlüğün sesini duyurmuştur. Türk kadını, Doğu’nun yönetimde görev alma ve yasama görevinde oy verme hakkına ilk sahip olan kadını olmakla övünebilir.

Türk kadınları haklı olarak, cinslerinin noksansız eşitliğe erişeceklerinden umutlular.

Kadınlara oy hakkı vermek, onların cömert sevgilerinin kaynağını kurutmanın yollarını aramak değildir. Onlardaki ideal, ihtiyacı bastırmak değildir. Kalplerindeki ve düşüncelerindeki serbest coşkuyu durdurmak, frenlemek de değildir. Öz melekelerini tamamen koruyarak, kadını güçlü ve sevimli yapan her şeye saygı duyarak ona çalışma ve mücadele zevki de verilir. Kadın görmeye, gözlem yapmaya ve düşünmeye de alıştırılır, özgürlüklerinin yönü ile ona entelektüel ve sosyal bir sıra verilir, bir çizgiye getirilir. Sağduyu, iyiyi kötüden ayırt etme, akıl yolu, kadına özgü nitelikleri yıkmaz, onların verimliliklerini artırır ve güçlendirir.

OKUYUCULARIMIZA

Dergimizin, elinizde bulunan 365’inci sayısından itibaren “MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR” başlığı altında, yeni bir yazı dizisine başladık. Amacımız çalışıkları mülki idare bölümlerinde eser, mesleklerinde iz bırakarak vatanımızın kalkınmasında, milletimizin çağdaşlaşmasında üstün gayret ve çalışmalarıyla temayüz etmiş, örnek olmuş meslektaşlarımızı anmak, tanımak ve tanıtmaktır.

Böylece, bir yönden, çalışıkları yerlerde eser ve iz bırakan Mülki İdare Amirlerimizi kamuoyuna sunarak onlara olan minnet ve şükran borcumuzu yerine getirmeyi, diğer yönden örnek Mülki İdare Amiri imajını ve niteliklerini genç meslektaşlarımıza vermek suretiyle, onları vatan ve millet hizmetinde daha başarılı ve yararlı olmaları yönünde teşvik etmeyi düşündük.

Bu, amacı gerçekleştirmek için, değerli okurlarımızın ve meslektaşlarımızın, çevrelerinde iz bırakmış, bugün hayatta olmayan veya emekli olmuş Bucak Müdürü, Kaymakam, Valileri ve dönemi içinde Mutasarrıfları tanıtıcı yazılarını bize göndermelerini bekliyoruz.

Okur ve meslektaşlarımızın bize gönderecekleri bu yazılar, önce Dergimizde yayımlanacak; sonra “Mülki İdarede İz Bırakanlar” adı altında bir kitapta toplanmak suretiyle değerlendirilecektir.

Dizinin ilk bölümünü, 100 yıl önce Sivas’ta valilik yapan ve sayısız eserleriyle bugün bu ilimizde ve yurdumuzun görev yaptığı diğer köşelerinde halâ yaşayan Halil Rifat Paşaya ve onun ünlü Tembih namelerine ayırdık. Bu vesile ile yazı ve tembih nameleri bize gönderen meslektaşımız Sivas Valisi Sayın Lütfi F. TUNCEL’e teşekkür ederiz.

Bundan sonraki dizileri göndereceğiniz yazılarla oluşturmak temennisi ile hepinize başarılar diler, saygılar sunarız.

YAYIN KURULU

HALİL RİFAT PAŞA YI ANARKEN

İdare Tarihimizde sadece bulundukları yörelerde değil, bütün yurdumuzda iz bırakmış çok değerli idarecilerimiz bulunmaktadır. Sivas Valisi Halil Rifat Paşa da bu idarecilerimizden birisidir.

Sonraları Dahiliye Nazırlığı (İçişleri Bakanlığı) ve Sadrazamlık (Başbakanlık) görevlerinde de bulunmuş olan Halil Rifat Paşa, bu görevleri ile değil de daha çok Sivas Valiliği ile ün kazanmıştır. Bugün karayolları teşkilatımızın “GİDEMEDİĞİN YER SENİN DEĞİLDİR” sözünü kendisine rehber yapmış olduğu Halil Rifat Paşa 9 OCAK 1882 tarihinden 17 EYLÜL 1885 tarihine kadar Sivas Valiliği görevinde bulunmuştur. Sivas’taki Valiliği sırasında aradan 100 seneyi aşan bir zaman geçtiği halde bugün dahi takdirle ve şükranla anılan sayısız eserler bırakmıştır. Devrinin zor şartlarına rağmen Sivas’tan - Ordu’ya, Sivas’tan - Kayseri’ye, Sivas’tan - Elazığ’a kadar

Halil Rifat Paşa tarafından yaptırılan yolun Zara - Suşehri arasında bulunan bir kitabesi.

Yaklaşık 1300 Km. yol yaptırmış, sayısız köprüler inşa ettirmiş, okullar açtırmış, bugün dahi içinde hizmet verilen resmi binalar yaptırmıştır. Bu yıl giriş kısmına onun bir büstünü de koyduğumuz Sivas Hükümet Konağı da bu değerli eserlerden birisidir.

Halil Rıfat Paşa'nın aradan 100 yıl geçmesine rağmen halâ üzerinden geçilen yolların, köprülerin; içinde oturan resmi binalarının yansıra değerini hiç kaybetmeyen ve bugün de canlılığını aynen muhafaza eden eserlerinden birisi de TENBİHNAMELERİDİR. Türk İdare Tarihimizde önemli bir yeri bulunan bu tembih namelerinde Halil Rıfat Paşa, muhtelif konulardaki fikirlerini tatbiki zorunlu emirler haline getirmiştir.

Kaymakamlara, Bucak Müdürlerine ve diğer daire müdürlerine yapılması emredilen hususlar, bugün de üzerinde önemle durulması gereken hususlardır.

Halil Rıfat Paşa'nın Tembih nameleri incelendiğinde, bunların üzerinden bir asır geçmiş olmasına rağmen orman ve ağaçlandırma, tarımın geliştirilmesi, eğitim ve öğretim, bayındırlık ve çevre sağlığı konularındaki tembihlerinin bugün de geçerliliklerini aynen muhafaza ettikleri görülecektir.

Bugün Valiliğini yaptığım Sivas Vilayetinde; gidilen her yolda, geçilen her köprüde, gölgesinde oturan her ağacın dibinde ve benim de içinde görev yaptığım Hükümet Konağında onu hatırlamamak mümkün değildir.

Yurdumuza hizmet eden ve bugün aramızdan ayrılmış olan bütün idarecilerimize ve bu arada 100 yıl önce Sivas Valiliği yapmış olan ve idare hayatımızda hakikaten mümtaz bir yeri bulunan çok değerli idareci büyüğümüz Halil Rıfat Paşa'ya saygı ve hürmetlerimi sunuyorum. Ruhları şad olsun.

Lütfi F. TUNCEL

Sivas Valisi

HALİL RİFAT PAŞA NIN TENBİHNÂMELERİ*

Ali BİRİNCİ

Sivas - C. Ü. Fen - Ed. Fak

Tarih Bl. Araştırma

Görevlisi

Sivas Valiliği ile ün kazanan sadrazamlardan Halil Rıfat Paşa, “Bölükbaşı” namıyla Maruf Nevrekop’lu İbrahim Ağanın oğlu olarak, Selânik Vilâyetinin Siroz sancağına bağlı Lika köyünde, 1827 senesinde dünyaya geldi.¹

Ailesinin taşınması üzerine üç yaşında Siroz’a yerleşti ve Subyan mektebinde okudu. 9-10 yaşlarında iken Nevrekop’un ileri gelenlerinden, zekâ ve kabiliyetiyle dikkatini çektiği Altun Mehmet Beyin alâkasıyla Siroz’lu Molla Bayraktaroğlu Mehmet Ağanın, bir rivayete göre himayesini gördü; diğer bir rivayete göre ise evlâtlığı oldu.^{2*}

1844’de Siroz tahrirat kalemine maaşsız olarak, bir sene sonra ise 50 kuruş maaşla işe başlayan Paşa, bu tarihten itibaren değişik memuriyetlerde bulundu.³ Mithat Paşa’nın Tuna valiliği zamanında (1864-1869) mektupçu olarak yanında çalıştı. Onun, yeni gelir kaynakları bularak yaptığı bayındırlık işleri, Halil Rıfat Paşa’nın Sivas valiliği esnasında yaptıklarının büyük ilham kaynağını teşkil etmiştir.⁴

1895’den ölümüne, yani 9 Kasım 1901 tarihine kadar sadrazamlık yaptı. “İrtikâb ve irtişa ile maruf” olmayan Paşa’nın sadrazamlık

* Tembih nâmelerin neşredilmesi hususunda teklif ve teşvik, Sivas Valisi Lütî F. Tuncel ile yaptıkları bir görüşmeden sonra, Fakültemizin ziraatçı dekanı Prof. Dr. Zeki Özer’den gelmiştir. Buna vesile olan Sayın Valimize ve Dekanımıza şükranlarımı arz etmeyi zevkli bir borç biliyorum. Ayrıca bu yazının, Halil Rıfat Paşa’nın Sivas Valiliğinin (1882-1885) 100. yıldönümünde yayınlanması da mutlu bir tesadüf olmuştur.

¹ Bu çalışmanın biricik maksadı tembih nâmelerin neşredilmesidir. Halil Rıfat Paşa’nın hayat hikâyesi hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İstanbul, 1969, sah. 1535-1586; Hayri Orhun - Celâl Kasaroğlu - Mehmet Belek - Kâzım Atakul, Meşhur Valiler, Ankara, 1969, sh. 105-122.

² Mehmet Memduh, Esvadî Sudur, İzmir, 1328 sh. 45-47.

³ Meşhur Valiler, sh. 108.

⁴ Abdülkadir Sansözen’in mektubu, Meşhur Valiler, sh. 115; ayrıca krş. Faik Kurtoglu, Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, İstanbul, 1938, sh. 140-144.

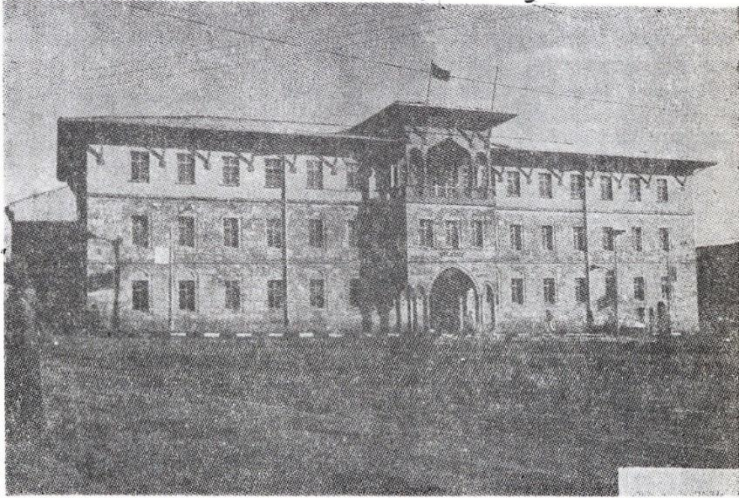
devrinin, yaptığı valiliklerle mütenasip bir parlaklığa sahip bulunmadığı kabul edilmektedir.⁵

Sivas Valiliği

Bu memuriyetinden önce ve sonra değişik vilayetlerde valilik yapan Halil Rıfat Paşa, 28 Kanun-u Evvel 1297 (9 Ocak 1882) de Sivas valisi oldu.⁶

Paşa, Sivas'ın yakın tarihinde iz bırakan ve hâtıraları henüz dün kadar taze olan üç validen biri oldu.⁷ Diğer iki vali; Reşit Akif Paşa (1902-1908) ile Muammer Beydir. (1913-1917).

Paşa'nın, 7 Zilhicce 1302 (17 Eylül 1885) tarihine kadar süren kısa valiliğine sığdırdığı hizmetler gerçekten şaşırtıcı bir seviyededir. Yaptıkları; imar, ziraat ve maarif sahalarında yoğunlaşır. Bugün Sivas'ın en güzel tarih! eserlerinden biri sayılan Vilâyet Konağı

Halil Rıfat Paşa tarafından yaptırılan Sivas Hükümet Konağından bir görünüş.

⁵ İnal, a.g.e. sh. 1570; Mehmet Memduh (sh. 46); Paşa'nın "Ben zaten bu hizmete ehil değildim" dediğini nakleder.

⁶ Sivas Salnamesi, Sivas, 1302, sh. 311.

⁷ Halen Sivas'ta Paşa'nın adım taşıyan mahalle, ilkokul, cadde ve çeşme bulunmaktadır. Kale'ye ve 1984 de Vali Lütü F, Tuncel tarafından vilayetin girişine bir büstü konulmuştur.

onun en kıymetli yadigarı sayılabilir.⁸ Yaptırdığı Rüştîye-i Mülkiye Mektebi ile Askerî Rüştîye Mektebi, 42 odalı hapishane ve vilâyetin arkasındaki Adliye Binası bugün ayakta değildir. Ortada olmayan diğer iki bina Darü'l-muauimin ile Maarif Dairesidir.⁹

O, bir şeyler yapabilmek için akla gelebilecek hemen her imkânı değerlendirmiş; bu arada Sivas'ın hayırsever kişilerini teşvik ederek, rütbe-i ula sınıf-ı Sâni'si sahiplerinden Silahtar-zâde Mehmet Ali Efendiye on üç gözlü Yıldız köprüsünü; Kangal Ağası Abdurrahman Paşa'ya da meşhur Eğri Köprüyü tamir ettirmiştir.

TEMBİH NÂMELERİ

Bugün atasözlerimiz, arasına giren “Gidemediğin yer senin değildir”¹⁰ sözüyle ulaşım hakkındaki görüşlerini vecizeleştiren Paşa, kilometrelerce yol, çok sayıda köprü ve menfez yaptırmıştır.¹¹

Onun, zamanımıza kadar gelen dikkate değer eserleri ve hâtıraları arasında Tembih nâmeleri de hususî bir kıymete sahiptir.¹²

Bilebildiğimiz kadarıyla tembih nâmelere ilk defa dikkatimizi çeken, onların dilini değiştirerek, Paşa hakkındaki monografisine ekleyen eski Sivas Valisi Mehmet Varinli olmuştur.¹³ Daha sonra bunların bir kısmı, “Meşhur Valiler” isimli kitapta, parçalar halinde neşredilmiştir.¹⁴

Tembihnâmeler vatandaş aydınlatarak ikna etme ve bu şekilde ondan değişik davranışlar bekleme ve yeni kurumları benimsetme hedefine yönelik dikkate değer resmî yazışmalar olarak karşımıza

⁸ Vilâyet Konağına Muammer Bey zamanında 22 odalı üçüncü kat eklenmiştir. Bina ilk haliyle 20x50 metre ebadında ve 42 odalı idi. 8.7.1978 de cumartesi günü yanan bina aslına uygun olarak tamir edilip 20.8.1982 de yeniden hizmete açılmıştır.

⁹ Sivas Salnamesi, sh. 315

¹⁰ Bu sözü, Zara-Şerefiye yolu üzerinde bir kayada yazılı bulunmaktadır.

¹¹ Bu yolların, menfez ve köprülerin bir dökümü için bkz: Sivas Salnamesi, sh. 311-317; Mehmet Varinli, Halil Rifat Paşa, Sivas, 1964, sh. 6-9.

¹² Tembih nâmelerin neşredildiği tarihlerde Sivas vilâyeti 4 sancak, 26 kaza ve 247 nahiyeden (1882 de kurulan idari birim) teşekkül ediyordu: Merkez Sancağı: Sivas, Aziziye, Koçgiri (Zara), Divriği, Hafik, Gürün, Darende, Tonus, Yıldızeli

Amasya Sancağı: Amasya, Merzifon, Gümüşhacıköy, Osmancık Vezir köprüsü,, Havza, Lâdik, Mecitözü

Tokat Sancağı: Tokat Zile, Niksar, Erbaa

Kara hisar Sancağı: Kara hisar, Hamidiye, Koyulhisar, Suşehri, Aluçra

¹³ Varinli, a.g.e. Sivas, 1964, Doğu Matbaası 40 sh.

¹⁴ sh. 111-114

çıkılmaktadır. Şimdiki halde bunlara benzer başka vesikaların olup, olmadığını tespit etme imkânından mahrum bulunmaktayız.

Tembih nâmelerde emredici devlet tavrı; öğreten, aydınlatan ve bu yolla iknaya çalışan yeni bir tavra yerini bırakmaktadır. Bu yönüyle tembih nâmeler devlet geleneğimizde hususî bir yere sahiptir. Sosyal yapıya müdahale otoriter bir şekilde değil; bu yapıya örneklerle desteklenmiş yeni bilgiler yükleyerek ve onun temel dinamiğini ve zenginliğini teşkil eden insan unsurunu harekete geçirerek yapılmak istenmektedir. Zamanına göre çok ileri bir İdarî zihniyetin ifadesi olan bu hareket tarzı gerçekten dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir.

Diğer taraftan tembih nâmeler ziraat tarihimiz ve zamanın sınırlara sahip Sivas vilâyeti için küçümsenemeyecek bilgileri ihtiva etmektedir.

Tembih nâmelerde gerçekleştirilmek istenen işlerin, en azından yetersiz olduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerektir. Yine bölgenin bazı yerlerinde o zamanlar patatesin yeteri kadar tanınmadığını anlıyoruz. Diğer taraftan, az da olsa, fiyatlar hakkında verilen bilgiler kıymetli kabul edilebilir. Bu cümleden alarak o devirde kağının 150; kızıağın 30 kuruş olduğunu öğreniyoruz. Kızak, Halil Rıfat Paşa'nın gayretleriyle, bölgede yaygınlaştı ve zamanımızda da kullanılan bir ulaşım vasıtası oldu.

Tembih nâmelerden çıkaracağımız diğer bir husus ormanların, daha doğrusu ziraat hayatımızda bilhassa o devirlerde tabiat unsurunun aşın bir derecede istismar edilmesidir. O senelerde Sivas şehrinin yakınlarında bile korunmayı gerektirecek seviyede orman olduğunu anlıyoruz.¹⁵ Fakat gösterilen gayretlere rağmen zihinlere durgunluk veren bir orman tahribatının önüne geçilemediği ve nihayet çok yerde korunacak bir orman kalmadığı ortadadır. Vali Muammer Bey (1874-1928) günlüğünde¹⁶ bu duruma şu satırlarla dikkatimizi çekmektedir: “Ulaş’a geldim. Nahiye merkezi. Karyenin bir baltalığı var. Ahalisi söküyor, kök çıkarıyor, sonra tarla ediyorlar. Orman içinde açılan tarlalar. Vah memlekete.” 12 Mayıs 324 (25 Mayıs 1914)

Sonuç olarak kısa bir valiliği esnasında Halil Rıfat Paşa'nın Sivas'ta gördüğü hizmetler yanında yayınladığı ve gerçekleştirmesini

¹⁵ İkinci Tembih nâmenin tarihi 26 Temmuz 1298 (13 Ağustos 1882); sonuncunun ise 25 Kanun-u evvel 1300 (8 Aralık 1884) dır.,

¹⁶ Meşhur Valiler, sh. 330

ısrarla takip ettiği tembih nâmelerinin de büyük bir değeri vardır.¹⁷ Bu düşünce ile ilk defa bir bütün halinde ve diline herhangi bir müdahalede bulunmaksızın¹⁸ neşrettiğimiz bu metinlerin dikkate değer vesikalar olduğu yolundaki kanaatimizi bir kere daha ifade etmek istiyoruz.

SİVAS VİLÂYETİNDEN DEVÂİK-İ NE VAHİ MÜDÜRLERİNE BİRİNCİ TENBİHNÂMEDİR

Rumeli’de pulluk, Anadolu’da kotan dedikleri sabanlar ile sürülerek ekilen tarlalar çok mahsul verir.

Sivas vilâyetinin çok yerlerinde bunu bilmediklerinden, adî sabanla tarla sürdükleri için, az mahsul alırlar. Ahâlinin çok mahsul alması ve zengin olması matluptur. Ve bunun için ahâliyi kotanla çift sürmeye alıştırmak lâzımdır. Bu kotan dedikleri şey Kars muhacirlerinde vardır. Bilmeyenler onlardan görsün, öğrensün. Hangi köyde kotanla çift sürülmüyör ise o karye arazisinin iki-üç yerinde, bu senelik tecrübe ve numune için, devâir-i nevahî müdürleri birer tarla sürdürüp ekim vakti ne mevsimiyse, o vakit ektirtsin. Bu tarlalardan ziyade mahsul alınır ise artık ondan sonra bütün köylü kotan ile tarla sürmeğe başlattırılsın. Ve bir çift öküzlüler kotan ile süremeyeceklerinden karyelerin öküzleri sekizer, onar çift bir yerde getirilerek, bugün köylüden birinin, yarın diğerinin tarlaları nöbetle sürülsün. Bu sene tecrübe için böyle kotanla sürülüp ekilecek tarlalardan, yani bir kile tohum ekilen yerden, kilesine ne kadar mahsul alınacak ise müdürler kaymakamlara malûmat vermelidirlər ki adî sabanla sürülen tarla mı, yoksa kotanla sürülen tarla mı çok mahsûl verir? Hükümet dahi öğrenip ahalice faydasını görürse her yerde icra ettirsin. Bu tembihi icra etmeyen müdürler kabahatli, icra edenler makbul ve memduh olur.

İKİNCİ TEMBİH NÂME

Çok yerlerde köylüler odun bulamadıklarından tezek yakıyorlar. Şimdi az-çok odun bulan köyler dahi ağaçların köklerini söktüklerinden git, git ormanlar tükendikçe çok sıkıntıya uğrayacaklardır. Buna şimdiden bir çare aramak lâzımdır. Binâen-aleyh her

¹⁷ Kısa vadede zirai yapının değiştirilememesinin geniş bir izahı için bkz. Kurtoğlu, a.g.e. sh. 204 v.d.

¹⁸ Metinde Patate olarak geçen kelime Patates şekline sokulmuş olup başka bir müdahalede bulunulmamıştır.

köyde, her adamın kaç parça tarlası var ise, beher tarlanın dört köşe ve kenarlarına mevsiminde meşe tohumundan sekiz-on kadar tohum eksin; veyahut söğüt, kavak, çam, gürgen, kayın vesair ağaçlardan ağaç ekilecek vakitte birer fidan diksin ve bu fidanların hayvan yememek, bozmamak için etrafını çalı-çırpı ile muhafaza etsin ve tarla sürmeğe ve biçmeğe gittikçe sulâsin, tımar eylesin. Hâsılı ağaç yetiştiresin ki, hem kendi tarlalarının hudutları ve sınırları belli olur; kayıp olmaz, hem de ağaçlar büyüdükçe gölgesinden ve dalından, budağından sahibi faydalanır.

Bir de köylerde herkes kendi hanesi ve ihtiyacı için münasip gördüğü arazisi derûnunda bir dönüm yeri ağaç tohumuyla yahut her nevi ağaç fidanıyla ekip orman yetiştirerek ve hayvan girip ağaçları telef etmemek için etrafını hendek çevirecektir.

Bu sene ve gelecek sene ağaç ekilecek mevsimlerde bunları ekmemiş olan ahaliden, ceza kanun-nâmesi mucibince, cezâ'y-ı nakdî alınmak için devâir-i nevahî müdürleri isim-i resmiyle, defterini kaymakamlara verecektir.

Ağaç köklerini sökmek yasaktır. Dinlemeyenler ve kök çıkarıp yakanlara ve satanlara cezâ tertip olunmak üzere isimlerini devâir-i nevahî müdürleri bâtahîrat kaymakamlara bildirecektir.

Ahaliye ağaç ve orman yetiştirtmekte kusur eden ve ağaç kökünü sökenleri men etmeyen ve bu işe her sene ve daima dikkat ve nezaret etmeyen devâir-i nevahî müdürleri kabahatli olur ve bu tembihi yoluyla icra ettiren müdürler dahi hükümet yanında makbul ve memdûhtur.

ÜÇÜNCÜ TENBİHNÂME

Bir köyden bir köye veyahut köylerden kasabalara giden yollar üzerinde bulunan köprülerden yıkılanlar ve tamire muhtaç olanlar; hangi köy toprağında ise o köy ahâlisine yaptırılmak lâzımdır.

İş büyük ve çok ise oradan ve o köprüden geçen sair civar köyler halkı dahi yardım ederek yaptırılacak ve tamir ettirilecektir.

Yollarda çamurdan geçilmez derecede bataklık olan ve araba ve hayvan güç geçer yerler hangi köy toprağında ise o köylüye taş ve çakıl ile doldurtulup kolay geçilecek bir hale konulacaktır.

Araba ve hayvan geçmekte sıkıntılı ve tehlikeli ve çamurlu yerler dahi mümkün mertebe yapıp rahat, rahat ve tehlikesiz geçilecek bir hale getirilecektir. Bu işleri yalnız o köy ahâlisine yaptırır

mak ağır düşerse o yerlerden gelip geçen civar köyler ahalisine de yardım ettirilecektir.

Köylerin içleri çamurdan geçilmez, bataklık ve fena bir halde olduğundan, en lazımlı yerlerine kaldırım yaptırılacak veya büyük çakıl taş döşenip, çamurdan kurtarılacaktır. Köylerde köy derûnuna gübre yığılmayıp, köy hâricine bırakılacak ve her veçhile köy içi temiz ve pak tutulacaktır. Ekser köy evlerinde abdesthane olmadığından köy sokakları pis, mundar bir haldedir. Ve bu ise insaniyete ve temizliğe muhaliftir. Köylerin sokakları pislikten kurtulmak için her haneye birer abdesthane yaptırılacaktır.

Bu işleri köylünün işsiz, güçsüz vakitlerinde ve cuma ve pazar gibi tatil günlerinde yaptırılıp, ziraat ve harman vesair işleri olduğu zaman yaptırılmayacaktır.

Gevşeklik edenler ve yaptırmayanlar dahi işe yaramadıklarını göstermiş ve değiştirilmelerini kendileri istemiş olur.

DÖRDÜNCÜ TENBİHNÂME

İnşâm insan eden ve dünya ve ahirette muradına erdiren şey ilim ve ameldir.

Yani okumak ve yazmak ve okuduğu ilim ile âmil olmaktır. Bir okumuş adam ile okumamış adamın arasında dağlar kadar fark vardır.

Her fenalık câhillikten gelir. Bugün hapishâneler dolusu adamlar yoklansa içinde âlim yoktur, cümlesi câhildir. Ve bu cehl sebebiyle adam öldürmüş, haydutluk hırsızlık yahut sair fenalık etmiş ki hapse girmiştir.

Meşhur lâkırdıdır ki, hapishâneleri azaltmak için, mektepleri çoğaltmalı

.....
..... her yerde mektepler yapılmak ve çocuklar okutulmak ve kimse cahil kalmamaktır. Onun için devâir-i nevahî müdürlerine tembih olunur ki, hangi köyde mektep yoksa derhâl ya yeniden bir mektep yaptırılsın veya münasip bir hâneyi muvakkaten köy mektebi ifti haz ettirerek, hocasını dahi nasip ettirsin ve erkek ve kız bir çocuk beş yaşına girdi mi mutlaka mektebe verdirdin. Mektebi yapılmayan köyleri ve çocuğunu mektebe vermeyen kimseleri kazâ kaymakamına yazıp bildirsin. İşbu tembih nâme tarihinden itibaren altı ay mühlet veririz ki o vakte kadar mektebi olma

yan köyler, mekteplerini yaptırın. Bu altı ay bittikçe yoklanacaktır. Hangi köyler mektep yaptırmamış ise hükümet yaptırıp parasını köylüden alacak ve o karyenin ihtiyar meclisi âzâsını ve nahiye müdürünü takdir edecektir.

BEŞİNCİ TENBİHNÂME

Patates denilen mahsul ki yer elması gibi bir şeydir.

Bu mahsul insanda, hayvanda ekmek yerini tutar; çok yerlerde halk bununla gıdalanırlar. Ve bu mahsul yağmur yağmasa yine olur. Ve maâz-Allah bir memlekete çekirge düşse ve ekinleri yese, patatese zarar edemez. Hâsılı bu mahsul fukara için pek faydalıdır.

Hangi köylerde ekilir ise, her hane kendi idaresine yetecek kadar, bundan sonra mevsiminde patates ekecektir. Ekmeyen ahaliye ve ektirmeyen müdürlere, hükümet tembihini dinlemeyenler hakkında ceza, icra olunacaktır.

ALTINCI TENBİHNÂME

Köylerin bazılarında mektep var ise de, çoğunda olmadığından, çocuklar cahil kalarak büyüdülerinde öldürmek, haydutluk etmek gibi fena hareketlerde bulundukları için hapislere girerler. Kimisi katlolunur, kimisi telef olur gider. Çocuklar küçükten okutturulup, terbiye edilirler ise, öyle fena işlerde bulunmazlar. Bunun için her çocuğu okutmak ve her köyde mektep yapılmak ve mekteplere de rabıtalı hocalar konulmak lâzımdır. Lâkin böyle rabıtalı hocalara lâıyıklı yıllık verilmedikçe bulunmaz ve hocalara vermek için ahâlıden çok para almak dahi münasip olmaz. İşte ahâlıden para çekmeksizin mekteplere sermaye tedariki için vilâyetçe bir çâre düşünüldü. Ve bu da ahâliye sıkıntı olmaz, pek kolay bir iştir. Şöyle ki; mektebi olsun, olmasın her kasabada ve köyde birkaç ziraat hayvanı var ise çift başına yirmi beşer okka buğday ihtiyar meclisi marifetiyle sahiplerinden ödünç alınıp, buğday o kasaba ve karyenin münasip yerinde ve güzel mahsûl verir toprağında, bir yıl güz vaktinde ekilecek ve köyce ve cümlece rabıtalı görüp, gözetip tımar edilecek ekin ödünç olarak çift sahiplerine verilecek ve kimin tarlasında ekilmiş ise ona da bundan kira için münasip miktar zahire çıkarılacak ve geride ne kalırsa satıldıkça parası Maarif Sandığı namıyla re's-i kazâda yapılacak sandığına konulmak üzere, her köyde ne kadar hâsılat olduğunu mübeyyin ihtiyar meclisi âzâsı müdüre mühürlü

bir mazbata verecek ve müdür dahi bu mazbatayı kaza kaymakamına gönderecek ve kaza kaymakamı dahi her köyde ne kadar mahsul olduğunu bu mazbatalardan anlayıp bunun için kaza idare meclisinde bir defter tutturacak ve mazbataları her kazada teşkil olunacak Maarif Meclisinde bâ-serîet teslim eyleyecek, bu mazbataların arkası alındıktan mahsulün revaçlı bir vakitte ihtiyar meclis âzası marifetiyle satılıp parasının Maarif Meclisinde bulunacak Maarif Sandığına teslimiyle ilmühaber alınacak ve Maarif Sandığı dahi bu paraları sandıkta tutmayıp yine zürra ahâliye faiz ve kavi kefil ile ikraz edecek ve bu sermayenin faizinden mekteplerin hoca maaşı ve sair masarifi çıkıncaya kadar bir kaç seneler bu usul böylece devam eyleyecek ve mektepler sermayesi hadd-i lâyıka vardıktan ve faiz senevi mektepler masarifi kapattıkça artık bu usulün devamına ihtiyaç kalmayacaktır. İşte maslahatın hülâsası bu olup, bunun için ileride mahsus talimatlar yapılacağı cihetle, bu seneden itibaren yukarıda beyan olduğu üzere mektepler için çift başına yirmişer okka tohum ektirilmesi ve mahsûl yetiştikte güzelce toplanılıp lâıyıklı fiyatla satılıp, akçesini Maarif Sandıkları namıyla teessüs edecek sandıklara, teslim edilmesi ihtiyar meclisi âzâsına ve devâir-i nevahî müdürlerine tenbih ve bu maslahat-ı mühimme terakki-i maarifin ruhu mesabesinde olduğundan hüsn-ü cereyanına itina ve dikkat olunması dahi kaza kaymakamlarına kat'iyen tavsiye ve umûmun şu işi lâıyıklı rüyet etmeleri hakkında takyidat-ı mütemadiyye ve nezâret-i daima ifası dahi dâhil-i vilâyette elviyye-i mutasarrifin-i kirâm hazerâtına tevdi olunur.

YEDİNCİ TEMBİH NÂME

Sivas'ta ve etrafında kışın ziyade kar yağdığı vakit arabalar işleyemediğinden, köylerden kasabalara, araba ile odun, kömür vesair şeyler getirilemiyor. Ahâli kızak kullanmağa alışmış olsa, kar ne kadar çok olursa olsun, kızakla işleyebilirler ve kızak işletilen yollar kardan hiç kapanmaz. Bunun için devâir-i nevahî müdürlerine tenbih ederiz ki zir-i idaresinde olan köylerde kızak kullanmıyorlar ve kızak nedir bilmiyorlar ise kızak bulunan yerlerde nümunesi görülüp her köyün ileri gelirlerinden iki-üç kişiye birer adet kızak yaptırtsam ve kar yağdığı vakit kullandırtsam karyenin araba kullanan ahâlisi köylerinde kızak yapıldığını ve işlediğini gördünce onlara dahi kızak kullanmağı heves geleceğinden müdürler ahâliye teşvik etsin ve buraca kağı denilen iki tekerlekli arabaların yenisi yüz elli kuruşa yaptırılır ise bir kızak otuz kuruş masrafla olur ve bunu köylüler kendileri dahi yapabilir.

Hâsılı kızak olmayan her karyede kızaklar icat olunmasına de- vâir-i nevahî müdürleri ziyadesiyle say ü gayret edeceklerdir. Yaptırmayan müdürler âmirin emrini icra etmeyenlerin cezasıyla cezalanırlar.

SEKİZİNCİ TENBİHNÂME

Fi 26 Temmuz sene 1298 tarihli tembih nâmemizde ormanlar kesile, kesile ve kök çıkanla, çıkanla bitiyor. Sonra ahâlî odun ve kereste bulamayacaktır. Bunun için her köyde, her adamın kaç parça tarlası var ise her parça tarlanın kenarlarına ve dört köşesine ağaçlar dikmesi ve her hâne kendi idaresi için bir dönüm orman yetiştirmesi ve ağaç kökü sökmemesi yazılmıştı. Bu tembihi tekrar ve aşağıda yazılı olan tembihatı dahi ilâve ederiz.

Ormanlarda kendiliğinden ve fırtınalardan yere düşmüş veyahut öteki, beriki lüzumsuz olarak kesmiş, düşmüş ağaçlar tükenir ise ondan sonra ahaliye lâzım olan ağaçlar kesilecektir. Lâkin insafsız ve lüzumsuz ağaç kesmek ve ormanları yakmak ve sade ağaçtan hane ve dam ve ağıl duvarları yapılmak ve tarla ve bahçe ve harman kenarlarına muhafaza için cesim ağaçları kesmek koymak yasaktır. Şimdiye kadar kesilmiş ve konulmuş olan ağaçlar için birşey demeyiz. Fakat bundan sonra her kim hane ve dam duvarları, tarlalar ve bahçeler ve ağıllar muhafazası için taze ve yaş ağaç keserse en ağır Ceza'yı nakdî ile cezalanacaktır. Ve bu tembihe muhalif hareket edenler nevahî müdürleri men etmez ve haber vermez veyahut bu tembih nâmeyi harfbe-harf her köyde okutup ahaliye anlatmaz ise kabahatli olan adamdan alınacak cezâ'yı nakdînin bir misli dahi müdürden alınacaktır.

Bir ormana kazaen yahut kasten ateş verilir ise o orman hangi köye yakın ise o köy ahalişi gidip ormanı söndürmeğe ve yakanları bulup hükümete haber vermeğe borçludurlar. Ateşi söndürmezler ve yakanı haber vermezler ise ne kadar ağaç yanmış ise köylüye ödettirilecektir.

DOKUZUNCU TENBİHNÂME

Orman git, git azaldığından bunun için ne yapılmak lâzım olduğunu geçen ve evvelki senelerde nevahî müdürlerine dağıttığımız ikinci ve sekizinci tenbihnâmelerde yazmıştık. Bu tembihin aksi hal

ler hâlâ görülmekte olduğundan işte üçüncü defa olarak tekrar ahâliye tenbih ederiz ki:

Ağaç kökleri sökülmeyecektir Ve çam ve pelit ve meşe ve sair ağaçların kabukları soyulmayacaktır. Ve ormanlarda, kendiliğinden yere düşmüş veyahut beyhude kesilip düşürülmüş ağaçlar tükenmedikçe, yeniden ağaç kesilmeyecektir.

Ve taş var iken hane ve ağıl duvarları şafî ağaçtan yapılmayacaktır. Ve tarla ve bahçelerin etrafları, hendekle muhafaza edilip, sade ağaç ile çevrilmeyecektir. Ve tarla açmak için orman yakılmayacaktır. Ve bir ormanda ateş görülür ise en yakın köy ahalisi acele gidip söndürecekler. Ve ateş mahsus konulmuş ise, ateş koyanı köylü bulup, hükümete teslim etmezse kaseme usulüne tatbiken ormanın zararı köylüye ödettirilecektir.

Kâfi orman olmayan köylerde ve ağaç yetişebilecek yerlerde, her kimin kaç tarlası var ise, her tarlanın dört köşesine birer fidan dikip ve tarlası ziyade olanlar bir, iki sene zarfında, kendi için bir dönüm ve hiç olmazsa yarım dönüm kadar bir yerde hendek çevirerek, tohum veyahut fidan ekip ağaç ve orman yetiştirecektir.

Devâir-i nevahî müdürleri her karyede ahaliyi cem ile bu tenbihnâme-yi okuyup birer, birer meâlini anlatacaktır.

Ve bu tembihleri dinlemeyenleri hükümete haber verecektir. Ve ahaliye bu şeyleri bildirmeyen ve yaptırmayan ve hilâf-ı tembih hareket edenleri hükümete haber vermeyen müdürler azl ve tedip olunacaktır.

Ve bu tembih nâmeden birer kıt'ası, müdürler merkez-i kazâyâ celp olunarak, kaymakamlar vasıtasıyla, kendilerine verilecek ve ağızdan dahî etrafiyla anlatılacaktır. Ve bir kıt'ası da belediyeler ve zabıta idarelerine verilecektir.

Zabıtan ve belediyeden odun satılan yerlerde memurlar gezdirilip satılık için ağaç kökü ve kabuğu görülür ise müsadere ile beraber bâyilerinden cezâ kanûnnâmesine tevfikân cezâ'y-ı nakdî alınacaktır.

Bu tenbihnamenin mütemadiyyen ve harfîyyen icrasına muta- sarıfın-ı kirâm ile kazâ kaymakamları ve devâir-i nevahî müdürleri ve zabıta memurları memur ve mecbur ve adem-i icrasından da derece, derece mes'ûldürler.

ONUNCU TENBİHNÂME

Yapılan yolların üstünden ağaç sürtmek ve yolların üzeri karla ve buzla kapanmadıkça üzerinden yüklü ve yüksüz kızak yürütmek ve ormanlardan kesilen ağaçlar bu yolların üstüne çekilip de orada yontulmak, yolları harap ettiğinden, yasak edilmiştir. Bu tenbihin. hilafı hareket edenler ve yollardaki köprülerin ağaçlarını ve demir kenetlerini ve ekserlerini sekenler ve arabasını dikkatsiz sürüp de yolun hendeklerini bozanlar ve kenarlarındaki nişan taşlarını devirip yıkanlar, kanûnun en ağır bendiyle cezalandırılacaklarının, her karye ahâlî bir yere cem olunarak anlatılması ve bu tenbihin aksi hareket edenleri haber vermesi devâir-i nevahî müdürleri dahî bu babta nezâret-i mütemediyyeden geri durmamaları kendilerine ihtar kılınır.

ONBİRİNCİ TENBİHNÂME

Mektepleri olmayan köylerde mektepler yapılmasını ve mektepler yapılınca kadar köylerde münasip hâne ve odaların mektep haline konularak çocukların okutturulmasını dördüncü tenbihnâmemizle cümle nâhiye müdür ve muavinlerine tenbih etmiştik.

Haber aldığımıza göre henüz ekser köylerde mektep yapılmamış ve bir oda bulunup çocuklar okutturulmağa başlanmamış idüğü anlaşıldığından bu kere de son defa tenbihnâmeyi gönderdik.

Şöyle ki: mektebi olmayan köyde mektep yapılınca kadar, hemen şimdiden bir oda ve hâneye çocuklar toplanılıp, köy imamına okutulmak üzere nâhiye müdür ve muavinlerinin köylere çıkıp bu işe gayet dikkat ve gayret etmelerini yine tenbih ederiz.

Bu tenbihnâmemizden sonra vilâyetin bilcümle köylerine müfettişler gönderileceğinden, eğer müfettişler köylerde çocukların yine başıboş gezmekte ve okutulmamakta olduklarını görürse, hemen hükümete bildirecekleri cihetle o misüllü nâhiye müdür ve muavinleri der-akap azl olunacak ve bir daha müdürlük ve muavinlikte kullanmamak üzere isimleri kayd olunacaktır. Ve bu tenbihnâme- nin ale'd-devam icra'y-ı ahkâmına kazâ kaymakamları mecburdur. Fi 25 Kanûn-u evvel 1300¹⁹

¹⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem sadrazamlarından olan Halil Rifat Paşa 1825 - 1907 yılları arasında yaşamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz : Meşhur Valiler, İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayını Sayı: 1, ANKARA - 1939, s. 105.

